

Onze Taal. Jaargang 24

bron

Onze Taal. Jaargang 24. Genootschap Onze Taal, Den Haag 1955

Zie voor verantwoording: https://www.dbnl.org/tekst/_taa014195501_01/colofon.php

Let op: werken die korter dan 140 jaar geleden verschenen zijn, kunnen auteursrechtelijk beschermd zijn.

[Nummer 1]

Dichters zonder lezers

U komt na een lange werkdag thuis. Uw vrije avond is begonnen: visites behoeven noch gemaakt, noch ontvangen te worden. U grijpt naar een boek. Tien tegen een, dat het een roman is. Heeft U een dichtbundel in Uw boekenverzameling? De avonturen van de held zijn spannend; die paar uurtjes leesmogelijkheid in een maand mogen niet opgeofferd worden aan de inspanning van zware, merendeels duistere verzen. Uw dochter op het Gymnasium heeft letterkundige belangstelling. Onlangs had U een boekje, dat zij gekocht had, in Uw handen. U bladerde nieuwsgierig: mijn zijdelingse mond zal woorden zeggen: dodenlied/stemband / ortolan / lievevrouwebedstro / tussen Scylla en Charybdis/liefste zo dwaas als liefste/lied om te leven of niet/lied.. Verder bent U niet gekomen. Vaag kwam een of andere regel uit de Gijsbreght in Uw herinnering boven. Ja, vroeger konden ze gedichten maken.. kom daar nu eens om!

De Nederlanders lezen geen gedichten: het is een uitspraak, die men van boekhandelaren, taalleraren en de dichters zelf menigmaal kan horen. Bertus Aafjes heeft eens er over geklaagd, dat 90% van alle lezers van gedichten ook makers van gedichten zijn. De taal verschijnt in het gedicht in haar schoonste vorm. Met 'schoonste vorm' bedoelen wij niet het resultaat van de vergoddelijking van het woord, zoals de Beweging van Tachtig die voorstond, maar veel meer de geladenheid en sterkte van taal, die het gedicht door zijn strakker 'wetten' in hoger mate biedt dan het proza. Het doodgewoonste woord kan in een gedicht onze gevoelens treffen. De dichter maakt de taal. Hij verstaat de kunst in woorden te kristalliseren al die diepe emoties, waaraan wij ten prooi kunnen zijn en die wij zelf niet kunnen uiten. Wij zoeken krampachtig naar woorden; als we niet tevreden willen zijn met een paar banale zinnen, zwijgen we, machteloos. In een goed gedicht worden de rijkste taalvermogens zicht-

Het Bestuur herinnert er aan, dat men uiterlijk e i n d e J a n u a r i 1 9 5 5 zijn contributie of abonnementsgeld voldaan moet hebben door overschrijving op postgiro-rekening 529740 ten name van de Ned. Uitg. Mij., wanneer men gedurende 1955 ons blad wenst te ontvangen. De contributie is voor l e d e n het bedrag waartoe zij zich verbonden hebben (m i n i m u m f 2,50).

Het abonnementsgeld voor de l e z e r s bedraagt f 2, -.

Ondernemingen en kantoren, waarvan het personeel een g r o e p s a b o n n e m e n t heeft, zijn hun stambijdrage verschuldigd, plus f 1, - voor elk personeelslid dat zich voor het groepsabonnement heeft opgegeven.

Een aantal 'lezers' heeft, ondanks herhaalde aankondigingen in het maandblad, in 1954 inplaats van het met ingang van 1 Januari 1954 tot f 2, - verhoogde abonnementsgeld nog de oude bijdrage van f 1,50 of soms nog minder betaald. Ook zijn er gevallen, dat leden of lezers wel regelmatig

de afleveringen van het maandblad ontvangen hebben, doch zelfs nu nog niet hun contributie of abonnementsgeld voldeden. Zij worden nu geschrapt, tenzij zij het achterstallige en voor 1955 verschuldigde alsnog betalen.

Het Bestuur heeft aan de Ned. Uitg. Mij. opdracht gegeven de afleveringen van Februari 1955 en de daarop volgende maanden niet te verzenden aan leden en lezers, totdat zij hun contributie of abonnementsgeld tot de juiste hoogte zal hebben ontvangen.

Het Bestuur vertrouwt op de medewerking van allen die ons maandblad op prijs stellen, opdat het zijn werk zonder verdere onnodige verliezen kan voortzetten. Voorts verzoekt het nog eens met nadruk, in geval van verhuizing of verandering van betaaladres, daarvan onmiddellijk kennis te geven aan de Ned. Uitg. Mij., Breestraat 117, te Leiden.

Voor de betaling van stambijdragen en deelnemersbijdragen van groepsabbonementen kan enig uitstel verleend worden, aangezien het Bestuur begrijpt, dat in die gevallen met het innen en overmaken van de verschuldigde bedragen enige tijd gemoeid is.

baar. Wie nooit gedichten leest, doet zichzelf te kort. Nu is ‘de Nederlanders lezen geen gedichten’ een gevaarlijke algemeenheid. Wie zijn die ‘de’? Is er mee gezegd, dat juist de ‘Nederlanders’ zo zijn en niet bijv. de Fransen, de Engelsen, de Duitsers? U moet eens nagaan, hoeveel week- en maandbladen in Frankrijk op letterkundig gebied verschijnen, zegt de eerste. Weet U, dat U in Engeland in April al een kaartje moet bestellen voor een opvoering van Shakespeare in Augustus, zegt een tweede. Ik heb een doodeenvoudig Duits dienstmeisje gekend, die hele balladen van Schiller kon voordragen, zegt een derde. Wij kruipen bij dergelijke dodelijke argumenten in onze diepste schulp. Laten we ons maar niet gaan vergelijken met dat dichtelijke buitenland. Statistieken van het bierverbruik per hoofd in de Europese landen zijn mogelijk, statistieken van de versconsumptie lijken ons niet gemakkelijk samenstelbaar.

Dit ons, door alle kenners voor onpoëtisch versleten, volk heeft toch een uitgebreide lyriek, van de vroegste Middeleeuwen, toen de eenzame student op de kافت van zijn boek grabbelde ‘Hebban olla vogala nestas hagunnan’ tot onze eigen tijd aan toe, nu de ene bloemlezing van modernste dichters de andere afwisselt. Al bieden dan de gedichten uit oudere taalperioden te veel moeilijkheden, wij hebben op school toch ook de verzen uit de jongste tijd leren lezen? Hier, zal het koor van opvoeders antwoorden, ligt de oorzaak! Er is geen beschaafd land ter wereld, waar zo weinig lessen voor de moedertaal zijn bestemd als in ons land. Wij hebben dit nooit kunnen controleren, maar moeten wel toegeven, dat het van een leraar bijv. in de HBS-B, die de toekomstige ingenieurs en artsen aflevert, te veel gevraagd is, als hij met zijn magere drie-uur-per-week zijn leerlingen behalve lezen, schrijven, spellen, spreken, ook nog het waarachtige waarderen van gedichten moet bijbrengen. Hadden de leraren meer tijd voor gedichten ter beschikking, dan zouden velen in hun latere leven niet het idee hebben, dat gedichten lezen een liefhebberij is voor half-garen.

Gedichten lezen betekent zich geestelijk inspannen. De zin is dermate geconcentreerd, het woord zo geladen met gevoelswaarde, de beeldspraak zo ondagelijks, dat de gemiddelde lezer het gauw opgeeft. Het werk van iedere dag is al inspannend genoeg. De zakenman, de arts, de ingenieur, de advocaat en zovele anderen, die in intellectuele beroepen werkzaam zijn en van wie uit hoofde van hun opleiding verwacht kan worden, dat zij deel hebben aan de letterkundige beschaving van ons volk, kunnen het zich niet veroorloven op de hoogte te blijven van de moderne poëzie. Zij hebben geen tijd. Men kan ook opwerpen, dat er geen behoefte aan poëzie is. Het leven is te luidruchtig geworden. De poëzie vraagt inkeer, beschouwing. Onze tijd vraagt actie: radio, film, televisie, sport, geld verdienen. Ondanks het feit, dat sommige dichtbundels, als Maria Lecina van Werumeus Buning, Parken en Woestijnen van Vasalis en Voetreis naar Rome van Aafjes, het tot een voor ons land zeer grote oplaag wisten te halen, is de poëzie, zoals Du Perron het zag, ‘een tijdverdrijf voor enkele fijne luiden’ gebleven. Het wil er bij ons niet in, dat dit in andere Europese landen minder het geval is. Dat een Duits dienstmeisje Das Lied von der Glocke kan opzeggen, maakt niet zo heel veel indruk op ons. Onze goede, vergrijsde tandarts kan nog alle bijvoegelijke naamwoorden opnoemen die in het Latijn de tweede naamval regeren en met de plaatsen langs de Transsiberische spoorweg komt hij ook heel ver.

De hedendaagse dichtkunst scheidt een merkwaardig gevaar. De moderne dichters registreren de nerveuze trillingen van onze tijd in hun verzen. Men zou verwachten, dat het lezende publiek oor heeft voor dit ritme. Integendeel, het wijst het af. Het grootste gedeelte van onze eigentijdse kunst is voor de meesten onverstaaenbaar: de lezer heeft een tolk nodig om het vers te begrijpen en al zeggen de dichters nog zo luide, dat het vers niet geschreven wordt om het te laten verstaan, omdat onze tijd ook door niemand wordt verstaan, zij zullen alleen nog maar door gelijkgezinde mede-dichters gelezen worden. Natuurlijk is het bitter onrechtvaardig met een paar borreltafel-moppen de gehele moderne poëzie voor te stellen als een chaotisch gestamel zonder zin, gelijk het even onnozel is te zeggen, dat Picasso zich in niets van Jantje uit de kleuterschool onderscheidt, maar men kan van de lezer, die zich interesseert voor de ontwikkeling van de Nederlandse poëzie niet verwachten, dat hij een studie maakt van Eliot, Ezra Pound, Majakowskij, Michaux en anderen, die de moderne dichter gaarne aanhaalt ten bewijze van de stelling, dat onze Nederlandse poëzie zo hopeloos achter is geraakt. Het gedicht zal daardoor nòg meer dan vroeger een tijdverdrijf voor enkele zeer, zeer fijne luiden gaan worden. De lezer weet, dat de beeldspraak van 1955 niet die van 1855 kan zijn, zelfs niet die van 1945; hij weet, dat klanken en woorden een zelfstandig leven kunnen leiden; hij weet, dat het onderbewuste zieleleven in een vers klinkt; hij weet dat de deuntjes van Nicolaas Beets en de 'schone' sonnetten van Kloos in deze tijd van angst en dreiging en lelijkheid niet meer passen; desondanks faalt hij bij het lezen van moderne gedichten. Hij gooit het boek niet met een schaterlach in een hoek, maar legt het neer in het verlegen besef, dat hij tot deze hoogte of diepte nog niet geklommen of gedaald is en hij leest voortaan nooit meer een gedicht van de moderneren. De moderne poëzie gebruikt graag het woord experimenteel. De dichters - wij bedoelen hen, die zich de vernieuwers voelen als de jonge mensen uit de jaren 1880-90 - experimenteren met woorden en klanken, zoals de wereld in talloze experimenten streeft naar een betere samenleving. Er zal zeker met deze dichterlijke experimenten veel gewonnen worden: er worden nieuwe gebieden van de taal ontdekt. De lezer zal ze ontdekken met de dichter. Wij vrezen echter, dat (voorlopig?) de weinigen die zich tot het lezen van gedichten aangetrokken gevoelen, voorgoed zullen worden afgestoten. Dat is voor onze beschaving een veeg teken. Dichters hebben lezers nodig,

gewone lezers en niet alleen lezers die zelf ook gedichten schrijven.

De dichtkunst behoort een deel te worden van het dagelijkse geestelijke voedsel van de ‘intelligent but uninstructed reader’, zoals Madox Ford die noemde: de intelligente maar niet voor de dichtkunst opgeleide lezer. Dat is in het belang van onze taalbeschaving. Het experiment moge verder verwoed bedreven worden, als er maar niet te veel tijd over heen gaat, want dan is alles verloren. Wie nooit gedichten leest, doet zichzelf te kort. Ook de verzen van de jongste generatie moet men lezen. Zij heeft iets te zeggen, ook al kan zij ons weinig ‘schoonheid’ bieden. Maar zij moet kunnen klinken bij de lezer, anders is haar werk voor de nu levenden vergeefs, of het moest zijn, dat algemene aanvaarding of verwerping voor de kunstenaar in het geheel niet ter zake doet.

Hees(ch)

Zo gemakkelijk komen wij niet van de Heese weg af! Het zou inderdaad Hese weg kunnen zijn, als het Hees bij Nijmegen betref. Daar is inderdaad een Oude Heselaan. De moeilijkheid is evenwel, dat het dorp bij Oss vooralsnog Heesch heet. Dan kan de uitkomst geen andere zijn dan: H e s c h e w e g . Tot overmaat van ramp is er bij Eindhoven een dorp Heeze. Hier hebben we Heezese weg nodig, een onuitspreekbaar ding! Twee e's aangezien de regels betreffende e en o alleen van toepassing zijn op de lettergreep, onmiddellijk aan het achtervoegsel voorafgaande. Daarom hebben wij voorgesteld: H e z e r w e g . De uitgang -er hebben we indertijd voorbehouden voor speciale gevallen. Zoals U zich misschien nog kunt herinneren uit ons artikel van Febr. 1954, hebben wij de s-uitgang aanbevolen voor straten, die in onmiddellijk verband staan met een bepaalde plaatsnaam.

Herbewapening

Een onzer grote dagbladen heeft het herhaaldelijk over ‘herwapening’ in plaats van het woord ‘herbewapening’. Het laatste woord komt voor in de officiële Woordenlijst, het eerste niet. Het dagblad verdedigt ‘herwapenen’ door te wijzen op ‘herrekenen (van een premie)’. Het denkt aan kiezen - verkiezen - herkiezen, halen - behalen - herhalen, laden - beladen - herladen enz. Zo is ‘wapenen’ gelijk aan ‘bewapenen’. Als er twee woorden gangbaar zijn, het ene met, het andere zonder voorvoegsel (krijgen - verkrijgen), dan valt bij een vorming met her- het voorvoegsel weg, dus herkrijgen, herkiezen en ook herwapenen. Een lid van onze Raad heeft over deze redenering de volgende mening:

‘Wapenen’ is niet hetzelfde als ‘bewapenen’. Een persoon kan inderdaad ge- of bewapend worden, een land m.i. alleen bewapend (tenzij het land als een persoon wordt voorgesteld of in figuurlijk gebruik). ‘Gewapend’ zou ik omschrijven als ‘van een wapen voorzien’, ‘bewapend’ als ‘van wapens voorzien’. Ik geef toe, dat het verschil niet groot is en kan dan ook niet zeggen, dat ‘herwapening’ mij aanstoot geeft. Verkorting is een goed stijlmiddel tot concentratie. Ik acht hier de concentratie echter niet geheel correct.

Hij is wezen wandelen

Sommigen voelen bezwaar tegen deze uitdrukking, aangezien zij een foute constructie zou zijn. Wij kunnen dit bezwaar niet medevoelen. In het Nederlands kennen we een vorming, als 'hij is wandelen' of 'hij is kijken'. Een tijdsvorm, die het verleden aanduidt, is daarbij 'hij is wezen wandelen'. Iets geheel anders is de vraag, of de uitdrukking in de geschreven (vormelijke) stijl door de beugel kan. Dat nu geloven wij niet. Tussen 'zijn' en 'wezen' bestaat van ouds een zekere concurrentie. 'Wezen' heeft de oudste papieren (wezen-was-gewezen, gelijk: geven-gaf-gegeven). In het Middelnederlands komt 'zijn' dan op en wint snel veld. In Vlaanderen heeft dit 'zijn' nog steeds de overhand. In Noord-Nederland is 'zijn' de cultuurvorm, 'wezen' het volkswoord. In de dialecten is 'zijn' nog steeds een vreemde vogel. Het moet evenwel gezegd worden, dat in de hedendaagse letterkunde, ook in verzorgde stijl, 'wezen' in het geheel niet meer ongebruikelijk is. Aart van der Leeuw bijvoorbeeld gebruikt het vrij veel. In gedichten klinkt het als rijmwoord heel natuurlijk, bijv. in het bekende kwatrijn van Leopold (Uit de Rubaijat):

De wereld gaat en gaat, als lang na dezen
mijn roem verging, mijn kennis hooggeprezen.
Wij werden vóór ons komen niet gemist,
na ons vertrek zal het niet anders wezen.

Nogmaals schadeplichtig

(Mr. B.) Uw artikel over 'schadeplichtig' in de aflevering November 1954 heb ik met belangstelling gelezen. Evenwel niet met instemming, daar ik door de verwijzing naar het woord 'schuldplichtig' niet ben overtuigd noch bevredigd.

Men kan, volgens U, het woord opvatten als: gehouden tot het voldoen van een door schadeberokking ontstane *s c h u l d*, dus m.a.w. gehouden tot voldoening van een schade-schuld, mitsdien tot schadevergoeding. Schade en schadevergoeding worden dan twee gelijkwaardige woorden. Wringt hier de schoen? Heeft dus schade ook de betekenis van schadevergoeding? Zoals b.v. in de zegswijze: ik zal de schade betalen? Of mag men bij 'plichtig' elk werkwoord denken? Dus: schuldplichtig: verplicht tot schuld betalen, maken, erkennen etc? belastingplichtig: verplicht tot belasting betalen, opleggen, ontduiken etc.? etc.? dienstplichtig: verplicht tot dienst doen, weigeren, aanbieden etc.?

Ik zal niet proberen dit op te lossen. Wel heb ik het gevoel, dat bij het woord schadeplichtig de moeilijkheid misschien zit in de betekenis van het woord schade. Ik blijf er echter bij, dat het woord schadeplichtig in de betekenis van 'schadevergoedingplichtig' beslist fout is.

(Red.) In het Ned. Juristenblad, jrg. 1953, pag. 396 heeft Mr. J.C. van Sandick eveneens tegen het woord geprotesteerd. Wij houden ons liever buiten de twist der rechtskundigen, maar moeten, wat de taalkundige vorming van het woord betreft, wijzen op de mening van onze Raad, die nog de volgende kanttekening maakt:

Het gaat er niet over, welk werkwoord bij -plichtig hoort, maar bij het eerste lid: bij *schuld* hoort *voldoen*; dus *schuldplichtig* betekent gehouden schuld te voldoen; bij *schade* hoort *vergoeden*; dus *schadeplichtig* betekent: gehouden schade te vergoeden.

Het woord behoort tot het type van de ‘ingekorte samenstellingen’, zoals *broodzetting* voor *broodprijzetting*. *Schadeplichtig* staat dan voor *schadevergoedingplichtig*. Een sprekend voorbeeld, dat ik ettelijke malen in de laatste jaren ben tegengekomen, is *wandschilder* voor *wandschilderingenschilder*, welk laatste woord natuurlijk nooit gebruikt is, maar in de gedachte direct zijn ingekorte vorm heeft gekregen.

Het Duits van de maand

(T.F.) U hebt eens genoemd het boek Britten, Beesten en Buitenlanders van Van der Vat. Weet U, dat daarin herhaaldelijk *begaving* voorkomt?

(Red.) Wij hebben het gemerkt. *Begaving*, een gelukkig zelden voorkomend germanisme, hebben wij herhaaldelijk afgekeurd. In onze eigen taal hebben we er voor genoeg woorden: *bekwaamheid*, *aanleg*, *gave*, *talent*, *geschiktheid*. We willen ons geenszins met ‘*begaving*’ verzoenen, maar moeten U er toch wel op wijzen, dat de schrijver een zeer bescheiden gebruik maakt van Engelse woorden en voor z.g. ‘onvertaalbare’ woorden goede Ned. woorden kiest, bijv. het kortelings ook door ons aanbevolen ‘*naweek*’ in plaats van ‘*weekend*’.

Het Engels van de maand

Peaceful coexistence? Laten we aannemen, dat onze twee Ministers van Buit. Zaken het zo druk hebben, dat er geen Nederlandse vertaling af kan. Eerder denken wij aan *joy-riding* en *joy-rider*. Knappen van twaalf, dertien jaar hebben al *dzjojgereden*; het wordt tijd, dat dit pretwoord Nederlands wordt. Wij vragen ons af, hoe toch al die Fransen en Duitsers het zonder Engels klaarspelen. Koopt U eens aan een kiosk een paar Franse en Duitse kranten en telt U daarin eens het aantal Engelse woorden. Wat een armzalige taal, dat Nederlands!

Kengetal

De omroepers van de Nederlandse radio moeten wel eens telefoonnummers oplezen. Strijk en zet klinkt het dan: *kengetal* nr. zoveel. In Maart 1939 heeft O.T. tegen dit ‘Duitse’ woord geprotesteerd. PTT had toen reeds deze kwestie in beraad. Kort daarop is het woord *netnummer* door PTT ingevoerd. U kunt het trouwens in elk telefoonboek vinden.

Een paar voornaamwoorden

E n e: ‘Dit boek heeft ene De Vries geschreven.’ Is dit ‘ene’ een goede vorm? Ja, men kan dit ‘ene’ niet de vrouwelijke vorm van het onbepaalde lidwoord noemen; het is een nadrukkelijke vorm van ‘een’, met de betekenis ‘een zekere’. Men vindt dit woordje reeds in oude taalperioden. Misschien is dit ‘ene’ van dialectische oorsprong. Sommigen zien er in het zuidelijke ‘enen’. Het gebruik is echter toch wel typisch Hollands.

M e k a a r. Wij horen dit zoveel; kunnen wij het nog niet in onze geschreven taal opnemen? Het is een kwestie van stijl. De meesten zullen de voorkeur geven aan ‘elkaar’. In ieder geval kan men het niet als een slijtvorm voorstellen van ‘elkaar’. Het komt van het zeer verouderde ‘malkaar’, een bijvorm van ‘elkaar’. In het gebruik kan men dit ‘me-’ zeker niet op een lijn stellen met ‘dan gane m e maar’. ‘Mekaar’ heeft iets gemeenzaams. Een veel gelezen roman uit de laatste tijd, ‘Joachim van Babylon’ van Marnix Gijsen, is zeker niet in gemeenzame stijl geschreven; toch leest men er in tientallen malen ‘mekaar’, het boek gaat immers over twee personen; zo op pag. 65 (17e druk): Wij bogen naar mekaar toe, raakten amper mekaars vingertoppen.’ Wij kunnen niet beoordelen, of dit bewust ‘vlot’ is dan wel Vlaams.

Boekbespreking

Dr. B.C. Damsteegt: In de Doolhof van het Nederlands. Uitg. Tjeenk Willink, Zwolle, 1954.

De vijfde druk van de Doolhof is verschenen. Het is iets waarover men alleen maar verheugd kan zijn, want hieruit blijkt, dat er belangstelling genoeg bestaat voor een juist gebruik van onze taal. De belangrijkste wijzigingen in deze herdruk zijn een gevolg van de spelling, zoals die is vastgelegd in de nieuwe Woordenlijst. Verder zijn nog tal van aanvullingen aangebracht, enkele formuleringen gewijzigd en sommige artikelen met meer voorbeelden toegelicht.

Dr. C.F.P. Stutterheim: Taalbeschouwing en Taalbeheersing. Uitg. Meulenhoff, Amsterdam, 1954.

Lange tijd heeft gegolden, dat men de moedertaal kan leren beheersen, actief zowel als passief, zonder enige kennis van de spraakkunst. Dr. Stutterheim onderzoekt in zijn, ook voor leken zeer belangrijk boek, of dit waar is. Kan onderwijs in de spraakkunst de taalbeheersing bevorderen? Zijn conclusie luidt: ‘Van alles wat in de schoolspraak kunsten vermeld wordt, kan een gedeelte de taalbeheersing niet bevorderen, omdat het daarmee principieel niets te maken heeft, bijv. er zijn precies-en vaag-aanduidende telwoorden. Dat kan iemand leren, zoals hij ook kan leren, dat er planten met een bovenstandig en planten met een onderstandig vruchtbeginsel bestaan. Maar het is volstrekt uitgesloten, dat hij met behulp van deze kennis zich in het vervolg beter zal uitdrukken en uitingen in zijn moedertaal beter zal begrijpen. Een ander gedeelte kan de taalbeheersing niet bevorderen, omdat het betrekking heeft op iets, dat de taalgebruiker reeds beheerst, bijv. het meervoud der zelfstandige naamwoorden wordt gevormd met -en, -s en -eren. Dan is er eindelijk nog een (betrekkelijk klein) gedeelte, dat de taalbeheersing zou kunnen bevorderen, indien

het maar op een andere wijze was behandeld. Wij pleiten dus niet voor onderwijs in de grammatica, maar voor onderwijs in dat gedeelte der grammatica, waarmee de leerlingen blijkens de ervaring als taalgebruikers moeite hebben.'

[Nummer 2]

Levende, geen dode taal

‘Geachte Redactie. Dat U een vervelend Duits woord als *eigentijds* in Uw blad gebruikt, valt me bitter tegen. Hoogachtend enz.’ Daar kunnen we het dan mee doen. Vervelend en Duits. Tegen dat ‘vervelend’ is niet veel opgewassen, maar tegen dat ‘Duits’ wel. Dat is het woord in elk geval niet, noch naar wijze van vormen, noch naar de samenstellende delen. Het Duits heeft ‘jetzig, heutig, gegenwärtig, zeitgenössisch’; het kent van ‘zeit’ alleen afleidingen met ‘zeit-lich’ of ‘zeit-ig’. Een uitdrukking als ‘tussentijdse verkiezingen’ moet de Duitser omschrijven. De drie delen, eigen, tijd en s, zijn volkomen Nederlands; de vorming met de uitgang-s eveneens. Er worden allerlei bijv. naamwoorden en bijwoorden mede gemaakt: Haags, zomers, duffels, kinds, slaafs, hels, zijdelings, zijwaarts; woorden gebouwd uit delen, die in een bijzondere verhouding tot elkaar staan: doordeweeks, alledaags, goedlachs, buitenlands, hedendaags. Ieder kan een rijtje voorbeelden hiervan opstellen. Al deze woorden met -s hebben, wat hun geschiedenis betreft, wel niet dezelfde achtergrond, maar voor het huidige gebruik doet dat nu niet ter zake: Nederland-s is die s! In de vroegere eeuwen werd de uitgang veel gebruikt voor ‘gesteld op, geneigd tot’. Van Joan de Brune, een 17e-eeuwse spreekwoordenmaker, is de merkwaardige levenswijsheid: ‘goed kroegs, goed kerks’ en Vondel zegt in zijn spotliedje, de Rommelpot: ‘ben jij huppels, ik ben sprinks!’ En wat denkt U van de volgende schilderachtige karakterbeschrijving: ‘hij is kerks als een hond knuppels’?

Neen, Duits is pas de zin, die wij enige weken geleden uit een krant lichtten: ‘t *Sta f s e* liftverbod is de..’, nu wat dit liftverbod volgens die krant is, laten we aan Uw fantasie over. Echt Duits, althans van oorsprong, is -isch, dat tegenwoordig veel in vreemde woorden te zien is: ‘logisch, poëtisch, evangelisch’, ook in het pas ontstane ‘Israëlich’. Vroeger werd dit Duitse -isch ook wel in Nederlandse woorden gebruikt: geschiedisch, huichelisch, maar tegenwoordig nog slechts in enkele als ‘afgodisch’ en ‘wettisch’. Bijwoorden met ‘tijds’ zijn er genoeg: bijtijds, eertijds, intijds, meestentijds, oudtijds, somtijds, tussentijds, veeltijds, voortijds. Van al deze kennen we er maar een, dat als bijv. naamwoord in zwang is, bijv. de *tussentijdse* verkiezingen. Wat is er nu aan ‘eigentijds’ vervelend? Wanneer is een woord vervelend? Het is een jong woord, gemaakt naar overeenkomst met woorden als ‘hedendaags’ en ‘tussentijds’. Heel erg jong kan het niet zijn, want een twintigtal jaar geleden gebruikt Van Duinkerken het in *De Gids* en de germanismenjager Royen vindt het in zijn *Ongaaf Nederlands* goed genoeg om het gewoon in de tekst op te nemen. Woorden worden gemaakt in overeenkomst met bestaande woorden. De zo jammerlijk omgekomen student-dichter Scheltema schreef in een pakkend vers over een pianoleraar:

En langzaam komen zij bij vleugen
Uit het arsenaal van zijn geheugen
Vergeeten-eeuwse melodieën...

Couperus had het in zijn prachtige verhaal Trofime over ‘openbladse couranten’ en een schoolbestuur schreef onlangs ‘de buitenschoolse activiteit van de leerlingen’.

Mogen wij er nu ook maar op los fantaseren? Als we ‘kleinsteeds’ kennen, ook ‘grootsteeds’ en ‘kleindorps’ te water laten? Nu ja, mogen, mogen... De eenling mag gerust, de vraag is echter of zijn schepping een lang leven beschoren is. ‘Kleinzielig’ heeft een bepaalde gevoelswaarde. Wil iemand met ‘grootzielig’ het tegenovergestelde uitdrukken. dan zal de verbreiding daarvan hem niet lukken: ‘- zielig’ staat hem in de weg naar het succes. In een vurig gesprek zoekt iemand naar woorden. Vuurrood van verontwaardiging, met de handen fladderend in de ruimte, tracht hij de vreeswekkende eigenschappen van zijn vijand duidelijk te maken en hij plukt ineens uit de lucht: die man is een... een... on-guur-ling! Daar is het nieuwe woord: onguurling! Misschien verdwijnt het voor eeuwig, misschien komt het na

duizenden omwegen later in een woordenboek: onguurling (m.) = persoon met misdadige aanleg.

Woorden komen en verdwijnen. Soms kan men daarvan de oorzaken achterhalen, soms niet. In een levende taal verandert de woordenschat voortdurend. De inhoud van Van Dale in 1880 was anders dan die van nu. Wij willen een taal, die door vreemde invloeden niet wordt bedorven: een zuivere taal, maar die zuiverheid mag onze vrijheid binnen ons eigen Nederlandse stelsel niet beperken. Dat is de reden ervan, dat wij op ‘eigentijds’ zo zijn ingegaan. Op zichzelf beschouwd maakt dit woord het Nederlands geen streepje armer of rijker. We kunnen gerust de bedoeling er van met veel oudere woorden zeggen. Binnen ons eigen taalstelsel echter moet verandering mogelijk zijn, anders maken wij van het Nederlands... een dode taal, een taal, waarin - naar het geestige woord van de Franse geleerde Vendryes - geen fouten meer gemaakt worden. Laten wij nooit verstarren tot taalbewakers-en-niets-meer! Daarmede bewijzen wij ons Nederlands geen dienst. Wij moeten ook taalbouwers zijn. Het is soms noodzakelijk woorden te verwerpen, het is echter even noodzakelijk woorden te aanvaarden. Als er woorden verschijnen, die goed passen in onze eigen taal en geen goedkope, eigen bezit verdringende nabootsing van vreemde talen zijn, moeten we niet te gauw klaar staan met het hardvochtige vonnis: vervelend modewoord! Hoe persoonlijk is dit ‘vervelend’! Uit dit woord klinkt de geest, die wijlen Prof. Overdiep, van 1932 tot 1945 lid van Onze Raad, zo striemde met zijn ‘speel niet a l t i j d taalpolitie!’ Wij zijn de eersten om ons op de borst te kloppen, als wij ons aan deze vorm van tyrannie hebben schuldig gemaakt. De aard van het werk, dat wij vrijwillig op ons genomen hebben en dat wij, gelukkig gesteund door enige duizenden in Nederland en België, zullen blijven voortzetten, brengt met zich mede, dat wij woorden afkeuren die een ander, in de heilige overtuiging dat hij goed Nederlands spreekt, goedkeurt. Wij trachten ons echter altijd er van bewust te zijn, dat we er met afkeuren alléén niet komen, want de fouten van nu kunnen de goede vormen van morgen zijn.

Wij hebben vooral een hekel aan maaksels naar Duitse voorbeelden. Op dat punt hebben wij ons nooit geschaamd ‘Roomser dan de paus’ te zijn. ‘Voorarbeider’ is, strikt genomen, goed Nederlands, het is echter het spiegelbeeld van ‘Vorarbeiter’ en daarvoor bezitten we ‘ploegbaas’. Zou ‘voorarbeider’ het winnen van ‘ploegbaas’, dan zouden we dat betreuren, maar de volgende generatie die de fout als goed heeft leren zien, zal ons geen onachtzaamheid kunnen verwijten. In één editie van een bekend Nederlands ochtendblad vonden we deze week ‘de werkdadigen’ (werktätige = de werkers, arbeiders) en de ‘eigendommelijke stijl’ (eigentümlich = eigenaardig, persoonlijk, kenmerkend, bijzonder). Zei men in 1945 niet, dat de germanismen geen probleem meer waren? Wie maakt en verbreidt nieuwe woorden? In ons Nederlands kennen we niet voor niets de uitdrukking ‘spraakmakende gemeente’. De vader, die zijn kinderen niet allerlei pleziertjes tegelijk wilde toestaan en hen vermaande ‘dat je niet alle koek op één boterham moest doen’, deed een taalvondst. De moeder, die het wagentje waarin ze haar peuter deed bij het boodschappen doen, een ‘wandelwagentje’ noemde, eveneens. Misschien is het wel in dit laatste geval de fabrikant geweest. Nog meer dan de ‘spraakmakende gemeente’ maakte de ‘schrijvende gemeente’ nieuwe woorden. De schrijver z o e k t veel heviger dan de spreker, hij wil dat woord hebben, dat precies zijn bedoeling weergeeft of de schakering, die hij nodig heeft ter verduidelijking van zijn betoog of zijn verhaal.

De spreker kan met enige luttele duizendtallen woorden voor zijn hele leven volstaan, de schrijver heeft er veel meer nodig. Als hij kan en hij het wenst, maakt hij nieuwe woorden. Niet onverstaanbare probeersels, maar woorden die in het taalstelsel passen: zo moet 'eigentijds' ontstaan zijn. Men spreekt over 'contemporaine literatuur', 'hedendaagse dichtkunst' en men komt tot 'eigentijdse schrijvers'. Het woord is er plotseling, even plotseling kan het verdwijnen: het publiek heeft zijn grillen. Royen schrijft in Ongaaf Nederlands heel normaal 'openlijk' en soms maakt hij 'bedektelijk'. Moeten wij nu de dikke Van Dale ter hand nemen en fronsend vaststellen, dat 'bedektelijk' geen Nederlands is?

In letterkundige werken kan men deze werkwijze van zoeken en proberen dikwijls vinden. Men behoeft daartoe niet de werken te nemen, geschreven in een tijd, dat tot overspannens toe naar nieuwe woorden gezocht werd: de tijd van 1880-1900, toen een geslacht jonge schrijvers om zijn onafhankelijkheid van de vorige generatie vocht; ook in een nuchtere tijd als de onze met zijn gewone stijl, die elke bewuste vormvermooiing mijdt, merkt men het verschijnsel op. Nemen wij eens een hedendaagse schrijver, van wie men de zakelijke, glasharde, onverfraaide, 'betonnen' stijl bewondert: de onlangs bekroonde romanschrijver Bordewijk. In 1947 verscheen zijn Bij Gaslicht. Lees het eens (o heiligschennis voor de liefhebber der schone letteren!) 'met een potlood in de hand' en U zult aantekenen nieuwe vormingen als:

inhuizig trappenklimmen, het feest ging inpandig verder, het oog brengt ons uitredding. (Duitse invloed?), de ramen waren onbegordijnd, getwijgte, hij blunderde het er uit, hij horstte, de voorhene wallen;

verdachte constructies als:

de gast sloeg voor, meerdere (= verscheidene), de kentekenen waren vele, rond de groene tafel, even zo weinig als;

onzekerheden over de spelling (De Vries en Te Winkel) als:

zakeman, urelang, mensewereld, kometekern, mensemaat (maar kous e n v oeten).

Een verfoeilijk werk, dat met een potloodje lezen, maar men leert er het leven van de taal van! De sprekers maken fouten, proberen nieuwe woorden, de schrijvers nog veel meer. Zo is de taal in beweging. Wij van Onze Taal ontkomen aan dit leven niet. Wij moeten ons Nederlands liefhebben, verzorgen en verdedigen: een levende en géén dode taal!

O du mein Oesterreich!

We leven nu in de tijd, dat het in de zomer werkende bevolkingsdeel van Nederland een wintervacantie in Oostenrijk neemt. Heerlijk land! De reisbureau's verlokken ons met hun kleurige biljetten: gebruinde schoonheden in donkere wollen truien, waarop vlokken witte sneeuw gedwarreld zijn. Zij blikkeren met hun stralende gebitten tegen ons als we in een druipende mist naar ons werk sjokken. Toen we in zo'n loklokaal gingen informeren of de trein van 17.08 in Heemstede - Aerdenhout wel stopt, hebben we om een boekje Wintersport in Oostenrijk gebedeld en het gekregen. Thuis hebben we er met wellust in zitten strepen. Het keurige boekje is in het Nederlands geschreven. Het land met de juffrouwen in wollen truien moge dan schoon zijn, de tekst van het boekje riekt toch sterk naar het Duits: betoverend, wonderschoon, klankvol, dan kom binnen, ski-afvaarten, hoogwinter, belevenis, zonovergoten, kwam in bedrijf, bergbanen, het is een begrip geworden, sneltreinstation, betreffende plaatsen, een van de koenste kabelbanen, even zeldzaam doet ons aan, een tegenstuk, levendige levensvreugde, musische aanleg... Dat neemt niet weg dat we liever met de trein van 17.08 naar Innsbruck hadden willen gaan dan in onze huiskamer zitten strepen.

Vijftig-fifty

Gedurende een aantal dagen is er iets in Europa aan de hand geweest over een *w a p e n p o o l*. Wat, dat laten we maar buiten beschouwing. Wij hebben, op een forensenuur tussen Amsterdam en Den Haag reizend, het op de voorkanten van wel vier, vijf verschillende avondbladen gezien, in grote hoofdletters met uitroepetekens er achter gedrukt. Mooi woord: voor de helft is het ten minste al Nederlands. De tweede helft zou men geneigd zijn uit te spreken als pool van Noordpool: het Nederlandse 'wapen' brengt ons, of we willen of niet, naar dat 'p-oo-l'. Het moet echter uitgesproken worden 'wapenp-oe-l'. Arme, arme honderdduizenden die geen Engels op school gehad hebben en nu door hun Deventer, Haarlemmer, Rotterdamse, Amsterdamse, Zwolse Courant gedwongen worden tot een uitspraak p-oo-l, die p-oe-l moet zijn. Waren we bevriend met een kioskjuffrouw, dan hadden we wel eens willen nagaan wat die Fransen en Duitsers met hun 'wapenpool' gedaan hadden. Nu kostte het ons te veel geld.

We hebben onlangs nog zo'n woord ontdekt, dat vijftig-fifty Nederlands-Engels is, of althans kan zijn. In Den Haag is een Gemeentelijke Commissie voor de Schoolversiering. Deze commissie brengt in het Maandblad der Gemeente 's-Gravenhage verslag uit van haar werk in een artikel 'Den Haag versiert haar scholen'. (U voelt wel, dat een stad met een ooievaar onmogelijk mannelijk kan zijn). In de scholen, vertelt de commissie, komen *s c h o o l p r i n t s*; dat zijn prenten die door jonge kunstenaars zijn gemaakt, speciaal voor de scholen. Zouden wij nu moeten zeggen 'sch-oo-lprints' of 's-k-oe-lprints'? Of zou 'print' Amsterdamse invloed zijn op de Haagse uitspraak 'prant' van het Nederlandse 'prent'?

Vanwege

Een klacht uit een kantoor. De typiste had geschreven: v a n w e g e de grote vraag naar etc.’ De chef veranderde dit in ‘wegens’. Het meisje nam de volgende dag een woordenboek mee. ‘Zie’, zei zij, ‘vanwege is wegens en in naam van.’ De chef bleef hardnekkig: ‘Luister naar de Belgische Omroep: die draaien platen v a n w e g e die en die voor zijn liefste meisje. Vanwege als wegens is volkstaal: vanwege dat ik ziek ben, kan ik niet.’ Hoe zit dit? Het voorzetsel ‘vanwege’ is ontstaan uit ‘van’ + zelfst. naamwoord in de tweede naamval + ‘wege’, een derde-naamvalsform van ‘weg’, bijv. van des konings wege. De plaatselijke betekenis ‘richting, zijde’ is overgegaan in een oorzaakaanduidende betekenis. Men moet nu voor ‘vanwege’ drie betekenissen aannemen:

1. van de kant van: vanwege de bond zullen wedstrijden georganiseerd worden;
2. uit naam van, op last van: vanwege de burgemeester deel ik U mede, - vanwege soldaat X voor zijn liefste Y;
3. ter oorzaak van, om wille van, om reden van: vanwege de grote vraag naar (juist zoals onze typiste dat schreef).

Inderdaad bestaat er een minder verzorgde vorm ‘vanwegens, vanweges’. Deze moet men niet gebruiken, daar hij een mengsel is van ‘vanwege’ en ‘wegens’.

Loonbelasting en onbepaalde wijs

Over de loonbelasting sprekende of liever schrijvende ‘het inhouden d o o r de werkgever vergemakkelijkt de betaling’ maakte iemand zich er ongerust over, of deze constructie, ‘het inhouden door’ wel geoorloofd was. Zou het in dit geval vreemd klinkende ‘het inhouden van de werkgever’ (net zo als ‘het tikken van de klok’) niet beter zijn? ‘Door’ is toch een voorzetsel, dat bij de lijdende vorm behoort, zodat het eigenlijk zou moeten zijn ‘het ingehouden worden door de werkgever’. De schrijver kwam er niet uit, zijn collega's evenmin en.. de kluit werd ons toegeworpen.

Wij moeten om U een beter inzicht in deze kwestie te geven op de soort van de onbepaalde wijs ingaan. Spraakkunst is mooier dan U denkt. Als U maar geduld genoeg hebt om de lange redenering te volgen.. Er zijn overgankelijke en onovergankelijke werkwoorden. De eerste kunnen wèl, de tweede niet met een lijdend voorwerp voorkomen, bijv. slapen (men kan niet ‘iets slapen’) en vragen (men kan wel ‘iets vragen’). ‘Inhouden’ is overgankelijk, de staat kan

immers ‘loonbelasting inhouden’, gelijk tot ons aller vreugde wekelijks of maandelijks gebeurt. Een onbepaalde wijs kan zowel bedrijvende als lijdende betekenis hebben. U kent het bekende grapje: Welke kinderen hebben hun vader zien dopen? De kinderen van de dominee! Het berust op de dubbele mogelijkheid van de onbepaalde wijs ‘dopen’, nl. ‘de doop verrichten’ en ‘gedoopt worden’.

Terwijl nu de lijdende vorm bij overgankelijke werkwoorden gewoon is (ik sla hem, hij wordt geslagen) en bij onovergankelijke werkwoorden alleen maar in bepaalde gevallen kan voorkomen (ik slaap, er wordt geslapen), moet de lijdende betekenis beperkt blijven tot de overgankelijke werkwoorden. Anders gezegd: ‘ik zag je slapen’ kan alléén maar betekenen ‘ik zag dat je sliep’, maar ‘ik zag je dopen’ (overgankelijk!) kan zijn ‘ik zag dat je doopte’ èn ‘ik zag dat je gedoopt werd’. Zegt men ‘ik hoorde je roepen’ dan kan dat dus twee betekenissen hebben: je roept zelf of je wordt geroepen. Als men een lijdend voorwerp er bij zet, is de dubbelzinnigheid weg: ik hoorde je hem roepen, kan moeilijk anders betekenen dan dat jij hem roept. Ditzelfde geldt in een zin als: ‘ik hoor het lied zingen’; daarin kan men het lied onmogelijk zelf laten zingen.

Nu naar de loonbelasting toe. ‘Inhouden’ is een overgankelijk werkwoord. Het kan dus als onbepaalde wijs een bedrijvende en een lijdende betekenis hebben. Gesteld, dat U op het einde van de maand zelf ziet, dat de boekhouder met een harkje een paar biljetten van Uw salaris opzij schuift. U kunt dan thuis vertellen: ik zag hem de belasting inhouden (bedrijvend), en: ik zag met eigen ogen de belasting inhouden (lijdend). Neemt men nu de onbepaalde wijs als een zelfst. naamwoord, dus ‘het inhouden’, dan krijgt U het geval, dat U met ‘van’ zowel het onderwerp als het voorwerp kunt omschrijven, net als ‘het zingen van deze zanger’ en ‘het zingen van dit lied’. Zo kunt U zeggen: ‘het inhouden van de boekhouder is nooit te controleren’ en ‘het inhouden van loonbelasting is een goed idee’.

De moeilijkheid gaat pas goed komen, wanneer U onderwerp èn lijd. voorwerp wilt noemen. Dan bent U echter niet meer aan het spreken maar aan het schrijven en dan kunnen alle collega's zich over de zin buigen. Wij bieden U drie mogelijkheden aan.

1. ‘Het inhouden van de loonbelasting van de boekhouder’. Zeer netelig. De boekhouder moet zelf ook loonbelasting betalen. Dubbelzinnig.
2. ‘Het inhouden van de boekhouder van de loonbelasting’. Begrijpelijk, maar lelijk door die opeenvolging van tweemaal ‘van’.
3. Nu brengt ‘door’, het voorzetsel van de lijdende vorm, redding. Onze onbepaalde wijs heeft immers ook nog een lijdende betekenis. Dus: ‘het inhouden van de loonbelasting door de boekhouder.’

Laten we onze gefronste voorhoofden ontspannen en nu ook ‘het inhouden door de werkgever’ ten volle goedkeuren. We zijn echter nog niet klaar. De keuze kan groter gemaakt worden.

4. We zoeken een zelfst. naamwoord, dat de handeling uitdrukt, bijv. ‘de inhouding (van de belasting) door de werkgever’. Gelijk ‘de doop (van het kind) door de priester’ of ‘de verwoesting (van Carthago) door de Romeinen’.

Tenslotte nog dit: als U het verschil overgankelijk - onovergankelijk bij deze geschiedenis niet uit het oog verloren hebt, zult U onmiddellijk een bijzonderheid kunnen opmerken. Namelijk: als het werkwoord onovergankelijk is, kan het er bijbehorende zelfst. naamwoord niet de aanwijzing met ‘door’ verdragen. ‘Het slapen van hem’ maar niet ‘de slaap door hem’. Men strijdt niet iets, maar tegen iets, dus nooit ‘de strijd door hem tegen iets’, maar ‘de strijd van hem tegen iets’. Men kan wel iets bestrijden en.. daar komt onze ‘door’ al: de bestrijding van de werkeloosheid door het kabinet.

Spraakkunst is heerlijk, net als loonbelasting. Er komt echter bij beide een ogenblik, dat we het welletjes vinden. Dat is bij bovenstaande spraakkunstles allang het geval.

Prof. dr. Gerlach Royen †

In het begin van deze maand is Professor Gerlach Royen te Utrecht overleden. De Nederlandse taalwetenschap heeft in hem een groot geleerde verloren. Niemand, die zich bezighoudt met de studie van het hedendaagse Nederlands, kan zonder schade Royens grote werken voor vakgeleerden en zijn honderden artikelen voor leken voorbijgaan. Duizenden heeft hij in lezingen en lessen een helder begrip voor de moeilijkheden van de taal-in-groei bijgebracht. In de buigingsverschijnselen van ons Nederlands was hij thuis als geen tweede. Wie hem ooit gehoord heeft, zal nooit zijn scherpe humor, zijn geestdriftig betoog en.. zijn afkeer van geleerdheidsvertoon vergeten. Wij hebben in ons blad menigmaal van zijn opstellen gebruik gemaakt en in hem altijd, óók wanneer onze inzichten anders waren, een medestrijder voor het juiste gebruik van onze moedertaal gevoeld. Royen was een groot man. Hij ruste in vrede.

[Nummer 3]

Drieduizend woorden

Welke woorden worden in het Nederlands het meest gebruikt? U moet op een vrije avond eens zelf een lijstje van een paar honderd woorden opstellen. Als het mogelijk is, laat U Uw familieleden dit ook doen en dan gaat U de resultaten vergelijken. Tien tegen een, dat U het voor een zeer groot percentage niet met elkaar eens bent.

De vraag, welke de meest gebruikte woorden zijn, lijkt onzinnig. Wat betekent dat ‘het meest gebruikt’? Een timmerman gebruikte andere woorden dan een chirurg, denkt U. Men kan ook vragen, hoeveel graankorrels er nodig zijn om een kadetje te bakken. En dan: gesteld, dat men het antwoord kan geven, wat kan men met die wetenschap uitvoeren?

Toch is de vraag niet zo vreemd. In de taal onderscheidt men een actief en passief deel. Met het eerste bedoelt men het taalmateriaal, dat men voor het dagelijks gebruik gereed heeft liggen, en met het tweede het materiaal, dat men wel herkent maar niet zelf voor de praktijk nodig heeft. Als wij een vreemde taal, bijv. Engels, leren, dan is het van groot belang, dat wij eerst dat materiaal in ons opnemen, waarvan wij kunnen aannemen, dat de gemiddelde Engelsman het actief gereed heeft. Dan pas moeten wij over gaan naar het passieve deel. Een klein kind doet het uit zichzelf goed. Het neemt die taalgehelen in zich op, die het nodig heeft. Iedere kleuteronderwijzeres weet, dat Timmie de Muis niet in een ‘geriefelijke spelonk’ moet wonen, maar in een ‘mooi holletje’. De meeste ouderwetse kinderboeken en -liederen lijden aan veel te zware taal. U moet de vierjarige kleuters maar eens onze vaderlandse decemberhymne ‘Zie de maan schijnt door de bomen’ horen zingen. Vooral de tweede regel: ‘makkie-stakkie-willera..’. Menige veertigjarige zal niet weten wat hij met ‘makkers staakt uw wild geraas’ moet aanvangen.

De Engelse professor Palmer, die een dertig jaar geleden naar Japan ging om daar Engels te geven, deed de pijnlijke ervaring op, dat hij, ondanks zijn maandenlange oefening thuis in Engeland met het Japans, eenmaal in het land zelf wonende na lange tijd nog maar nauwelijks een paar zinnen in het Japans goed kon zeggen of verstaan, terwijl zijn kleine zoontje op straat vlot in het Japans met zijn vriendjes kon kibbelen. Tot zijn diepe vreugde ontdekte hij weldra, dat de Japanners even gebrekkig Engels konden spreken als hij Japans. Hij zocht nu naar een mogelijkheid vreemde talen te leren, vlugger en doeltreffender dan hij dat had gedaan en hij vond die mogelijkheid in de zogenaamde woordfrequentie, of anders gezegd: in het antwoord op de vraag, die wij U hierboven stelden: welke woorden worden het meest gebruikt? In de aardrijkskunde hebben wij niet alle steden van de wereld geleerd maar wel die, welke krachtens geschiedenis, industrie, inwonertal enz. belangrijk waren. Welnu, bij een taal moet men eveneens zo doen. Wat is van belang, wat minder en wat niet? Daarop moet de keuze gebaseerd zijn. Het klinkt nogal eenvoudig. Toch stonden in ons eerste Engelse leerboek (het indertijd veel gebruikte ‘Brittania’) wel bijv. ‘contrivance, leapyear, mediaeval’ en niet bijv. ‘body, red, thin’.

Door de proef van U en Uw familieleden hebt U gemerkt, dat men bij het bepalen van het antwoord op onze nog steeds niet beantwoorde vraag, niet wat slagen in de

lucht kan doen. De een vindt 'borstrok' een belangrijk woord, de ander niet. Palmer (en met hem verschillende anderen) ging strikt wetenschappelijk te werk. Hij maakte kaartsystemen van alle woorden, die hij in honderden Engelse teksten, variërend van doodgewone gesprekken tot hoge literatuur, aantrof. Daarop noteerde hij telkens, hoeveel het bepaalde woord voorkwam. Men moet zich deze werkwijze niet al te eenvoudig voorstellen, want daarbij doen zich vele problemen voor. Is bijv. 'nam' een apart woord naast 'neem'? Hoe kan men voorkomen, dat een bepaald woord een te hoog getal krijgt, bijv. 'ster' in een boek over 'sterrenkunde'? Wat te doen met reeksen als 'huis, huissleutel, huisbaas, huishuur enz.', die, theoretisch, tot in het oneindige kunnen

voortgezet worden? Hoe het zij, het reuzenwerk werd volbracht. Palmer bewees er mee, dat men met niet meer dan... 3000 woorden 95% van elke normale tekst kan verstaan! De overige 5% noemde hij ‘outsiders’. In die 3000 woorden maakte hij weer een onderverdeling naar gelang de belangrijkheid en de bruikbaarheid van de woorden. Hetzelfde deed hij voor de spraakkunstregels. Hoewel het voor de hand ligt, dat juist deze ‘outsiders’ in een tekst veel kunnen betekenen, is het gewicht van zijn ontdekking duidelijk. Leert men Engels, dan doet men er goed aan eerst deze 3000 woorden, telkens in een bepaalde dosis, in zich op te nemen, voordat men zich aan de ‘outsiders’ waagt. Bijvoorbeeld, in het eerste jaar 800 woorden en de helft van de zinschema's (verstaanbaar 60%); in het tweede jaar 1200 en alle zinschema's (verstaanbaar 90%); in het derde jaar de overige 1000 woorden (verstaanbaar 95%). Mijn hemel, denkt U nu misschien, ik begrijp niet, dat het leren van een vreemde taal zo lastig is! Dan bent U het uitgangspunt vergeten. Het doel is zo snel en juist mogelijk de actieve taalbeheersing aan te kweken. Wil men evenveel passieve taalbeheersing bezitten als de ‘gemiddelde inlander’ zelf, dan ligt er nog een lange weg voor U. De grondslag echter is gelegd.

Zo goed als niet bekend is het feit, dat het onderzoek naar de frequentie van de woorden in het Nederlands reeds jaren geleden is verricht. Niet in Nederland, maar in het voormalige Nederlands-Indië. Ieder, die in het onderwijs daar thuis was, zal de droevige toestand gekend hebben, dat begaafde inlandse leerlingen, die goede cijfers hadden voor rekenen, geschiedenis enz., herhaaldelijk een onvoldoende haalden voor Nederlands en dus bleven zitten of dus geen diploma kregen. Waren deze leerlingen te dom om Nederlands te leren? Was die taal te moeilijk? Neen, de oorzaak was anders. Bij alle vakken, ook bij andere vreemde talen, wist men, waar men aan toe was: dit moest wèl, dat moest niet gekend worden. De leerling hield er rekening mee, de leraar en de examinerator ook. Zekerheid over de leerstof van het Nederlands bestond er niet. De ene examinerator vond, dat ‘vieze varkens worden niet vet’ een belangrijke uitdrukking was, de ander niet. In 1934 nu stelde het Departement van Onderwijs en Eredienst een commissie tezamen, die hierin verbetering moest brengen. Aan de toenmalige directeur van de kweekschool te Bandoeng, De la Court, komt de eer toe de eerste te zijn geweest (en voorzover wij weten de enige) die een frequentielijst van het Nederlands heeft vervaardigd. Zijn werk is gedrukt in 1937: ‘De meest voorkomende woorden en woordcombinaties in het Nederlandsch’. Oorlog en Japanse bezetting hebben het werk verloren doen geraken, er zijn nog slechts heel enkele exemplaren van over. De la Court richtte het systeem van telling in, stelde een lijst van uiteenlopende teksten op (kranten, romans enz.), waarvan de woorden geteld moesten worden. In totaal onderzocht hij de frequentie bij meer dan een miljoen woorden! Hij haalde hieruit tenslotte 3296 woorden, die in aanmerking kwamen voor de titel ‘meest gebruikt’ en in deze woorden bracht hij weer een onderverdeling in groepen naar belangrijkheid aan. Zo vindt men in de eerste groep naast ‘ontelbaren’ als ‘daar, dan, dat, deze, die, een, en, er’ zelfstandige naamwoorden als ‘avond, beetje, berg, dag, deel, deur, ding, dokter’ en werkwoorden als ‘worden, zijn, zullen, antwoorden, beginnen, begrijpen, blijven’. Komen ze ook in U w lijstje voor? U zult merken, dat het werk van die vrije avond sterk persoonlijk gekleurd is: vulpen, papier, boek, sigaar, roken..

De la Court deed meer. In navolging van Palmer maakte hij een zelfde, in groepen verdeelde, lijst van de meest gebruikte collocaties, d.w.z. spreekwijzen, uitdrukkingen

en woorden die in een taal altijd in een vaste verbinding voorkomen. Voor ons is ‘op’ in ‘op school, op de fles, op reis, op twee na, enz.’ heel gewoon, voor de buitenlander evenwel niet! Zo vindt men in de lijst het woordje ‘in’ bij de volgende verbindingen (in een afdalende reeks van frequentie): in (elk, dat) geval, in de (eerste) plaats, in beweging, in de richting, in de laatste tijd, in aanraking, in aanmerking. Daaruit volgt, dat de buitenlander eerst ‘in elk geval’ moet kennen en veel later pas ‘in aanmerking’. Men vindt in de lijst geen enkel spreekwoord! Ze worden blijkbaar veel minder gebruikt dan we gedacht hadden.

Een dergelijke frequentielijst heeft grote praktische betekenis voor buitenlanders die de bewuste taal willen leren. Voor het Engels, Frans, Duits en Spaans heeft men dit allang ingezien. Tussen taal en politiek is wel enig verband! Met de woorden van zulk een lijst worden leer- en leesboekjes samengesteld. Zo zijn Engelse romans bijv. van Dickens of van Brontë ‘bewerkt’ voor landen als India, Pakistan, Irak, d.w.z. de ‘outsiders’, de buitenwoorden, zijn er uitgehaald en vervangen of ze worden langs de kantlijn verklaard. Met de woorden van de Nederlandse lijst zijn ook boekjes gemaakt. Voor het Indonesisch onderwijs in een Ned. taalmethode ontworpen door De la Court. De levenskans van het Nederlands in Indonesië is echter verkeken. Zijn wij goed ingelicht, dan wordt deze methode thans in N. Guinea gebruikt. Een oppervlakkig beoordeelaar zal wellicht van mening zijn, dat het Nederlands-in-3000-woorden wel een saai, gebrekkig kindertaaltje moet zijn. Het tegendeel daarvan is waar. Als proeve geven wij U een halve bladzijde uit het boekje ‘Hoe de mensen de wereld ontdekten’. Er komt geen enkel buitenwoord in voor.

Op een dag kwam een man bij Koningin Isabella van Spanje. Niemand kende hem en niemand wist, waar hij vandaan kwam. Hij sprak goed Spaans, maar hij was geen Spanjaard, en hij zei, dat hij naar het Westen wilde varen om nieuw land te ontdekken. Koningin Isabella, die toen juist oorlog voerde tegen de Arabieren, die in het zuidelijke deel van Spanje woonden, wilde niet naar hem luisteren. Maar telkens kwam de man, die Christophorus Columbus heette en vertelde, dat hij in Genua geboren was, terug.

‘In het Westen ligt de grote zee’, zei Koningin Isabella, ‘er is daar geen land te ontdekken. Daar ligt geen land meer. Er is alleen water en niemand weet, hoe breed dat water is. Als U over dat brede water zou komen, zou U aan de andere kant misschien land vinden, waar de Portugezen ook geweest zijn: Cathay en India’.

Columbus antwoordde: ‘Tussen de kusten van Spanje en Portugal aan de ene kant en de kusten van Cathay en India aan de andere kant liggen misschien grote en vruchtbare eilanden. Een zeeman in mijn land heeft mij daarvan verteld. Hij zei, dat het grootste van die eilanden Antilia heet. Hij was er zelf niet geweest, maar het schijnt, dat heel vroeger zeelieden uit Italië dat eiland bezocht hebben.’ Columbus toonde de Koningin een kaart, waarop ver in het Westen een eiland getekend was.

‘Wie is daar dan geweest?’, vroeg de Koningin.

‘Dat weet ik niet’, antwoordde Columbus, ‘het is al lang geleden en de zeeman, die het eiland vond, is al lang dood en begraven. Maar hier is zijn kaart.’

Arrestant

‘Arrestant’ wil toch, naar zijn taalkundige vorming (de Franse uitgang -ant is die van een tegenwoordig deelwoord, dus met actieve betekenis), zeggen: degene, die arresteert. Waarom hebben wij er dan juist het tegenovergestelde van gemaakt? Het is moeilijk te zeggen. Oorspronkelijk betekent het werkelijk ‘de arresteerder’: ‘Indien de schuldenaar opheffing van het arrest bekommt, zal de arrestant worden veroordeeld tot vergoeding van kosten enz.’. Wie de weg weet in de boeken, zal het standaardwerk van Prof. Salverda de Grave ‘De Franse woorden in het Nederlands’ opslaan. Daarin vindt men op pag. 325 wel de betekenisovergang als zonderling gekenschetst, maar niet verklaard. Vermoedelijk zullen de gerechtsdienaren het woord gezien hebben als een afleiding van ‘arrest’ en naast ‘delict-delinquent (ook -ant), request-requestrant’ geplaatst hebben ‘arrest-arrestant’, in de betekenis van iemand, die met een arrest te maken kreeg, dus gearresteerd werd.

Dan was jij de boef...

(T.F.-V.) Kunt U mij het volgende raadsel verklaren? Mijn kleine kinderen hebben, gelijk de meeste kinderen, een hevige fantasie. Zij spelen doktertje, vader-en-moedertje, gevangenisje enz. Als zij vóór het spel de ‘rollen’ verdelen, zeggen zij altijd tegen elkaar: *Dan was jij de boef en dan ging ik je pakken en dan liep jij weg en dan was ik de agent...* Waarom zouden zij altijd, steevast!, hierbij de verleden tijd gebruiken voor de toekomst? Een kind heeft geen benul van de tijden, maar het vergist zich hierbij nooit.

(Red.) U bent niet de enige moeder, die met de vader stomverbaasd naar de fantasie van haar kinderen gekeken heeft en naar hun, inderdaad op het eerste gehoor zonderlinge, tijdskeuze bij de rolverdeling geluisterd heeft. Kinderen hebben het spel reeds in zich zelf verwerkt, vóór zij het gaan spelen. De toekomst is reeds in hun gedachten verwezenlijkt, zij vertellen dan elkaar hoe de rollen *w a r e n*, als ze deze *z u l l e n* ‘spelen’. Men kan eigenlijk nauwelijks van ‘rollen’ spreken. Het kind speelt niet de rol van agent; het *i s* agent, zolang het speelt. Wat het taalbewustzijn van kinderen aangaat, daarover is het eerste woord reeds lang geschreven en het laatste nog lang niet. Wie goed op de kindertaal let, zal daarin zeker een duidelijk systeem

van tijden ontdekken, ook al weten onze kleuters (gelukkig maar!) niet, dat een verleden tijd slaat op dingen die gebeurd zijn. Het laatste is trouwens niet helemaal waar ook: ‘k w a m er maar dooi!’

Chroomharden

Wij hebben tezamen met een ingenieursbureau het vorige jaar december naar het verleden deelwoord van ‘chroomharden’ gezocht. De heer S. uit Tilburg wijst ons nu op normblad 5039 van de C.T.T., waarin wordt aanbevolen in plaats van ‘chroomharden’ te spreken van (hard)verchromen; als verleden deelwoord noemt men daarin h a r d v e r c h r o m d . Wellicht is dit de beste oplossing voor het ingenieursbureau.

Het einde van de brief

‘Tussen Mijne Heren en Hoogachtend’ heette ons artikel van december 1954 over de zakelijke briefwisseling. Over dat ‘Hoogachtend’ bereikten ons enige vragen. Wanneer met een kleine en wanneer met een grote letter? Wij gebruiken voor onszelf de volgende regel. Indien ‘hoogachtend’ opgenomen wordt in de laatste zin van de brief, dan een kleine letter. Dus vooral in de, wat versleten, zinsnede: Inmiddels verblijven wij, (één regel zakken) hoogachtend. Indien ‘hoogachtend’ niet bij de laatste zin thuis hoort, dan een hoofdletter. Dus: Wij danken U bij voorbaat. (één regel zakken) Hoogachtend. Hetzelfde geldt voor ‘met hoogachting’. Bezwaar maken wij tegen een einde als ‘U bij voorbaat dankend, hoogachtend’. De laatste briefzin daarin zweeft in de lucht. De tekst van de brief moet niet met een tegenwoordig deelwoord eindigen, maar met een volledige zin.

Anderen vragen ons naar een regel voor de keuze tussen ‘de meeste h.’, ‘oprechte h.’ enz. Deze vraag nu moet naar de afdeling onbeantwoordbaar verwezen worden. Alles hangt af van de verhouding tussen schrijver en ontvanger. Wij begrijpen de moeilijkheid wel. Er zijn gevallen, waarin ‘hoogachtend’ te stijf en ‘met vriendelijke groeten’ te vertrouwelijk is. De ‘beleefde groeten’ vinden wij dwaas. Waarom niet beide: ‘met vriendelijke groeten, hoogachtend’? Of ‘geheel de Uwe’, ‘steeds gaarne Uw..’? Let wel: wij schrijven w i j v i n d e n d i t e n n i e t d i t i s . Indien wij al enige bevoegdheid tot voorschrijven z o u d e n bezitten, ligt deze zaak daar in ieder geval buiten. Er is niemand geweest, die, gelijk wijzelf, gebukt gaat onder het probleem, waarom men in een brief schrijft ‘Mijne Heren, wij delen U mede enz.’ en niet het toch bij ‘wij’ behorende ‘Onze Heren’! Ziedaar, nu onze zorgen.

Onderhavig

Een Vlaming heeft ons op het gebruik van ‘onderhavig’ betrappt. ‘Mij is op school geleerd,’ schrijft hij, ‘dat het verkeerd is. In Nederland zeggen ze er v o r b e d o e l d o f g e n o e m d .’ Nu, verkeerd willen wij dit woord zeker n i e t noemen en bevestigen, dat het in Nederland alleen, ‘bedoeld’ of ‘genoemd’ mag zijn, evenmin. We geven grif toe, dat er met het

woord iets aan de hand is geweest. Bilderdijk noemde het zelfs een ‘gedrochtelijk uitspruitsel des onverstands’! Dat is niet mis.. ‘Onderhavig’ betekent oorspronkelijk ‘onderhevig’: die creature is der ijdelheit onderhavick sonder haren wille. Een wijs woord. Nu kan men wel niet een-twee-drie uit ‘onderworpen aan iets’ de overgang naar ‘waarvan op het ogenblik sprake is’ verklaren, maar bij het feit van de algemeen aanvaarde tegenwoordige betekenis moet iedereen zich neerleggen. De maarschalk blijft de maarschalk, al was hij vroeger de stalknecht. Sommigen menen, dat ‘onderhavig’ bij ons er in gekomen is naar aanleiding van het Duitse ‘die unterhabende Sache’. Het is niet uitgesloten, maar de genoemde Duitse uitdrukking is zeer ouderwets. Elk taalgebruiker evenwel heeft het recht een hekel te hebben aan een bepaald woord. Welnu, ‘bewust’, ‘bekend’, ‘genoemd’, ‘bedoeld’, ‘betrokken’, ‘desbetreffend’ en het wat in slaap gesluimerde ‘onderwerpelijk’ (dat ook ‘persoonlijk’ kan betekenen!) bestaan ook nog.

Van hang naar trend

Vroeger is er nogal eens gefoeterd tegen het woord ‘hang’, een volledig Duits woord, dat ons ‘trek, neiging’ dreigde te vervangen. Een tijd lang was ‘een hang naar..’ zeer in de mode. Gelukkig is het op de aftocht. Er komt echter weer wat nieuws voor terug. Ons eigen woord is ook al te onnozel. ‘T r e n d’ steekt zijn kop op: U vindt het in elk Engels schoolwoordenboek als ‘neiging, trek’. Een sigarettenfabriek maakt er zelfs groot lawaai mee in alle kranten: er is een trend om minder scherpe tabakken te roken.. WEG MET TREND!

Mekaar

Kortelings hadden wij het over het merkwaardige vlotte gebruik van ‘mekaar’ in Marnix Gijsens boek Joachim van Babylon. ‘We bogen naar mekaar toe, raakten amper mekaars vingertoppen.’ Een Antwerpenaar deelt ons mede, dat dit ‘mekaar’ in Vlaanderen het gewone woord is en dat ‘elkaar’ voor de Vlaming het stijve, typisch noordelijke woord is. Voor ons, Noorderlingen, is ‘elkaar’ heus niet zo stijf. Er zal wel geen Noordnederlandse schrijver te vinden zijn, die in een liefdesroman ‘op hoog niveau’ telkens ‘mekaar’ zou gebruiken.

Gekortwiekte zinnen

In het Duits bestaat de gewoonte het hulpwerkwoord weg te laten in verschillende zinnen, o.a. in korte zinnetjes als ‘wie gesagt’. Het verdient geen aanbeveling deze gewoonte in het Nederlands na te volgen. Zulke zinnen maken een gebrekkige indruk. Dus n i e t : gelijk gemeld, is hij vertrokken; zoals reeds medegedeeld, hebben wij het goedgevonden; zoals opgemerkt, is de regering daartoe niet bereid; zijn leven was, zoals gezegd, ongelukkig. Men moet zoveel vlotheid van stijl bezitten, dat men deze kortwiekerij kan vermijden.

Bij en van de hand

(v.A.) In mijn omgeving heb ik meermalen van eenvoudige mensen het woord ‘falderhands’ horen gebruiken bijv. ‘hij is veel te falderhands om dat te doen’. Men bedoelt daar kennelijk mee ‘onhandig’. Kunt U dit woord thuisbrengen?

(Red.) Het door U gehoorde woord zal een verbastering zijn van het goed Nederlandse ‘vandehands’ of ‘vanderhands’. Het heeft zijn ontstaan te danken aan de voerman met twee of meer naast elkaar gespannen paarden. De voerman zit links op de bok of op het linkerpaard. Het paard links is nu ‘bij de hand’ en rechts ‘van de hand (verwijderd)’. De betekenisovergang op ‘onhandig’ is nu niet meer zo moeilijk voor te stellen. Het linkse paard is in dat geval beter bestuurbaar dan het rechtse.

In Brussel

rijdt de tram als in Amsterdam, met dit verschil, dat de bordjes voor de passagiers in de eerste stad tweetalig zijn. Zo staat er:

Lorsque deux voitures occupent les voies, le premier départ est effectué par le tram le plus avancé vers la ville.

De Brusselse Nederlandse tekst is:

Wanneer de twee sporen bezet zijn, wordt het eerste vertrek gedaan door de verst naar de stad vooruitgereden tram.

Een Brussels lid van O.T. heeft een vertaling voorgesteld, die wij van harte ondersteunen:

Wanneer op beide sporen een tramwagen gereed staat, dan vertrekt eerst de wagen die het verst naar de stad voorgereden is.

Idee - ideëel - ideële

(S.) In de woordenboeken en ook in de nieuwste woordenlijst vindt men de spelling: ‘idee - ideeën’ tegenover ‘ideëel - ideële’. Dit lijkt mij zeer inconsequent. Ik zou redeneren: ‘ideeël’ moet het zijn, daar het een afleiding is van ‘idee’, dat op twee e's uitgaat en deze dus behoudt ook in afleidingen daarvan. Vier e's worden wel goed gevonden in ‘zeeëend, tweeëenheid enz.’. Wordt dit ‘ideeël’ verbogen, dan vallen de 4 e's terug tot 3 en zou ik schrijven ‘ideeële’.

(Red.) Waarom zijn bij het laatste spellingsbesluit niet alle deeltkens afgeschaft? Denkt men er over na, dan ziet men heus wel in, dat ze overbodig zijn. Hun bestaansdoel is ‘uitspraakfouten voorkomen’, maar wij kunnen niet geloven, dat bijv. de eerste lettergreep van ‘beïnvloeden’, bij een eventuele spelling ‘beïnvloeden’, door iemand uitgesproken zou worden als ‘bein’, rijmend op ‘klein’. Maar goed, de deeltkens zijn er, we moeten ze de baas blijven. Over ‘ideëel - ideële’ kunnen we kort zijn. Het is geen afleiding van ons woord ‘idee’, maar het is direct overgenomen uit het Duits en het Frans. De uitgang -el (-ell) is bij ons -eel. Dit verklaart ‘ideeën’ en ‘ideëel’. De voorbeelden ‘zeeëend, tweeëenheid’ zouden wij spellen: ‘zeeëend, twee-eenheid’. En tenslotte wat Uw aangehaalde regel aangaat van de twee e's, die op het einde van een woord en ook in afleidingen daarvan blijven staan: het paradevoorbeeld daarvan is ‘overzeese gebiedsdelen’. U weet zeker wel, dat dit ‘eigenlijk’ fout is en moet zijn ‘overzese’?

[Nummer 4]

Drumt op den trommele!

OPROEP TOT DE JAARLIJKSE LEDENVERGADERING

Deze zal worden gehouden op Zaterdag 4 Juni e.k., te 15.30 uur, in café-restaurant Den Hout, Bezuidenhout 11-13 te 's-Gravenhage. Aan de orde zijn de jaarlijkse mededelingen en de plannen omtrent een taalcongres.

Niet heel lang geleden kwam bij een vooraanstaande burger van Amsterdam een dame, die hem om geldelijke steun vroeg voor een trommelkorps, dat voor de jongens van een bepaalde wijk moest worden opgericht. Natuurlijk was de Amsterdammer bereid haar jongens te helpen. Op het laatste nippertje vroeg hij echter nog, hoe de naam van de muziek makende groep zou zijn. 'Drumband the... Boys', was het antwoord. 'Dat nooit, tenminste niet met mijn hulp,' zei de man. - U kunt gerust zijn. De jongens hebben hun trommels, vlaggen, hoorns en al het andere, dat voor een dergelijke groep onmisbaar is, gekregen. Van die Amsterdammer. De dame gaf, ter wille van haar jongens, de Drumbandnaam op, hoewel met grote tegenzin, 'want', zo sputterde ze verlegen, 'je kunt toch eigenlijk niet zonder Engelse naam lopen trommelen.'

- De jongens willen niet trommelen onder een Nederlandse naam. De uitspraak kenschetst de gemoedsgesteldheid van de jeugd. We zien de dame al stralend terugkeren tot haar jongens, die met een hiep-hiep-hoera de tijding in ontvangst nemen, dat het geld er is, om dan diep ontgoocheld terug te deinzen voor de verpletterende voorwaarde: een Nederlandse naam!

Onder onze muziek makende jeugd is er nòg een groep, die het Nederlands schuwt. In de carnavalstijd moet U maar eens letten op de namen, die onze vaderlandse jazzbands en jazzbandjes sieren: The Crazy Boys, The New Harlem Boys, The Rhythm Swingers. En ten slotte: de èchte jazzbands. Niet die, welke op 'bruiloften en partijen' de feestgangers plezier moeten verschaffen, maar die, welke in de radio, in de concertzalen, op de grammofoonplaten te horen zijn. Hun namen zijn ernstig en geleerd: The Dutch Swing College Band.. Het is een hele stap van de drumbandjongens in hun fleurige pakjes naar deze ernstige kunst en ieder mag mèt ons zijn hart vasthouden er voor, dat wij op dit ver van ons verwijderd terrein de zonderlingste fouten gaan maken.

De lichte muziek - laten wij de straattrommels maar weer vergeten - bedient zich bij voorkeur van het Engels. Neem eens het eerste het beste radioprogramma, leg ergens blindelings Uw vinger op de bladzijde en lees: Smoke gets in your eyes, Pardon me pretty baby, Gateway of Hawaiï: van 8 tot 9; Melody of Love, Backward turn backward, The Cutest little Eyeful: van 12 tot 13; Lover Man, Trumpet Blues, Nice work if you can get it: van 23-24 uur. Wij hebben eens staandebeens een twistgesprek gevoerd met een paar jeugdige lieden over de vraag, of er ook jazzliedjes in het Nederlands gezongen zouden kunnen worden, maar wij zijn daarbij wel zó door-en-door verslagen, dat we het nooit meer durven. Engels in een jazzliedje vervangen door Nederlands staat gelijk met een vioolconcert spelen op een zingende

zaag. Intussen ondervindt het Engels, liever het misbruik van het Engels, in ons land een niet geringe steun van deze muziek, die de buitenstaander gemakshalve jazz noemt. Ho, ho, roept nu de binnenstaander, dat wat U noemt, is helemaal geen jazz: het zijn een paar Amerikaanse liedjes: de echte jazz... en dan volgt een lang verhaal. Voor U nu verder leest, moet U één ding goed weten: wij spreken ons niet uit voor of tegen de jazzmuziek, noch voor of tegen de liedjes, noch voor of tegen de echte jazz. Tenminste in Onze Taal niet. Zitten wij als vader in de buurt van ons eigen radiotoestel, dan kiezen wij wel partij, maar dit

gaat U niet aan, evenmin of onze uitspraak de doorslag geeft ter aandraging of afdraaiing van het programma...

Hier, in ons blad, hebben wij de jazz muziek niets te verwijten. Ons verwijt is gericht tot de taal van de beoefenaars en minnaars dezer muziek. In het verwarde complex van oorzaken, waardoor in zovele gebieden van het openbare leven de voorkeur gegeven wordt aan het Engelse woord boven het Nederlandse, zit ook muurvast de jazztaal. Men moet vooral niet denken, dat de aanhangers van de jazzmuziek alleen te vinden zijn onder vroegrijpe blagen met lange haren en daaronder een lege schedel. Menige leraar zal U jongens en meisjes kunnen aanwijzen, die in de les vol aandacht en toewijding bijv. de poëzie van Boutens lezen en 's avonds thuis ernstig, vooral ernstig, de opwindende pianomuziek van de Amerikaan Dave Brubeck bewonderen. Het is een trek in de jeugd, waarop men niet uitgekeken raakt. Onze afkeer nu geldt de jazztaal. Natuurlijk heeft elk vak zijn vaktaal. Ook de klassieke muziek: het krioelt daarin van de Italiaanse woorden. Er is echter een verschil. Het Italiaans blijft nauw in de muziektaal besloten. Noch de klassiekste eerste concertmeester, noch de eenvoudigste tubablazer in de dorpsfanfare zullen da capo al fine gebruiken buiten de muziekwereld. Het Engels van de jazz evenwel is de steun voor al het andere Engels in Nederlands. De zoon zegt, dat hij gejammed heeft, en de vader, dat hij het getimed heeft. De zoon zegt, dat hij rather relaxed kan spelen, en de vader, dat er law and order in de maatschappij moet zijn. De zoon zegt, dat de Nederlandse grammofoonplaat Jazz behind the Dikes(!) een topper is, en de vader zegt, dat er op zijn werk een gebrek aan manpower heerst. De jazz zit, of de echte liefhebbers dit nu willen of niet, vast in een reclame- en uitgaanswereld, die doortrokken zijn van Engels. De jeugdige jazzmensen - de ouderen onder ons doen er goed aan hun aantal niet te onderschatten! - verengelsen hun taal ook buiten de sfeer van hun instrumenten en grammofoonplaten. Zij vinden het heel gewoon, dat een vreemde taal door ons zelf gekozen wordt voor onze advertentiepagina's en winkelruiten, en dit gewoon-vinden is het begin van de onverschilligheid tegenover onze eigen moedertaal. 'To be at ease, is to be unsafe', zei de grote opvoeder Newman. Dat is ook Engels en wat anders dan 'baby you gotta laugh in your eyes'.

Het is een merkwaardige taal, die van de jazzmensen. Hun muziek stamt af van Amerikaanse folklore, hun taal eveneens. Voor wie nooit met hen te maken heeft of te maken wil hebben, is het toch niet moeilijk iets van de jazztaal aan de weet te komen. Men bestede eens een paar dubbeltjes aan enige, ernstig bedoelde tijdschriften voor jazzmuziek en men leze:

alles in zijn vocal boeit □ goed spel van de voice □ hier wordt gejamd □
teenagers en bobbysoxers □ met pip en pep geïnjecteerd □ het klinkt relaxed
□ het is behoorlijk sikkies □ een swingtopper □ coast to coast performance
van de T.V. □ slagwerkstylist □ de vaderlandse Poll □ weergalozes work-out
□ zijn two-beat □ bezielde fill-ins □ voortreffelijke life-recording □
jazz-fans □ jazz-minded □ pittige attack en punch □ heerlijke brushes □
begeesterende (!) breaks □ het is rather cool spel □ volkomen cool toon □
een classic □ formidabele sessions □ een goede scat-partij □ pikante beats
□ uitgetimede close-harmony □ een woordloze Latin-American □ het wordt
een must □ een cool solo □ een vocalgroup □ een song-styliste □ een solo
uit een take □ een life uitvoering □ de leader en zijn side-men □

top-songplaten □ een riff-thema □ een sweet en sexy voice □ een stuivende beat □ enz., enz., enz.

In dit schilderachtige half Engels-slecht Nederlands is een groot gedeelte van onze jeugd volkomen thuis. Ze voelen zich daarin 'at ease' en ze zijn daarmee 'unsafe'. Ze slikken àl het Engels, dat in ons land wordt voorgezet. De zinsbouw en woordenkeus in de bewuste veelgelezen bladen zijn al even slecht, nauwelijks in de HBS-grondverf. De beoordelaars van grammofoonplaten stijgen van louter opgewondenheid van de ene in de andere overtreffende trap. Een kleine staalkaart:

de muzikaliteit blijkt een handig gecamoufleerd surrogaat.. □ het is in Holland praktisch onmogelijk, dat de moderne Vaderlandse Jazz evolueert.. □ de swing die de harteklop, de polsslag is van de in deze pagina's gepropageerde vormen.. □ genieten wij zo volkomen van geïnspireerd spel, dat woorden onmogelijk de schoonheid van deze muziek kunnen omschrijven [het artikel gaat rustig verder].. □ geëmotioneerde, hoogspannings-Jazz, jazz, waar je wat van méenam.. □ een suggestieve show, zoals men die zelden ziet.. □ kolkende kollektieven, grandioos gebracht door top-talent in een daverende Dippermouth.. □ in de Brown Band wordt immer iets groots verricht.. □ in Zweden wordt iets groots verricht.. □ Philips heeft opnieuw groots werk verricht.. □ haar voordracht is enorm goed; de fijne nuances van dit opmerkelijk goed geschreven opus zijn een ware lust.. □ het meest sensationele close harmony album aller tijden.. □ dit fenomeen is een bron van muzikaal genot waaraan wij ons allen gaarne laven.. □ de fascinerende variaties waarmede Miss O'Day... tot een monumentale gebeurtenis verheft.. □ een subliem sluitstuk van een glorieuze albumset door een grandioos jazz vocaliste.. □ als pianiste kunnen wij haar beslist niet waarderen, maar haar optreden was lollig.. □ de balans opmakend van deze twee grote concerten valt het onmiddellijk op dat Dixieland de boventoon voerde.. □ beschouwt U Hackett niet als een sweet-trompettist; hij verdient en is veel beter.. □ zo werd het quintet een sextet wat tot op heden zo gebleven is.. □ geheel in Parijse stijl gekleed werd deze rol op waardige wijze vervuld door W.B... □ persoonlijk ben ik geen liefhebber van het hammondorgel.. □ ik heb mij laten vertellen, dat dit zijn oorzaak vindt in het feit, dat, als hij een fraaie frase speelt, hijzelf het sentimenteel gaat vinden en maar expres iets geks er na speelt.. □ over J.R. kan ik niet wild-enthousiast zijn, haar voordracht is overtuigend en kundig maar zij is af en toe zwak met de-wijs-houden.. □ speciaal laat op de avond in een mismoedige bui en na een blauwtje gelopen te hebben zal deze plaat 't buitengewoon doen.. □ deze plaat is een waardevol bezit voor iedereen, die zijn liefde voor de jazzmuziek au serieux wenst te nemen.. □ enz., enz., enz.

Vele artikelen zijn overspikkeld met woorden als onovertrefbaar, meesterlijk, sensationeel, weergaloos, subliem, adembenemend, al of niet voorzien van de dempende bijwoordjes, bijna, haast, welhaast of schier. Deze stijl is, naar we hopen, niet afkomstig van de scholieren, die in de les zo ernstig Boutens lezen.. Het is geen wonder, dat in een van die tijdschriften advertenties voorkomen als: 2 girls z.k.m. 2 boys 1. 21-24 jr. Een welhaast adembenemende wereld waarin de liefde au serieux wordt genomen, maar na een blauwtje gelopen te hebben doet de plaat 't toch

wel goed. Als deze girls eenmaal housewives geworden zijn, hebben ze het gemakkelijk: ze swingen schier grandioos een subliem mondje Engels. Arme, arme, brave huismoeders van nu! Jullie girls kunnen lachen om jullie uitspraak van Blue Band en Sunlight, stuurt ze gerust maar in de schoonmaaktijd naar de kruidenier om een pakje stijfjel: het heet immers CRACKFREE. Hoe moeten jullie, die met grote inspanning aan de schoolmeester kunnen schrijven, dat Jantje de mazelen h e e f t en niet h e e f d , d à t nu uitspreken? Hoort Uw kroost in de gang het schone lied schallen: true romance will find you, brother come over the bridge! Ja... kom over de brug! Betaalt, gij drummers, vocalstylisten en sexy ladycrooners, wat ge schuldig zijt. Ook gij immers zijt er schuldig aan, dat de taal in ons land de spotlust opwekt van de buitenlander. Dat de kleine knulletjes in Amsterdam wel op het trommelvel willen drummen maar niet willen slaan.

Hooggeachte Redactie. Ik geloof, dat U schromelijk overdrijft. U moet U niet aanstellen. Wij maken graag muziek en dat op een Amerikaanse manier. De Sunlight Soap was er in ons land al voor de boogiewoogie. Dat wij een paar vreemde woorden moeten gebruiken, is onze schuld niet. U hebt zelf in Uw artikel tot nu toe ook vreemde woorden gebruikt. Beterschap!

Misschien overdrijven wij, maar ergens diep in ons hart leeft de overtuiging, dat we er geen kwaad aan doen in dezen te overdrijven. Wij misgunnen U niet Uw plezier bij Uw muziek. 'If music be the food of Love, play on,' zo begint Shakespeare zijn Driekoningenavond, 'als muziek het voedsel is van liefde, speelt verder.' Wij wensen U ook liefde voor onze eigen taal toe. Zoekt eens naar een Nederlands woord, matigt U in het gebruik van vreemde woorden, verengelst de taal van onze jeugd niet verder, en in de tussentijd:

Slaet op den Trommele van dirredomdeine
Slaet op den Trommele van dirredomdoes!

Onderhavig

(Mr. C.J.H.) U noemt enige woorden, die wel in plaats van 'onderhavig' kunnen worden gebezigd; daaronder ook 'desbetreffend', Inderdaad kan dit ook wel eens dienst doen; als men maar niet denkt, dat de betekenis dezelfde is. Onderhavig duidt aan datgene, waarover men het heeft, dat, wat in behandeling is. Desbetreffend slaat op iets, dat iets anders betreft, naar welk object, dat elders met name genoemd is, de 2e naamval 'des' verwijst; dus b.v. desbetreffende brief, paragraaf, verhandeling. Ik schrijf dit, omdat men desbetreffend dikwijls verkeerd gebruikt ziet.

On-zinnig

(C.J.D.) Ik kom veel het woord 'zinnig' tegen, klaarblijkelijk in de betekenis van 'verstandig', bijv. 'geen zinnig mens zou er aan denken zo iets te doen'. Woordenboeken kennen het niet. Is het misschien de vertaling van het Duitse woord 'sinnig'? Waar zouden die journalisten dat woord nu vandaan halen?

(Red.) Het is niet de eerste keer, dat wij dit woord verwerpen. Het is een maaksel naast 'onzinnig'. De ontkenning blijft weg en men heeft een nieuw woordje om het tegengestelde van 'onzinnig' weer te geven. Het zal wel met 'sinnig' niets te maken hebben. Eerder zal het steun gekregen hebben van het grondwoord 'zin', in de betekenis van 'zintuig, verstand, gevoel', betekenissen die niet altijd scherp onderscheiden kunnen worden. Verreweg de meeste woorden met '-on-' hebben naast zich het woord zonder 'on-'; oneindig - eindig, oneerlijk - eerlijk enz., daar het afleidingen zijn van 'eindig, eerlijk, enz.'. 'Onzinnig' is evenwel afgeleid van 'onzin'. Woorden als 'onnozel, ongerijmd, onhebbelijk, ongesteld, onheuglijk, onmiskenbaar' zien er zonder 'on-' niet erg nozel uit.

Drieduizend woorden

Velen hebben ons gevraagd, waar de lijst De La Court te vinden is. Wij hebben toch duidelijk genoeg gezegd, dat er nog maar enige exemplaren van over zijn; de samensteller deelde ons nu mede, dat er nog maar twee over zijn. De lijst wordt nu bewerkt en komt dan in herdruk. Voor frequentielijsten van vreemde talen wende men zich tot de boekhandel.

Dichters maken de taal niet

Naar aanleiding van onze opmerking in Januari j.l. wijst een onzer leden (Dr. A.v.d.V.) er op, dat deze bewering van Kloos allerminst juist is. Maken en ontstaan betekenen niet hetzelfde. Men bedenke - zo schrijft hij - dat dit maken het veranderen, verhaspelen, verrijken is van de bestaande taal, die is ontstaan, over welk ontstaan reeds een paar duizend jaar velen zich terecht hebben verbaasd. Dichters maken de taal niet, maar zij verrijken de taal en ook Jan Boezeroen doet dit.

Het spijt ons, dat wij het werkwoord 'maken' gekozen hebben. Het is zeker niet hetzelfde als doen ontstaan. Onze bedoeling was dezelfde als die van de geachte inzender. Dat Kloos de bewering geuit heeft, was ons niet bekend.

On en Bordewijk

(D.L.R.) Naar aanleiding van Uw bloemlezing uit Bordewijk in 'Onze Taal' van Februari 1955, meen ik ervan te moeten afzien, ooit iets van deze schrijver te lezen. Inhuizig, inpandig enz. zijn nu eenmaal geen Nederlands, en voorheen is een bijwoord. Zakeman, urelang en mensemaat komen mij zeer zonderling voor en lijken zelfs met de spreektaal niet in overeenstemming.

Het ergste is echter: 'de ramen waren onbegordijnd'. Het voltooid deelwoord wordt immers slechts dan bijvoeglijk gebruikt, als de handeling, die het corresponderend werkwoord aangeeft, is voorafgegaan of gedacht wordt te zijn voorafgegaan. 'De ramen waren begordijnd' zou men dus nog kunnen goedkeuren; het betekent dat de waarnemer constateerde, dat iemand bezig was geweest de ramen te 'begordijnen', zoals ik mij 's morgens bebroek en bejas en 's avonds bepyama. Maar kan men ook bezig zijn de ramen te onbegordijnen? Is bezig zijn, iets niet te doen, een handeling?

'De ramen waren onbegordijnd' betekent immers: de waarnemer zag, dat er iemand bezig was geweest, geen gordijnen voor de ramen te hangen.

(Red.) Deze schuld willen wij niet op ons laden, dat U door ons artikel het proza van Bordewijk in zijn geheel gaat afwijzen. Wij hebben een roman van hem gekozen om te laten zien, wat een schrijver dikwijls met de taal doet om zich zo scherp mogelijk uit te drukken. Of hij daarin slaagt, is een tweede; of U, in het tegenovergestelde geval, zijn gehele werk daarom moet afwijzen, is een derde. Verstandig lijkt het ons niet. Uw bezwaar tegen 'onbegordijnd' is een beetje te logisch om waarachtig te zijn. Zouden 'een onbeschreven blad' of 'ongebaande wegen' of 'een onbelemmerd uitzicht' fout gerekend moeten worden? Zo wordt ons uitdrukingsvermogen wel wat.. onbeholpen en we zouden het graag.. onbeperkt zien.

Indien - wanneer - als

(A.D.) In rapporten en verslagen moet ik dikwijls voegwoorden van voorwaarde gebruiken. Ik maak een onderscheid tussen *i n d i e n* = voorwaarde en *w a n n e e r* = tijd. Het woordje *a l s* neem ik dan als een wat gewoner voegwoord i.p.v. ‘indien’. Bent U het met me eens?

(Red.) Ja, d.w.z. voor de zinnen waarin U deze regel werkelijk kunt gebruiken. Men zal op gevallen stuiten, dat tijd èn voorwaarde door elkaar lopen. We zijn met een zekere aarzeling geneigd de drie voegwoorden in die gevallen synoniem te noemen. Alles hangt van het verband af. Het doodgewone zinnetje ‘als hij komt, ga ik weg’, kan gerust met de twee andere voegwoorden. ‘Als’ heeft overigens nog meer functies dan die van voorwaardelijk voegwoord. Wij zijn als de bliksem alle polissen van onze talloze verzekeringen er op na gaan lezen. Wie weet wat de makers van die beruchte kleine lettertjes met hun voegwoorden bedoeld hebben: indien de verzekerde zijn been breekt... wanneer het aan de ommezijde genoemde perceel gedeeltelijk verbrand is.. *A l s* daar maar niets achter steekt!

Tendens

(J.C.M.K.) Het woord ‘tendenz’, dat ik tegenwoordig hoe langer hoe vaker tegenkom, bezorgt me steeds opnieuw weer koude rillingen. Het is trouwens geen woord; het is een *W o r t*, evenals *A b s t i n e n z*, *K o n s e q u e n z* en *I m p e r t i n e n z*. Wij noemen dit toch abstinentie, consequentie enz.? Tendenz behoort m.i. te zijn *t e n d e n t i e*. Nu zal de een of ander wel zeggen dat dit een verhollandsing is van *t e n d e n c y*, of dat het in elk geval *l i j k t* op *t e n d e n c y*, maar is het dan toch niet beter om een woord te gebruiken dat op een Engels woord lijkt, dan een woord dat Duits is? En dan nog *D u i t s* ook.

(Red.) Laten we zweren bij het heilige boek van alle taalprobleemoplossers, *W o o r d e n l i j s t N e d e r l a n d s e T a a l*; op pag. 510 staat *t e n d e n s* en eveneens *t e n d e n t i e*. Misschien kunnen, al naar gelang van behoefte, de volgende woorden ook geen kwaad: *s t r e k k i n g*, *b e d o e l i n g*, *v o o r n e m e n*, *d o e l*, *d o e l w i t*, *o o g m e r k*.

Wandelwagentje

(Mr. A.J. d'A.) Zoals U schrijft in Uw Februari-nummer (p. 6, 2e kol.): ‘De moeder, die het wagentje waarin ze haar peuter deed bij het boodschappen doen, een “wandelwagentje” noemde, deed een taalvondst’. Tenzij ze, met vreemde talen min of meer vertrouwd, misschien bijna onbewust, een vertaling leverde van Eng. ‘perambulator’; dan is het aardige er eigenlijk af! Maar dan is er des te eer aan den fabrikant te denken (een mogelijkheid die U oppert), want in diens wereld woedt de anglomanie tegenwoordig oppermachtig. Hij heeft dan tenminste nog den goeden smaak gehad, het vreemde woord niet klakkeloos neer te schrijven, zoals zijn soortgenoten met voorliefde doen. Hoe het zij, de kans is wel groot dat wij met een vertaling te maken hebben en niet met een spontane vinding. Dus alweer een kleine illusie verloren!

Den Haag en haar

In Februari schreven we, dat een stad met een ooievaar in haar wapen onmogelijk mannelijk kan zijn. Niet iedereen heeft ‘geschoten’, wat wij bedoelden. Het is natuurlijk ‘het Den Haag’. Het en den achter elkaar, en als U dan nog weet dat ‘haghe’ een vrouwelijk woord is, heeft U een prachtig voorbeeld bij de hand om vreemden onze geslachtsregels duidelijk te maken. Dus: het grote New York, het mistige Londen, het deftige Den Haag, alle drie met zijn inwoners, ooievaar of geen ooievaar.

Bestendig

(J.I.K.) Ik ontmoet in een advertentie in een technisch blad: ‘bestandigheid tegen velerlei invloeden’.

- Mij hindert dat woord, zoo dikwijls ik het tegen kom. Ik ken wel ‘bestand tegen’. En ook ‘bestendig’, dit laatste met betrekking tot tijdsduur of duurzaamheid.

‘Bestendig’ botst tegen mijn taalgevoel. Zal wel terug te vinden zijn in eenigerlei vorm in het verleden, maar in het nu levende ‘beschaafde Nederlandsch’ kan ik het niet plaatsen.

- De Engelschen hebben voor het begrip dat hier uitgedrukt wil worden hun ‘...proof’: waterproof, rainproof, dustproof, sunproof en zelfs fool- (niet full) proof. Dus heel gewoon: bestand tegen water, regen, bestraling door de zon, en ook, om gehanteerd te worden door een dwaas (iemand die niet nadenkt), b.v. een strijkijzer dat bij een bepaalden graad van hitte automatisch den stroom uitschakelt, dus ook bij niet-nadenken geen brand veroorzaakt. Is dat strijkijzer dan ‘bestandig’ tegen een dwaas? Of: ertegen bestand, door een dwaas gehanteerd te worden?

(Red.) De Hoofdkommissie voor de Normalisatie in Nederland heeft aanbevolen de samenstellingen met ‘-vast’ of een omschrijving met ‘bestand tegen’. ‘Roestvrij’ betekent ‘roestloos, waarop zich geen roest bevindt’ en ‘roestvast’ betekent ‘niet kunnende roesten, bestand tegen roest’. Zo ook ‘hittevast, slijtvast’ e.d. ‘Foolproof’ wil niet zeggen ‘bestand tegen een dwaas’, maar ‘bestand tegen dwaasheid’. Het is een geconcentreerde taalvorm. Voor de vertaling er van zouden we iets beters dan ‘dwaasvast’ nodig moeten hebben.

Boeken

G.J. van der Keuken: De Nieuwe Spelling. Uitg. Thieme, Zutphen.

Voor degenen, wie de Woordenlijst Nederlandse Taal te groot of te duur is, heeft Van der Keuken een handig klein boekje samengesteld, waarin naast de veranderingen van 1954 nog eens de voornaamste spelregels van het Nederlands zijn opgenomen. Zeer bruikbaar is een alfabetische lijst achterin van de belangrijkste woorden, waarvan de spelling gewijzigd is.

Prof. Dr. Gerlach Royen O.F.M.: Latijn en Grieks dat wij allen spreken. Uitg. Paris, Amsterdam.

In de serie Fundamenten, bijdragen tot de kennis van de antieke grondslagen onzer beschaving, is nu verschenen het prachtig gedocumenteerde opstel van de onlangs overleden Utrechtse hoogleraar in de Algemene Taalwetenschap. Royen voert ons

als het ware spelenderwijs langs honderden voorbeelden en toont daarbij aan, hoe groot de invloed van het Latijn en Grieks geweest is bij de vorming van onze woordenvoorraad. Een boekje, dat wij vooral aanbevelen kunnen aan allen, die een gymnasiale opleiding genoten hebben.

G.J. Uitman: Wat zeggen onze aardrijkskundige namen? Uitg. v. Gorcum, Assen.

Nieuwsgierig zijn we allemaal. Amsterdam, IJmuiden, Hoek van Holland zijn doorzichtige namen. Maar Flakkee, Zeist, Sexbierum, Siddeburen en Zutfen? Zo zijn er nog talloze namen. De schrijver Uitman is van beroep geen taalkundige, maar hij is als leek voor leken een betrouwbare gids in een onderdeel van de taalkunde, dat in de laatste jaren een vak op zichzelf is geworden.

G.J. Uitman: Hoe komen wij aan onze namen? Uitg. Kosmos, Amsterdam.

Niet alleen de aardrijkskundige namen, maar ook en vooral de voor- en achternamen prikkelen zo menigmaal onze nieuwsgierigheid. Van der Sluis is begrijpelijk, Habecotee niet. We hebben onze eigen naam niet mogen uitzoeken, misschien gelukkig maar. De schrijver, ambtenaar bij de Burgerlijke Stand, maakt ons voorzichtig wegwijs in de doolhof van de eigennamen.

[Nummer 5]

Na de bevrijding

I

Schoon en stralend is, gelijk toen, het voorjaar,
Koud des morgens, maar als de dagen verder
Opengaan, is de eeuwige lucht een wonder
Voor de geredden.

In 't doorzichtig waas over al de brake
Landen ploegen weder de trage paarden
Als altijd, wijl nog de nabije verten
Dreunen van oorlog.

Dit beleefd te hebben, dit heellijfs uit te
Mogen spreken, ieder ontwaken weer te
Weten: heen is, en nu voorgoed, de welhaast
Duldlooze knechtschap -

Waard is het, vijf jaren gesmacht te hebben,
Nu opstandig, dan weer gelaten, en niet
Eén van de ongeborenen zal de vrijheid
Ooit zoo beseffen.

II

Regelmaat der keerende getijden!
Wat is 't hart, dat het ooit heeft gevreesd,
Schoon het wist, dat lente 't kwam bevrijden,
Stralend als zij altijd is geweest.

Alomtegenwoordig, onverstoortbaar
Is het leven, dat den dood ontbloeit,
En de kleinste klacht schijnt nauwlijks oorbaar,
Waar de rogge om de ruïnes groeit.

J.C. Bloem

(Uit: J.C. Bloem: Verzamelde Gedichten. Uitg. A.A.M. Stols,
's-Gravenhage 1947.)

Tien jaar na de bevrijding

Dit zal nodig zijn: dat wij allen, in eendrachtige samenwerking, trachten die waarden te behouden, die, buiten onze wil, ons niet ontvallen kunnen - waarden, die niet in geld zijn uit te drukken, maar zonder welke een volk niet kan voortbestaan.

Onze Taal, mei 1940.

In de eerste helft van deze maand zijn in ons land vele diep doorvoelde woorden bij het tiende herdenken van de bevrijding gesproken. Het is onze bedoeling niet daaraan iets nieuws toe te voegen. Zelden is in het Nederlands de blijdschap na de bevrijding zo schoon bezongen als in het gedicht van Bloem, dat wij U op de eerste bladzijde van dit nummer aanbieden. Ieder heeft in deze dagen met dankbaarheid aan de meimaand van tien jaar geleden gedacht; iedereen heeft weer, al is het maar een kort ogenblik te midden van de heilloze jacht naar geld en de nooit minder wordende sleur van alledaagse zorgen, de gelukkige waarheid doorleefd van te mogen behoren tot een vrij volk en te mogen wonen in een vrij land. Een vrij volk, een vrij land, een vrije taal. Na de storm van mei 1940 schreef P.C. Smit, de toenmalige redacteur van O.T. en de onvergetelijke werker voor ons Genootschap, dat wij die waarden moesten behouden 'zonder welke een volk niet kan bestaan'. Bijna vierhonderd bladzijden heeft Smit tijdens de oorlog in O.T. volgeschreven, vrijwel geheel alleen. Ondanks tegenwerking van de bezetter - het ging immers fel tegen de germanismen! - ondanks nijpende papierschaarste, ondanks eigen zeer zwakke gezondheid, werkte Smit onverstoort verder. Hij heeft er voor gezorgd, dat gedurende die vijf jaren geen enkele maand O.T. ontbrak, zelfs niet in de hongerwinter. Smit was volkomen onbaatzuchtig. Hij werkte louter uit liefde. Als hij een postzegel kon uitsparen door het nummer zelf weg te brengen, deed hij dat. In de oorlog groeide de belangstelling voor Onze Taal. Alleen de taal immers, het enige kenmerk van onze vrijheid, was nog over. Telde het Genootschap bij de oprichting enige tientallen leden, aan het einde van de oorlog waren het er vele honderden. Dit is het werk geweest van Smit. Bij de bevrijding in 1945 kon hij schrijven, dat er onnoemelijk veel gebroken was, 'maar ongebroken is onze wil dat bezit te beschermen, welks waarde niet in geld is uit te drukken, maar zonder hetwelk een volk niet kan bestaan'. Te kort heeft Smit de vrijheid gekend. Nog geen drie jaar later stierf hij.

Onze Taal heeft nu enige duizenden lezers. Het is een klein blad - een groot mensenkenner heeft eens gezegd, dat alle bladen klein moesten zijn, dan worden ze tenminste gelezen.. - maar het heeft toegewijde lezers. Geen dag gaat voorbij, of de post brengt de redactie een aantal opmerkingen, aanmerkingen, vragen en soms een enkele toejuicing. Dat is een gezond verschijnsel. Het is goed van de taal te houden, beter is het regelmatig elke maand een taal-inenting te krijgen, ook al roept men wel eens au! of al deugt de entstof niet altijd. Natuurlijk neemt men woorden van andere talen over, vooral nu ons land sterk internationaal gebonden wordt. Dit is altijd zo geweest en het Nederlands is er rijker door geworden. Het overnemen van buitenlands taalgoed kan echter dermate toenemen, dat het eigene dreigt te verstikken. Tegen het klakkeloos napraten en het verkeerd vertalen kwam verzet en daartegen is nog steeds verzet. De germanismen zijn niet uitgestorven, zoals men dat voorspelde kort na de oorlog. Integendeel: ze steken hun weezinwekkende kop weer op. Het schriftelijke

en mondelinge contact met Duitsland is hersteld. De toeristen gaan de grens over, van links naar rechts en van rechts naar links. Dagbladschrijvers, vertalers, technici, correspondenten verbreiden het valse Nederlands, meestal onbewust, in de gauwigheid van hun dagelijkse taak; het moet af: de zetter wacht, de drukker wacht, de lezer wacht.. Engelse en half-Engelse woorden daveren in alle rangen en standen van de bevolking. Het lijkt een wanhopige taak voor ons en, heel eerlijk gezegd, we hebben wel eens tegen de verleiding moeten vechten de bijl met een boze klap neer te smijten.

Vijfduizend lezers van Onze Taal, het lijkt een groot getal, in werkelijkheid is het een zeer klein getal. Er zijn een vijftien miljoen Nederlands-sprekenden. Dat wil dus, ruwweg becijferd, zeggen ongeveer een op de tweeduizend volwassenen, of anders uitgedrukt: dat betekent, dat in een stad van 200.000 inwoners er slechts honderd aanhangers van Onze Taal te vinden zijn. Wat vermag dit luttele aantal? Twee grote problemen houden het bestuur van ons Genootschap voortdurend bezig:

1. Hoe kan het Nederlandse volk een diepere taalbeschaving worden bijgebracht?
2. Hoe kan het werk van Onze Taal meer onder de bevolking verbreid worden?

Er zijn er, die bij de eerste vraag onmiddellijk klaar staan met het antwoord: beter onderwijs! Wij geloven, dat deze antwoorders hun snelheid wat moeten matigen. Zonder het geweldige belang van goed taalonderwijs te onderschatten, zouden wij de hoofdoorzaak van het slechte taalgebruik, ook en vooral van hen, van wie men het qua opleiding en functie niet zou verwachten, in de tijd ná het lagere en middelbare onderwijs willen zoeken. In die tijd immers rijpt de mens als taalgebruiker, dan moet hij door en in de beroepservaring belangstelling en verantwoordelijkheidsgevoel ten opzichte van de taal gaan krijgen. Hij kan dat onmogelijk hebben, ‘als de jongenskiel nog om de schouders glijdt’. Voor de scholieren van de middelbare school is het Nederlands meestal niet meer of minder dan alle andere vakken. Na de school komt het er pas voorgoed op aan. Daarom zouden wij alle grote of

kleine Nederlandse bedrijven, ondernemingen en ambtelijke instellingen willen bereiken. Gelukkig hebben wij bij ons werk de onwaardeerbare grote steun van enige Nederlandse bedrijven ondervonden en wij ondervinden die nog steeds. Hun voorbeeld moet echter gevolgd worden. Positieve taalbeschaving en dan van de verantwoordelijke personen, die in het openbare taalleven de 'sleutelposities' bezet houden. Wat geeft het, of hier en daar iemand meewarig glimlacht om de fashion tips for gentlemen, als de kledingindustrie zelf geen vin verroert om haar reclame in een verstaanbare taal te zetten? Wat geeft het, of iemand ergens in een krant een rode streep onder het zoveelste germanisme zet, als de dagbladschrijvers zelf niet beseffen, welke taalverantwoordelijkheid ze dienen te hebben? Wat geeft het, of er mooie lijsten zijn, die de techniek ont-duitsen, als de voorstellen voorstellen blijven?

Bij de beantwoording van de tweede vraag komt onwillekeurig bij ons op het spreekwoord: onbekend maakt onbemind. Ons is het vaak overkomen, dat iemand wel belangstelling had voor de taal, maar niets van Onze Taal afwist. Men, de grote, vage, ongrijpbare men, kent Onze Taal niet. In de kiosken is wel Confidenties, maandblad voor sterke liefdesverhalen, verkrijgbaar maar Onze Taal niet. Ja, sterker nog: in de grootste kiosk van de hoofdstad en de hofstad is wel het Franse Vie et Langage te vinden maar Onze Taal niet. Er is ook nog een heel gering percentage van mensen, die zo wel eens van ons werk gehoord hebben, maar dan in de geest van 'o ja, die grappenmakers die alle vreemde woorden willen afschaffen' of van 'zijn dat niet die lui die alles beter weten en zelf daarbij de grootste fouten maken?' of van 'ongevaarlijke maniakken die de stijve boord uit Jacob van Lennep zijn tijd willen invoeren'. Wij hebben dergelijke opvattingen wellicht aan ons zelf te wijten. Heus, we zijn niet onfeilbaar en we hebben ons zelf nog nooit de tien voor Nederlands gegeven. Wie weet is de invloed van dat percentage omgekeerd evenredig aan de grootte. Nu is ook in die kring in de laatste jaren een kentering te bespeuren, maar moeilijk, o zo moeilijk is het een ingeroest vooroordeel af te slijpen. Het feit blijft bestaan, dat we te weinig bekend zijn. Al hebben wij (nog?) geen lust om met een vliegtuigje, waarachter 'schrijf je moerstaal' wappert, boven een propvol Olympisch Stadion te vliegen of boven het Scheveningse strand op een hete Zondagmiddag, een **beetje** luider aan de weg timmeren mogen wij wel, want, onder ons gezwogen, 'onbekend maakt onbemind' is wel onze eigen schuld. Van tijd tot tijd gaven wij onze leden de raad een paar nieuwe leden aan te werven, een enkele keer kwam er een bescheiden advertentietje in een bescheiden krantje, maar meer hebben we ook niet gedaan. Kortom, wij hebben wel een grote mond gehad in ons blad, maar aan de openbare weg hebben we met een hamer van vilt getimmerd en dat nog niet eens tot we buiten adem waren.

Het bestuur van het Genootschap acht nu de tijd rijp om naar buiten op te treden. In het tiende jaar na de bevrijding, aan de vooravond van het vijf en twintigjarig bestaan van Onze Taal. Het zal dit doen, niet om 'zieltjes te winnen', maar om de grote zaak zelve: **een vrije taal van een vrij volk in een vrij land**. Wij propageren geen ideaal, waarvoor wij ons behoeven te schamen. Het is geen schande voor zijn taal op te komen. Wij streven geen winstgevend doel na. Niemand wordt van ons werk rijker. Onze kas wordt 'er door alleen maar armer. Ware het niet, dat Smit in de jaren voor de oorlog zulk een handige en zuinige geldbewaarder was geweest, wij hadden al lang moeten ophouden, want dat er de laatste jaren geld bij moet, is U toch bekend.

Al is er een mogelijkheid in de toekomst onze geldelijke basis steviger te maken, helemaal zeker van de verwezenlijking dier mogelijkheid is het bestuur niet.

Op **Zaterdag 15 October** van dit jaar zal in het Instituut voor de Tropen te Amsterdam door ons Genootschap een Taalcongres georganiseerd worden. Die dag zal heten:

Taaldag: Congres voor verantwoord Taalgebruik.

Wij zullen uitnodigen onze leden en verder vooral die Nederlanders buiten ons Genootschap die, uit hoofde van hun beroep of hun ambt, geacht kunnen worden een grote invloed op ons volk te hebben. Wij denken aan de handel, de nijverheid, de overheid, de banken, de pers, de radio, de voorlichtingsdiensten. Wij willen met de personen uit deze en nog vele andere kringen overleggen, hoe wij het grote beschavingsgoed, dat wij in onze moedertaal bezitten, zuiver kunnen bewaren en verder tot ontwikkeling kunnen brengen. Het zal, bij ons weten, de eerste keer in Nederland zijn, dat een dergelijke dag wordt gehouden. De Vlamingen zijn ons op dat punt ver voor. Daar immers was en is een taalstrijd, maar mogen wij in ons land ook niet langzamerhand van een taalstrijd gaan spreken? Op die dag zullen er een viertal korte inleidingen gehouden worden:

Prof. W. Krul, uit Delft, zal spreken over Taal en Techniek,

Prof. G. van Es, uit Groningen, zal de spanning tussen Voorschrift en Werkelijkheid behandelen,

Dr. J. Leenen, uit Brussel, zal de toekomst van onze taal in België schetsen,

Prof. G. Stuiveling, uit Amsterdam, zal het belang van een Verantwoord Taalgebruik uiteenzetten.

Wij nodigen U uit nu reeds in Uw eigen omgeving de aandacht op deze betoging voor de Nederlandse Taal te vestigen. Deze eerste taaldag moet het begin worden van een traditie. Dan is ons volk er misschien van te overtuigen, welke beschavingsbelangen op het spel staan.

Baan

(H.R.O.) In mijn woonplaats is in een uitbreidingsplan een doorbraak opgenomen. Hierbij heeft men een nieuwe straat ontworpen die ongeveer 70 à 90 m breed zal zijn. Hieraan wil men verschillende grote gebouwen plaatsen. De naam zal zijn ‘Boulevard 1945’. Is daarvoor nu geen behoorlijke Nederlandse naam te bedenken? Ik dacht aan Baan (Haarlem), Malie b a a n (Utrecht), of iets dergelijks.

(Red.) Een goed voorstel dit ‘Baan’. Wellicht is U bekend, dat ‘boulevard’ aan het Nederlands ontleend is, het is namelijk ons woord ‘bolwerk’.

Kreppen

(W.F.D.) Van Dale geeft voor ‘kreppen’ krullen of kroezen. Nu bestaat er een soort papier die veel wordt gebruikt en in de wandeling ‘gecrêped’ papier wordt genoemd. Dat kan niet juist zijn. Wel juist is vermoedelijk ‘crêpe papier’. Kan men nu spreken van ‘gekrept papier’? De uitspraak is vrijwel eender, maar indien men het geschreven ziet doet het toch ietwat vreemd aan.

Maar hierop doorgaande: het papier kan zwak of sterk ‘gekrept’ worden geleverd, met andere woorden: de rek is zwakker of sterker. Hiervoor wordt veelal het woord ‘crêping’ gebruikt en dan (wat op zichzelf niets of weinig ter zake doet) uitgedrukt in percentages. Een 50% ‘gekrept’ papier is na het kreppen de helft korter geworden. ‘Crêping’ is volgens mij onjuist en daarvoor kan beter ‘crêpage’ worden gebruikt. Veronderstellende dat ‘kreppen’ kan worden gebruikt, mag men dan een stap verder gaan en ‘crêpage’ vertalen met ‘krepping’?

(Red.) Geen bezwaar.

Zusterschip

(J.H.M.) Ik lees nogal eens ‘zusterschip’. Het is mij echter niet duidelijk hoe een o n z i j d i g woord als schip een z u s t e r s c h i p kan hebben.

(Red.) Twee dingen moet U hierbij overwegen. 1°. Scherp moeten uit elkaar gehouden worden sexe en woordgeslacht, anders kunt U er zich ook over verbazen, dat we een meisje onzijdig noemen. 2°. ‘Zuster’ gaat in ‘zuster’ de kant op van een voorvoegsel, waarmede wordt aangeduid ‘tot een zelfde soort behorende’. We kennen het maar in een paar woorden en die zijn inderdaad (zeker niet toevallig!) vrouwelijk, als: zustergemeente, zustermaatschappij, zustervereniging, zusterorganisatie. Dat ‘het schip’ dikwijls in zeevaarttaal als ‘vrouwelijk’ wordt opgevat, zal de oorzaak zijn van de afleiding ‘zusterschip’.

Voortrekker

(J.v.d.G.) Uit ‘Sonnig Suid-Afrika’ de volgende vraag. Is ‘voortrekker’ in Zuid-Afrika ontstaan of is het een heel oud woord uit Nederland. Als het vóór 1830 in Nederland gebruikt is, zou al bewezen zijn, dat het hier niet ontstaan is.

(Red.) In het apparaat van het W.N.T. is niets over ‘voortrekker’ te vinden. Oude woordenboeken geven het evenmin. In een boekje van 1847 over Natal wordt

uitsluitend gesproken over ‘landverhuizers’. Het is daarom waarschijnlijk, dat het in Zuid-Afrika, als vertaling voor ‘pioneer’, ontstaan is, al zal dat wel wat later geweest zijn dan in de tijd van de Grote Trek.

Alstublieft

(Br. E.) Hoe moet de afkorting van ‘als ‘t u belieft’ gespeld worden: met of zonder punt na ‘u’ (dat is toch niet afgekort)? Dus a.u.b. of a.ub.

(Red.) We hebben een rode kleur gekregen van schaamte, want aan deze mogelijkheid hebben we nog nooit gedacht. Eigenlijk het tweede, a.ub., want ‘u’ is inderdaad niet afgekort. We vinden het maar gek staan. Daarom volgende redenering bedacht: a.u.b. is een verkorting van de samenkoppeling (één woord) ‘alstublieft’; drie letters er uit krijgen elk de afkortingspunt, anders leest men ‘aub.’. Zeer, zeer zwakke redenering, dat geven we toe, vooral als u aan ‘blz.’ van ‘bladzijde’ denkt.

Mijne heren

(Ir. A.v.d.B.) Ik voel het woord ‘mijne’ in ‘Mijne Heren’ hier niet meer als een bezittelijk voornaamwoord. Het woord ‘mijnheer’ is in zijn geheel een zelfstandig naamwoord geworden. ‘Die mijnheer (spreek uit: meneer) heeft koffie besteld’. De aanhef ‘mijne heren’ is een wat vreemde meervoudsvorm van ‘mijnheer’. In gesproken taal wordt het meestal afgekort tot ‘heren’, maar men hoort toch wel eens ‘meneren’ zeggen.

- Boven een brief die bestemd is voor een enkele heer, zet men niet ‘Mijn heer’, maar ‘Mijnheer’. Daarom heb ik de gewoonte aangenomen boven mijn brieven te schrijven: ‘Mijnheren’. Vindt U dat vreemd?

(Red.) Niets zijn conventioneeler dan aanhef en slot van een brief. Wij doen maar voorlopig zoals iedereen, uit vrees als een buitenbeentje beschouwd te worden, en schrijven ‘Mijne Heren’. Er is evenwel niets op tegen ‘mijnheren’ te schrijven; de uitspraak ‘meneren’ is echter heel wat kinderlijker dan ‘meneer’. ‘Mijne Heren’ is ook niet het meervoud van ‘Mijnheer’, het is een aanspraak die los staat van ‘mijnheer’. Als we een bezwaar hadden, zou het zijn, dat we er in door de -e het Duitse ‘Meine Herren’ horen klinken. Op grond daarvan zou ‘mijnheren’ te verwelkomen zijn.

Lijk

(J.M.H.D.) De minister van binnenlandse zaken heeft onlangs van de gelegenheid gebruik gemaakt enkele artikelen van de begrafeniswet een andere omschrijving te geven. Zo luidt artikel 1 van de vigerende wet:

Elk overleden persoon en doodgeboren kind wordt in eene gesloten kist begraven op eene begraafplaats, overeenkomstig deze wet aangelegd of volgens de overgangsbepalingen dezer wet toegelaten.

In het ontwerp van wet (van 17 Januari 1952, no. 2410) is voorgesteld artikel 1 als volgt te lezen:

Het ~~lijk~~ van een ~~overleden~~ ~~persoon~~ of doodgeboren kind wordt in een gesloten kist begraven op een begraafplaats, overeenkomstig deze wet aangelegd of volgens de overgangsbepalingen dezer wet toegelaten, doch slechts in volgende gevallen:

a. indien de overledene bij uiterste wil of bij een akte, als omschreven in artikel 982 van het Burgerlijk Wetboek, de wens te kennen heeft gegeven, dat zijn lijk verbrand worde;

Ik vestig Uw aandacht op de woorden ‘Het lijk van een overleden persoon...’ en ‘... de overledene de wens te kennen heeft gegeven, dat zijn lijk verbrand worde’.

- Niet alleen is het begin van de zin, naar mijn smaak, alles behalve fraai, maar de gehele constructie is fout. Immers lijk en overleden persoon zijn identiek. Een lijk is een overleden persoon en een overleden persoon is een lijk. Er staat dus het lijk van een lijk of de overledene van een overleden persoon.

(Red.) Een merkwaardig artikel. We maken er uit op, dat iemand na zijn dood begraven moet worden, indien hij voor zijn dood uitdrukkelijk gezegd heeft, dat dit niet moet geschieden. Is het voorstel heus wel zo geformuleerd? ‘Lijk’ en ‘overledene’ zijn niet gelijk in gebruik. Het eerste is de stof, het tweede de persoon. Heel gewoon is toch bijv. in een rede ‘de overledene was een goede man’; men zou vreemd opkijken, als men hoorde ‘het lijk was een goede man’.

OPROEP TOT DE JAARLIJKSE LEDENVERGADERING

Deze zal worden gehouden op Zaterdag 4 Juni e.k., te 15.30 uur, in café-restaurant Den Hout, Bezuidenhout 11-13 te 's-Gravenhage. Aan de orde zijn de jaarlijkse mededelingen en de plannen omtrent het taalcongres.

[Nummer 6]

Duitselingen

In onze jeugd hebben wij een diepe bewondering gehad voor onze lerares Duits. Wij vonden haar een genie: zij wist onmiddellijk, wat ‘sich bewähren’ betekende, terwijl alle leerlingen zich daarover het hoofd braken. Eén ding had zij ons in de schoolhersen gebrand: vertaal nooit direct op de klank af! Misschien is daardoor nooit ‘zich bewaren’ te voorschijn gekomen; dat hebben wij pas enige tientallen jaren later kunnen lezen, toen een lid van O.T. ons een bloemlezinkje Duitselingen stuurde, dat hij uit een vertaling van een Duitse roman had gepuurd. We zullen daarover maar zwijgen, ze klinken tē gek.

Ze klinken afschuwelijk, hadden we ook kunnen zeggen. Maar waarom reageert ons trommelvlies zo hevig op zich bewaren, gezinning, volksdommelijk, baanhof en waarom maken oplaag, draagwijdte, daadwerkelijk, van huis uit niet meer de minste indruk op ons? Het antwoord is doodeenvoudig: we zijn aan de laatste vier gewend geraakt, alleen de kenner ziet er nog de Duitse oorsprong van. Iedere taalzuiveraar moet er van overtuigd zijn - het is een droevige waarheid! - dat de smaak van zijn volk per slot van rekening de laatste rechter is, bij wiens uitspraak hij zich, al dan niet met tegenzin, moet neerleggen, anders kan het hem overkomen, dat hij vroeg of laat de schrik van zijn leven krijgt: in zijn eigen uitval tegen een of ander -isme ontdekt een kenner een -isme. Ja maar, zal dan zijn verweer luiden, dat woord is nu wel algemeen aanvaard..

Deze overdenking kan ons evenwel niet weerhouden aan de veldtocht tegen nieuwe Duitselingen met grote geestdrift mede te doen. Wij zijn ons er van bewust, hoezeer wij daarbij moeten oppassen. Nederlands en Duits zijn zeer verwante talen. Een woord dat in beide landen op dezelfde wijze is gevormd, behoeft lang niet altijd op wederzijdse beïnvloeding (hm, dit woord juist wel!) te berusten. Voor bepaalde begrippen, waarvoor alleen maar het Franse woord bekend was, is een woord naar het Duits gevormd: rondschrĳven voor circulaire heeft enigszins ingang gevonden, baanhof (Guido Gezelle gebruikt het) voor station kan ons slechts doen huiveren. In vroegere perioden van het Nederlands kan een bepaald woord of een bepaalde constructie bestaan hebben, bijv. onverbogen bijv. nmw. + zelfst. nmw. (booswicht), maar daarom is dit feit nog geen vrijbrief voor oudstad, nieuwvorming, kleingeloof. Of zijn die drie al even ingeburgerd als nieuwbouw, groothandel, smalfilm, hoogspanning? U ziet het: een-twee-drie kan men nooit beslissen over de vraag germanisme of niet. Bij de beantwoording dienen vrij veel punten besproken te worden. Een er van hopen wij in een van de volgende nummers te geven: de geschiedenis van het germanisme.

Wij hebben altijd beweerd er ons niet voor te schamen in dezen Roomser te zijn dan de paus: voorarbeider is naar vorming en naar delen goed, het is echter een namaaksel van Vorarbeiter, waarvoor wij ploegbaas bezitten. Moeten er nieuwe woorden komen, dan liever niet een Nederlands woord naar Duits model. En de ingeburgerde woorden? Wel, we kunnen ze vermijden en we doen er in sommige gevallen goed aan ze te vermijden, maar we moeten niet buiten gaan wandelen in

zomercostuum als het hagelt, omdat we zo graag hadden gehad, dat de zon scheen. Wanneer is het woord ingeburgerd? Wanneer heeft het zijn proeftijd achter de rug? Een kwestie van smaak. Laten we maar niet bijzonder nieuwerwets zijn en zeker niet als de kandidaten voor het burgerschap de ingezetenen verdringen. Ons eigen hemd is nader dan een Duitse rok. Er liggen in de lade van onze

schrijftafel - Ho, waarde heer, horen wij iemand denken: dat is Schreibtsch, bij ons in het schrijfbureau, maar wij gaan rustig verder, omdat we bewijzen kunnen, dat hij verschrikkelijk abuis is - schrijftafel dus, sedert maanden enige tientallen brieven met knipsels en vragen over germanismen. Wij zullen de voornaamste er van eens kort bespreken. De andere vragen zijn reeds per brief beantwoord.

de jongen kan geen spankracht opbrengen

Geen beste Nederlandse beurt maakte het hoofd der school, die dit aan een vader over diens zoon schreef. *O p b r e n g e n* is zo langzamerhand een misselijk woord (zie bovenstaande inleiding de zinsnede over smaak), dat te pas en te onpas gebruikt wordt. *S p a n k r a c h t* is in de natuurkunde wel bekend als de kracht, die een gas ontwikkelt door de neiging zich te verspreiden of de kracht, die door druk op de samenhang van de delen van een vaste stof ontstaat. Of het in die betekenis uit het Duits afkomstig is, durven wij niet beslissen; al zijn er Nederlandse samenstellingen met *span-*, wij vermoeden het wel. In overdrachtelijke betekenis willen wij spankracht veroordelen. Het Duits kent wel *S p a n k r a f t* in de betekenis van menselijk, geestelijk weerstandsvermogen. Wij zeggen daarvoor *e n e r g i e* of *v e e r k r a c h t*. Neen, nu niet met *Federkraft* komen aandragen..

daadkracht

Een aangetrouwde neef van spankracht. Laten wij het krachtdadig verwerpen. Vlamingen willen wel eens het aan het Frans ontleende *e n e r g i e k* vervangen door daadkrachtig. Het doel heiligt de middelen echter niet. De zin van Streuvels (Genoveva van Brabant, een goudmijn voor de germanismenzoeker) ‘in stap en gebaren had hij het voorkomen van een daadkrachtige kerel’ kunnen we niet bewonderen.

Uebermensch

Mogen wij *Uebermensch* vertalen met *b o v e n m e n s*? Laten we een *Uebermensch* maar een *Uebermensch*, dan weten we waar hij vandaan komt. Desnoods *s u p e r m e n s* of *o p p e r m e n s*, al is het laatste niet aardig voor de opperlui.

maagbezwaren

Men is gewoon *ma a g b e z w a r e n* als het voorbeeld van medische germanismen te noemen, maar - zegt onze dokter - *m a a g k w a l e n* is ook niet goed, want met het eerste woord bedoelt de internist allerlei vrij vage aanwijzingen voor deze kwalen. Wij stellen daartegenover, dat ‘Beschwerden’ in dit geval niet vertaald moet worden met ‘bezwaren’ maar met ‘klachten’. *M a a g k l a c h t e n* zijn ook vage aanwijzingen.

versagen

Voor ons ligt ter beoordeling de zin: als assistent kon hij het wel bolwerken, maar als directeur moest hij versagen. Hieraan zit een doordringende Duitse lucht. Het Nederlandse ‘versagen’ betekent ‘bang worden’. In het Duits heeft het de grondbetekenis van ‘niet in staat zijn tot iets’, bijv. da versagte der Trick - het trucje ging niet op; seine Kräfte versagten - zijn krachten begaven hem. In de bewuste zin heeft het Duits waarschijnlijk: ..musste er versagen. Bij ons bijv. moest hij het opgeven, het afleggen. Ons ‘versagen’ is het Duitse ‘verzagen’.

achten

Als wij iemand achten, achten wij hem altijd hoog en nooit laag. ‘Achten’ alleen gaat slechts bij personen de hoogte in; men zal evenwel eerder ‘ik heb achtung voor hem’ dan ‘ik acht hem’ zeggen. In het Duits kan men een lijd. voorwerp, dat geen persoon aanduidt, bij ‘achten’ gebruiken: diese Gründe achte ich nicht - die redenen acht ik van geen betekenis. Het is mogelijk, dat de boekbeoordelaar, die in zijn artikel ‘ik zal dit boek blijven achten’ het Duitse achten of schätzen door het hoofd heeft gespeeld. Wij moeten daarvoor zeggen: achtung hebben voor, waarderen of op prijs stellen.

leedvermaak

Er zijn er te vinden, die dit afkeuren, daar het een vertaling zou zijn van Schadenfreude. Het is zeer waarschijnlijk, dat het een vertaling is, maar dan is het een bruikbare, verrijkende vertaling voor een begrip, waarvoor wij een eigen woord hebben; meesmuilen beveelt er iemand aan, maar dit is iets anders. Een verouderde Van Dale keurde ‘schadevreugd’ af, omdat ‘wij bij de uiteenzetting dezer samenstelling niet zeggen kunnen: vreugde der schade maar vreugde overschade. Hierom is ook het thans gebruikelijke leedvermaak af te keuren.’ Wij moeten erkennen, dat deze redenering ons niet bevalt. Inderdaad is het ‘zich vermaken over een leed’, maar de verhouding tussen de delen van samenstellingen is telkens zo verschillend en zo onlogisch, dat men het zoek raken van ‘over’ niet als argument kan laten dienen om ‘leedvermaak’ te veroordelen. Was ‘schadevreugd’ er gekomen, dan zou er een krachtig bezwaar gemaakt kunnen worden. Het Duitse ‘Schade’ betekent behalve stoffelijk onheil ook geestelijk leed en het Nederlandse ‘schade’ heeft alleen de eerste betekenis.

in opdracht van

‘Uitgegeven in opdracht van de regering’. Wij zijn aan de uitdrukking gewend geraakt. Vijf en veertig jaar geleden noemde het WNT haar nog: niet aanbevelenswaardig

germanisme voor volgens opdracht van of vanwege. Op last van is ook beter Nederlands. Meer tegenstand bieden we tegen iemand iets in opdracht geven; daarvoor neme men gelasten, opdragen.

steen - stok

Allerlei woordjes zijn er, die hun oorspronkelijke betekenis reeds lang in een bepaald verband verloren hebben en alleen nog maar dienen ter versterking van het

woord waarvoor ze geplaatst worden. De ‘moordprijzen’ van onze groenteboer hebben de man in de familiekring de naam van ‘moordjongen’ bezorgd, welk woord wij onlangs ook hoorden van een vader, die daarmee de prachtkwaliteiten van zijn zoon aanpreeft. Zo is het ook met ‘stok’ en ‘steen’, ‘stock’ en ‘stein’. Nederlands en Duits gaan hier vaak parallel. Toch moeten wij onze versterkingsmanier van de Duitse apart houden. Hier een kleine keuze:

steintot - morsdood
 steinhart - keihard
 steinreich - schatrijk
 steinkalt - ijskoud
 stockblind - stekeblind
 stockdumm - oliedom
 stockdunkel - stikdonker
 stockfremd - wildvreemd

Het is ons opgevallen, dat de opgroeiende jeugd ‘steen-’ liefkoost: steengoed, steenmoeilijk etc.

-vol

Sommige woorden met -vol bieden geen moeilijkheden: boordevol, eivol, stikvol, propvol, stampvol, een handvol, een mondvul. Deze woorden, die ècht vol en ècht Nederlands zijn, worden gevolgd door een grote troep naperaters en namakers: achtingsvol, angstvol, geheimnisvol, genotvol, heilvol, krachtvol, smartvol, vreugdevol, moeitevul, zorgenvol, inhoudsvol. Het Engelse -full doet ook een duit in dit volle zakje. Door het gebruik geijkt lijken ons o.a. belevol, eervol, hoopvol, liefdevol, roemvol, smaakvol, waardevol. Persoonlijke smaak en taalgevoel moeten de doorslag geven. Wie gedachtevol gebruikt i.p.v. in gedachten verzonken of gemoedsvol i.p.v. tot het gemoed sprekend of gruwvol i.p.v. huiveringwekkend of pronkvul i.p.v. zwierig, spreekt voor onze oren Duits. Gerlach Royen heeft er zeer juist op gewezen, dat de Nederlandse tussenklank -s- de -vol-woorden nog niet Nederlands maakt.

gruwzaam

Bij de -vol-woorden stond ‘gruwvol’ ook. Dat ‘gruw’ is Nederlands. Wij kunnen het echter niet helpen, dat in gruwzaam voor ons het Duitse grausam meeklinkt, vooral in gruwzaamheid. Het is onredelijk van ons, wij weten het; in langzaam horen wij langsam niet. Beter ‘vinden’ we: gruwelijk, verschrikkelijk, vreselijk, weerzinwekkend, afschuwelijk, wreed. Het is evenwel met de grootste schroom, dat we dit schrijven. ‘Gruwzaam’ is Nederlands.

-matig

Wat denkt U van planmatig, beroepsmatig, begripmatig, gevoelsmatig, dwangmatig. Tja, wij denken aan -mässig. Maar middelmatig en overmatig dan? Deze zijn afgeleid van middelmaat en overmaat. Gelijkmatig is gemaakt van gelijk + maat + ig. In onze taal opgenomen zijn o.a. regelmatig, kunstmatig, stelselmatig. Wees matig met matig! U zit natuurlijk om de regel te springen.. Royen zei eens bij een bespreking van dit type ‘een eenheidsregel bestaat er niet inzake germanistische formaties, evenmin als bij wat ook in de taal.’

zich verlieven in

Wij dachten, dat dit werkwoord in Nederland nooit gehoord zou worden, maar wij hebben ons vergist. Van vrienden kregen wij het knipsel toegestuurd, waarop het in alle ernst prijkte. Moeten wij nog heus zeggen, dat we verliefd moeten worden? Nu ja, liefde maakt blind.

hopelijk

Al bestaat in het Middelnederlands ‘hopelijc’, het hedendaagse hopelijk of erger nog hopenlijk is wel een vertaling van hoffentlich. Er is genoeg geprotesteerd tegen ‘hopelijk’, het lijkt echter de proeftijd doorstaan te hebben: het heeft vooral naast vermoedelijk en denkelijk een behoorlijke levenskans. Wat jammer is.

Wiskundige aanleg

In het niet bijzonder strenge, veel gebruikte woordenboek Koenen (23e druk) staat bij wiskundig aangelegd: verwerpelijk germanisme voor: hij heeft wiskundige aanleg. Een merkwaardig geval. Wij willen het verdedigen. Het Duitse woord is veranlagt, het Nederlandse is anders gevormd. Daarbij komt nog, dat ‘aangelegd’ al vrij oud Nederlands is in de bedoelde betekenis. In het Duits komt ook voor: er hat eine mathematische Anlage; dat lijkt wel op aanleg, waarmede niet gezegd is dat.. Het nogal eens gehoorde bezwaar, dat een tuin wel aangelegd kan zijn, maar een mens niet, houdt geen steek.

akkerbouw

Weg er mee. De vorming is wel niet verkeerd Nederlands, maar er is een Nederlands woord landbouw. Als u de moeite neemt een Duits woordenboek er bij te halen, dan zult u ook ‘Landbau’ vinden. Zie de inleiding op deze reeks Duitselingen.

uiteenzetting

Geen bezwaar. Een Nederlands woord ondanks *Auseinandersetzung*. Het moet evenwel afgekeurd worden in andere betekenissen dan ‘verklaring’. De Duitsers kennen *Auseinandersetzung* ook als ‘ruzie, woordenwisseling’. In die betekenis moeten wij uiteenzetting niet gebruiken.

techniek

De klemtoon ligt op de tweede lettergreep: **te ch niek** en, niet zoals tegenwoordig onder Duitse invloed in de radio klinkt, op de eerste **tech niek**.

met pijnlijke zorg

Met de uitdrukking is wel eens hardhandig afgerekend, daar ‘pijnlijk’ alleen maar slaat op ‘lichamelijke pijn veroorzakend’. Men kan ook opmerken, dat het woord hier overdrachtelijk gebruikt is. De zorg geeft

geen lichaamspijn maar wel pijn in het verstand. Het Duitse *Pein* en *peinlich* komen hierin overeen met het Nederlands.

springstof

Wat *springstof* betreft, kunnen wij het beste overnemen, wat in 1937 door onze Raad werd vastgesteld. *Sprengen* = uit elkaar doen springen is geen Nederlands en is nooit Nederlands geweest. Dus zelfs als archaïsme zou *sprengstof* niet kunnen verdedigd worden. Maar is het onmogelijk in het Nederlands een samengesteld zelfst. nmw. te vormen met als eerste lid een stam, terwijl het geheel uitdrukt: iets dat die handeling doet verrichten? *Nieskruid* is kruid, dat iemand doet niezen. Zo gevoelen wij *lachgas* als een behoorlijke samenstelling. Er bestaat, althans in Zuid-Nederland, ook *doolkruid*, dat doet dwalen. Zo lijkt *springstof* niet onmogelijk als woordvorming: stof (vgl. brandstof, grondstof, verfstof, vloeistof), die bijv. rotsen doet uiteenspringen. (Springen = uitelkaar springen).

‘Ontploffingsmiddel’ is minder aanbevelenswaardig: middel waartoe? Waarschijnlijk ook om te doen ontploffen, want middel om te ontploffen, wat zou dat zijn? Dan is het eenzelfde vorming, alleen is ‘doen ontploffen’ bepaald minder goed dan ‘doen springen’.

Wiegewagentje

(K.d.B.) Mag ik onder Uw aandacht brengen en aanbevelen het Westvlaamse woord ‘wiegewagentje’? Een echte taalvondst, een verbinding van ‘wieg’ en ‘wagentje’.

(Red.) De Ned. ‘wandelwagentjes’ hebben met de ‘wieg’ alleen nog maar gemeen, dat ze beide een levend wezen dragen. Daarbij komt, dat ‘wandelwagentje’ reeds lang een Nederlands taalbezit is.

Nogmaals zinnig

(H.B.) Het Woordenboek van het Deventer dialect door W. Draayer vermeldt op pag. 64: zinnig - mak, tam. Vooral van honden en paarden gezegd. Zinnigheid - lust, trek: 'k heb gîn zinnigheid um daor hen te gaon. Het door U verboden woord is derhalve geen maaksel, maar dialect en wordt door journalisten verkeerd gebruikt.

(Red.) Ho, ho.. wij verbieden nooit iets! Een rechtgeaarde Nederlander heeft een hekel aan verboden. Wel hebben wij het woord onzinnig genoemd. Wij kennen het woord ook als ‘dialect’ in andere streken van ons land, maar dat het daaruit in de dagbladaal zou zijn terecht gekomen, lijkt ons onwaarschijnlijk.

Het/de kapsel

(Dr. H.J.C.) ‘Kapsel’ in de betekenis van ‘omhulsel’ heb ik steeds als vrouwelijk beschouwd, als afgeleid van het Latijnse ‘capsula’. De ontleedkunde kent van oudsher

als bestanddeel van de nier: de kapsel van Malpighi. Met verwondering bemerkte ik in de laatste tijd, dat in vrijwel alle medische verhandelingen van het kapsel wordt gesproken.

(Red.) De gewone woordenboeken geven ook 'het kapsel'. Het grote WNT echter geeft 'het k.' voor het hoofdtooisel en 'de k.' voor de afleiding van 'capsula'. Wij kunnen niet beoordelen, of deze verwisseling in medische kringen inderdaad algemeen is. (In de Winkler Prins wordt onder Nieren gesproken van 'de kapsel'.) Minder juist is zij wel. Het woord zal, door zijn bouw, aansluiting hebben verkregen bij het-woorden als bedenksel, verzinsel, beginsel, leidse. Men noemt dit verschijnsel analogie. Hieruit moeten zeer vele taalgrilligheden verklaard worden.

Sociaal werker

(A.Z.) Men is op sommige gemeentelijke diensten van mening, dat er gesproken moet worden van 'maatschappelijk (sociaal) werkers'. De woorden 'maatschappelijk' c.q. 'sociaal' worden niet meer verbogen. Dit wordt verdedigd door de bewuste woorden bijwoorden te noemen.

(Red.) Het blijven bijv. naamwoorden. Er is echter een neiging in vaste verbindingen de buigings-e weg te laten, een neiging die wij niet kunnen bewonderen, maar die tot de eigenaardigheden van het Nederlandse buigingsstelsel schijnt te behoren, bijv. de plaatsvervangend burgemeester, de controlerend arts. Men kan in 'maatschappelijk werker' het eerste woord geen bijwoord noemen, gelijk het eerste deel in hardloper, schoonspringer. Men zegt niet 'hij heeft maatschappelijk gewerkt' maar 'hij heeft maatschappelijk werk verricht'. De klemtoon op 'werker' wijst er wel op, dat we met een samenkoppeling te doen hebben.

Wapenpool-pot

(S.V.) In verband met de tendens van vele excellenzen uit de diplomatische dienst om voorkeur te verlenen aan de uitgang isch, zoals deze onder meer aan de dag treedt in de benaming atomische oorlog, vraag ik mij af of Onze Taal niet met urgens een sabelisch gevecht of desnoods een kanonisch duel met deze eminenzen moet aangaan op ta(a)lisch gebied, teneinde hen tot penitens te dwingen.

Of moet ons genootschap hun de raad geven deze verderfelijke oorlogswerktuigen in de wapenische poel des verderfs te droppen?

De kans bestaat dan echter dat zij terecht komen in de wapenpool, die deze heren zo gaarne willen vormen. Hadden zij moedig het woord wapenpot aanvaard, dan hadden zij van onze taal geen pooltje behoeven te maken. Wat denkt ons genootschap hiervan? Volhouden of pool-verteren zonder meer? Na onze inzet, anderen met de pool te laten strijken?

Woordenlijsten

De secretaris verzoekt alle ondernemingen, bedrijven en instellingen, die voor eigen gebruik woordenlijsten, in welke vorm dan ook, hebben opgesteld, hem daarvan een exemplaar te zenden. Bij de beantwoording van de vele vragen op taalgebied kunnen deze lijsten ons van groot nut zijn.

[Nummer 7]

Het hemd is anders dan de rok

Op Zaterdag 16 Mei 1931 werd 's middags in het Centraal Hotel te Amsterdam een vergadering gehouden tot het voorbereiden der oprichting van een taalgenootschap. Wij hebben de notulen van die eerste vergadering er nog eens op na gelezen. Na lang maar eendrachtig wikken en wegen werd opgericht 'het Genootschap Onze Taal, welk genootschap ten doel heeft, in de eerste plaats door onderling verkeer, maar zoo mogelijk later ook naar buiten, de onzuiverheden in de Nederlandsche Taal te bestrijden, welke bestrijding zich in het bijzonder - in dit tijdsgewricht - keert tegen het gebruik van germanismen.' Het staat er in prachtige krulletters geschreven, met rood onderstreept.

'In dit tijdsgewricht', de bepaling is er in 1931 weloverwogen bij geplaatst. Als men nú de stromen Duitse wagens gezien heeft, die tijdens de zonnige Pinksterdagen over de Nederlandse wegen zijn geraasd, als men in zijn ochtendblad tot tweemaal toe in een artikel over Hongaarse arbeiders gelezen heeft over het 'eigendommelijke' van de 'werkdadigen' (de schrijver was waarschijnlijk niet verder dan Wenen gekomen..), als men gelegenheid heeft met diverse technische en medische tijdschriften kennis te maken, dan is men geneigd weer eens te denken aan dat 'in dit tijdsgewricht'.

In ons vorige artikel hebben wij enige uitdrukkingen behandeld, waarbij wij al dan niet Duitse invloed aanwezig hebben. De reacties daarop zijn zeer verschillend geweest, van 'veel te slap' tot 'veel te streng'. Het komt ons voor, dat niet iedereen die een uitdrukking of een zinswending beoordeelt, de overeenkomst en het verschil tussen Duits en Nederlands in het oog houdt. Voor men er toe overgaat een woord smadelijk te verwerpen of het een hartelijk welkom toe te juichen, moet men weten, waar beide talen gelijk zijn en waar de verschillen liggen. Over de overeenkomsten, er op berustende, dat beide talen Westgermaans zijn, is men het wel eens; over de verschillen, vooral de algemene, is betrekkelijk weinig geschreven. Wij kennen daarover maar één artikel, ruim twintig jaar geleden in *Levende Talen* geschreven door Van Dam. Heeft men het over taalverschillen, dan komt men weldra tot vage algemeenheden over het volkskarakter, dat in de taal weerspiegeld zou zijn, als Duitse degelijkheid, Franse helderheid, Nederlandse nuchterheid enz., zonder concrete 'bewijzen' daarvoor aan te halen. Wij willen deze maand de verschillen tussen Nederlands en Duits volgens enige concrete punten bespreken.

Heeft u wel eens een kind van een jaar of vier, vijf Duits horen 'nadoen'? U zult dan allerlei klanken horen, maar voor veel sss, sj, tst, sjt. Het vreemde, onbekende treft het kinderoor. De Duitser heeft een grote uitspraakenergie. Zijn voorliefde voor scherpe, sissende, harde medeklinkers valt op: spreekt U maar eens uit - precies zoals het moet - ein schwarzes Schlösschen. Het Nederlands klinkt doffer, zachter, 'gezelliger', maar door de assimilatie van medeklinkers (possegel, zaddoek) en de neiging tot toonloze e (tebak, benaan) weer vlakker en minder muzikaal. Het Duitse 'fünf' of 'milch' spreekt de Nederlander als 'fünnef' en 'millech', zoals hij zelf met 'mellek' en 'vollekk' doet. Door de aspiratie knalt het Duits, het Nederlands is

gelijkmatig. Vanwaar die uitspraakverschillen tussen de twee talen? Er zijn allerlei klankwettige, historische verklaringen. Men kan ook zoeken in het volkskarakter. De Duitser houdt van voorschriften: zo als het woord gespeld staat, zo moet het klinken. De Nederlander.. hij klimt bij voorkeur over een hekje waarop verboden toegang staat.

De Duitser die het Nederlands heel oppervlakkig kent, denkt waanwijs, dat deze taal voor 99% met de zijne overeenkomt; op 'krant' en 'kapper' en nog een paar na zijn alle woorden dezelfde: 'strasse' is 'straat' en 'weg' is zelfs helemaal gelijk. We be-

hoeven ons daardoor niet in onze gemoedsrust te laten storen en evenmin door de uitlatingen van autobus-toeristen die een half uur in Sjeveniengen pootje(s)gebaad hebben en het Nederlands een grappig kleutertaaltje vinden. Een feit is, dat de woordenvoorraad van beide talen ten zeerste verschilt, niet zozeer naar klankbouw dan wel naar betekenisinhoud. Talloze malen lopen de betekenissen van historisch nagenoeg dezelfde woorden ver uiteen of scheren rakelings langs elkaar. Onze jongens en meisjes van de middelbare school worden er mee geplaagd: rüstig is niet rustig, abfertigen niet afvaardigen, auswendig niet uitwendig, Tafel niet tafel, Kleid niet kleet, verrückt niet verrukt, om nog maar te zwijgen van de werkelijk schwere (moeilijke niet zware) woorden als aufrücken, erkennen, unscheinbar.. Het Nederlands heeft vele oude Germaanse woorden behouden: oorlog, zeer doen, houden van, Woensdag, koorts, sneuvelen. Het Duits heeft in de nieuwe tijd vele nieuwe woorden gesmeed. Rundfunk, Fernseh, Zündkerze, Fernsprech-; het kon het zich in zekere zin veroorloven, het had immers een ruim verspreidingsgebied. Het Nederlands daarentegen heeft zeer veel buitenlands taalgoed overgenomen: de internationale positie dwong daartoe. Het wijst op een openheid, maar ook op een gebrek aan eerbied tegenover het eigene en aan vindingrijkheid. Deze vindingrijkheid kende de 17e eeuw wel; wij glimlachen wel eens om de vondsten van Hooft (vernufteling-ingenieur) en van Vondel (keurbende-legioen) zonder te beseffen hoeveel Nederlandse woorden wij aan hen te danken hebben, die wij allang onbewust tot ons bezit rekenen.

De Duitse taal is een straf systeem, ze wordt ingesnoerd door dwang en tuchtregels. Voor onze schoolkinderen is het een helse toer de Duitse naamvalrijtjes + geslachtsregels te leren. Het Nederlandse 'naamvals'-systeem is veel losser, vrijer, gemakkelijker. U moet niet zeggen 'afgesleten', want dit woord roept iets lelijks op. Ons systeem is anders, meer analytisch. Aan het keurige indelen en op een rij staan heeft de Nederlander een hekel. Bij het werkwoord ziet men ook een zodanig verschijnsel: praten-praatten is in klank gelijk, zetten-zetten zelfs ook in spelling. In de vorige eeuw is wel getracht een logisch rijtje te krijgen met praten-prateden, zetten-zetteden, maar dit is totaal mislukt. In Nederlandse oren klinkt het Duitse arbei-te-ten altijd min of meer gekunsteld. Deze dwang tot een stelsel is te merken in de woordschikking van de bijzin: er sagt, dass sie es gemacht hat (altijd vervoegde werkwoord achteraan), terwijl de Nederlander zowel 'dat zij het heeft gedaan' als 'dat zij het gedaan heeft' kan zeggen.

Wij zijn geneigd hieruit te besluiten, dat de Duitse taal veel gedrilder is dan het Nederlands: de Duitser doet zoals hij het moet doen, de Nederlander doet het graag juist niet zoals hij het moet doen. Is daardoor het Duits straf en precies, het Nederlands dreigt daardoor tè los, ja bandeloos te worden: 'taalanarchisme' is in dit verband wel eens gebruikt. Voor Onze Taal is het dikwijls een zware taak het juiste midden te vinden tussen de natuurlijke bewegingsvrijheid van het Nederlands en zijn neiging tot anarchisme. Wij zijn ons, bij alle 'voorschriften' die wij geven, er wel van bewust, dat een verschuiving naar 'Duitse' taaltucht even erg, zo niet erger is dan het toevallige overnemen van een enkele Duitse uitdrukking. De eerste officiële spraakkunst van onze taal, in 1805 uitgegeven 'in naam en op last van het Staatsbestuur' door Petrus Weiland, was een namaak van een Duitse spraakkunst van Adelung en heeft daardoor waarschijnlijk meer kwaad dan goed gedaan.

Wie Duitse boeken moet vertalen of wie Duitse studieboeken moet gebruiken, zal op een verschil gestoten zijn, dat Van Dam indertijd getypeerd heeft als abstract-concreet. Het Duits is geschikter tot het weergeven van abstracte begrippen dan het Nederlands, of veel beter gezegd het Duits kan dit met één woord doen, terwijl het Nederlands, meer analytisch van aard zijnde, het begrip moet uiteenrafelen. Een berucht voorbeeld hiervan is ‘ausprobieren’, een woord naar welks vertaling ons zo dikwijls gevraagd wordt. Wil men niet ‘proberen’, dan moet men het vertalen naar gelang de situatie vergt, desnoods met meer dan een woord. Eén ding staat vast: het is absolute onzin te beweren, dat je in het Nederlands niet uitdrukken kunt, wat ‘ausprobieren’ zegt. De doodgewone fietsenmaker, die van het Duits niet meer kent en gehoord heeft dan Nein en Schwein weet heus wel wat hij zeggen moet, als zijn collega over de grens van een reparatie van de ketting zou zeggen: wir wollen das Ding mal ausprobieren. Moeilijker wordt het natuurlijk wanneer er begrippen aan te pas komen die op een hoger, abstract peil liggen, als Gestalt, unmassgeblich, umdenken. Ieder die wel eens een Duits wijsgerig werk heeft gelezen, kan er tientallen aanstrepen. Het behoort tot de goede toon in een gesprek ‘op onpeilbaar hoog niveau’ er van dit soort Duitse woorden tussen te gooien. Vooruit, als het niet anders kan. Vakgeleerden, bijv. wijsgeren, hebben ze nodig om elkaar snel en zonder gevaar van dubbelzinnigheid te begrijpen, maar in vele gevallen is het een misselijke dikdoenerij. Voor dikdoenerij hebben de Duitsers een eigen woord: Wichtigtuerei. Het Duits heeft een sterk synthetisch karakter: woorden kunnen aan elkaar gelijmd worden, men zou haast zeggen tot in het eindeloze:

Donaudampfschiffahrtgesellschaftskapitän. Het Nederlands kan dit maar beperkt. Het ontleedt. Is daardoor onze taal arm? Wat een arme taal, neen, volslagen paupertaal is dan bijv. het Frans, waarin het samenstellingsmiddel zo goed als niet voorkomt!

Tegenover de Duitse abstractheid staat de Nederlandse nuchtere-kijk-op-de-dingen, de concreetheid. Hoeveel beeldende uitdrukkingen gebruiken wij niet, uitdrukkingen, die heus geen boeventaaltje zijn uit de taalonderwereld, maar behoren tot onze gewone en nette dagelijkse taal. Blader maar eens in een woordenboek: de kat uit de boom kijken, een kruiwagen hebben, de bloemetjes buiten zetten, op de proppen komen, een mee(tegen-)vallertje, geen vuiltje aan de

lucht, in het honderd sturen, driewerf enzovoorts. Misschien kan men hiertegenover Duitse uitdrukkingen stellen, maar deze zijn topzwaar en ongebruikelijk. Het Nederlands is zo veel realistischer, heeft meer gevoel voor humor. Wij kennen het Duitse woord voor 'ja-knikker' niet, het zal wel een lange samenstelling met *ö* er in zijn. Het is te begrijpen, dat Antoon Coolens 'Kinderen van ons volk' in de Duitse vertaling 'Brabanter Volk' geen succes is geworden. Het ontroerende oorlogsdagboek van het Joodse meisje Anne Frank 'het Achterhuis' verliest in de Duitse vertaling zeer veel van zijn aantrekkelijkheid. De stukjes van Annie Schmidt, Carmiggelt en Bomans zullen, in het Duits vertaald, zo bleek worden als een doek en zo droog als kurk.

In de abstracte Wichtigtuerei ligt een groot gevaar van germanismen. Niet alleen in de woorden op zichzelf ('uitproberen' en 'bankwezen') maar vooral in de geest. Stromen van woorden vloeien, de nietigheid wordt opgeblazen. Laten we ons Nederlands krachtig en sober houden; dat is het karakter van onze taal en van ons volk, zin voor het werkelijke. Kurt Tucholsky, de Duitse journalist, heeft eens zijn eigen volk de Wichtigtuerei verweten in zijn meesterlijke zin voor 'der Tisch ist rund' nl. 'rein möbeltechnisch gesehen hat der Tisch schon irgendwie eine kreisförmige Gestalt'. Nederlands en Duits zijn op dit punt totaal verschillende talen. Menige vertaling riekt naar het Duits, niet omdat de vertaler 'uitnuten' en 'onbescholden' gebruikt, maar omdat hij er niet in geslaagd is het abstracte Duits te ontrafelen in pittig concreet Nederlands; menig tijdschriftartikel over diepzinnige onderwerpen, direct in het Nederlands geschreven, leeft bij de gratie van het Duits, waarin de schrijver veel gelezen heeft.

In de negentiende eeuw, door de grote ontwikkeling van diverse wetenschappen in Duitsland, komt een grote vloed van Duits en daarmee van germanismen over ons land. De meeste er van zijn verdwenen: daadzaak, naämen, overhoofd, bezwichtigen, baanhof, verweduwd, markig, duiding, berijken, beweldigen. Andere zijn gebleven, we herkennen ze nauwelijks meer: inburgeren, beïnvloeden.. We moeten bij de beoordeling er van altijd voor ogen houden, dat de publieke smaak in laatste instantie rechter is. Hoe gek het ook klinken moge, een germanisme kan een taalverrijking betekenen, of wil men de nabijheid van -rijk- niet: een taaluitbreiding. De taak van Onze Taal in dezen nu is conservatief. Behoudend. Dus liever geen uitbreiding met germanismen dan wel. Wij hebben deze taak op ons genomen van de eerste vergadering nu bijna 25 jaar geleden af. Een woord dat vroeger in onze taal geleefd heeft, kan nu door Duitse invloed weer opkomen. Wij zouden het willen afwijzen: 'richtig' in plaats van 'juist'. Een woord kan naar vorming goed Nederlands zijn: 'uitnuten'; laten we het weigeren over te nemen, daar het een Duits woord is. De Nederlanders zijn veel te bescheiden en te slap wat hun taal aangaat. Velen staan al te gauw klaar met de dooddoener: daar is toch geen Nederlands woord voor. Vooral de ontwikkelden onder ons, zij die door hun opleiding met vele vreemde talen te maken hebben gehad. Degenen met een klassieke opleiding moeten maar eens Vondels vertaling van Vergilius lezen: zij kunnen daaruit leren wat 'vertalen in goed Nederlands' betekent!

Tegenover de, helaas, zo dikwijls voorkomende Duitse aanmatiging en spotlust tegenover ons Nederlands past het antwoord: bijt van U af. Mijd het germanisme. Liever tè ver van het Duits dan tè dichtbij. Op die eerste vergadering van Onze Taal

was een aanwezige, die (volgens de notulen) zeide: ‘Tegenover een taal, die het woord r ü c k s i c h t s l o s kent, behoeven wij geen eerbied te hebben.’ Een harde uitspraak, kortzichtig zonder twijfel en misschien ook zeer beperkt. De spreker echter bedoelde het goed en het jaartal 1931 maakt alles duidelijk. Elke taal is mooi. De mens zegt er in wat hij te zeggen heeft. Het Duits eveneens. Goebbels sprak Duits, maar Rilke ook. Hij schreef er in gedichten, die tot de schoonste behoren van de gehele wereld. In een taal ligt op een of andere manier de ziel van het volk. Het is onredelijk het eigene te verwaarlozen en met het andere te dwepen. Het hemd is niet alleen nader maar ook anders dan de rok.

Jaarverslag 1954

In 1954 heeft het bestuur drie maal vergaderd en heeft een maal een samenkomst plaats gehad van ons bestuur met dat van de Ver. v. Beschaafde Omgangstaal in België.

In de loop van het jaar heeft Mr. de Block voor zijn functie bedankt wegens zijn vele verplichtingen elders. Voor zover hij aan onze vergaderingen heeft deelgenomen, heeft Mr. de Block de werkzaamheden met belangstelling gevolgd. De ontstane vacature is nog niet vervuld, omdat een opvolger zoals het bestuur zich hem voorstelt, nog niet gevonden is.

De administratie van het orgaan en het innen van de abonnementsgelden is een veelomvattend werk. De N.U.M. te Leiden heeft dit jaar beide taken op zeer verdienstelijke wijze verricht. Het bestuur streeft naar het opmaken van overzichten, waarop men de bloei of aftakeling kan bijhouden. Dit is evenwel, bij de grote verscheidenheid in soorten abonnementen, niet zo eenvoudig. Een proeve van een dergelijk overzicht volgt hier.

Op het einde van 1954 werden er van het orgaan bijna 5000 exemplaren per maand verspreid. In 1954 zijn er 659 lezers bij gekomen, maar er hebben er 379 bedankt, zodat we met 280 vooruit zijn gegaan. Het totale aantal bedraagt Dec. '54 4953. Uit het feit, dat in één jaar 659 nieuwelingen zich voor ons werk interesseren, kan men afleiden, dat daarvan toch wel een duidelijke aantrekkingskracht uitgaat.

Van het spellingnummer moesten 800 exemplaren extra worden gedrukt wegens de onverwachte grote belangstelling voor dit nummer.

Bijna de helft van de openbare leeszaal in ons land heeft een abonnement. Het aantal bedrijven en instellingen, dat een belangrijke toeslag geeft op het groeps-

abonnement van hun personeel, is in de loop van het jaar van 37 tot 47 gestegen. Aan 17 adressen wordt het blad gratis of op basis van een ruil-abonnement verstrekt. Zouden we ons genootschap met een bedrijf willen vergelijken, dan is er niet alleen een geregelde maar ook een oplopend gerichte omzet. De doorgevoerde contributieverhoging heeft, naar uit de berichten van de penningmeester gebleken is, onze financiën weer vrijwel gezond gemaakt.

Voor het bestuur gaat de stijging van het lezerstal niet snel genoeg en het heeft daarom een plan ontwikkeld voor het houden van een congres. Personen, die uit hoofde van hun functie de taal met meer dan normale oplettendheid en belangstelling moeten gebruiken, zullen worden uitgenodigd. Het congres zal in de tweede helft van 1955 worden georganiseerd. Het ligt in de bedoeling vier sprekers het woord te laten voeren en een gedachtenwisseling mogelijk te maken tijdens het koffie-uur. Zonder twijfel zal dit congres aan Onze Taal en aan het doel van ons genootschap een ruime bekendheid geven.

In het afgelopen jaar heeft Dr. Kruyskamp er in toegestemd zitting te nemen in onze Raad van Deskundigen, zodat de zo gewenste vertegenwoordiging van het Woordenboek Ned. Taal weer hersteld is.

Ir. J.P. Smits, secretaris.

Jaarverslag van de penningmeester over het jaar 1954

Dank zij de verhoging met ingang van 1 Januari 1954 toegepast op de abonnementsgelden voor lezers (uniform op *f*2,- per jaar gebracht) en voor leden van een groep, die van een groepsabonnement profiteert (tot *f*1,- per jaar verhoogd), is het geïnde bedrag aan contributies en abonnementsgelden, vergeleken bij 1953, met ruim *f*2.500,- vooruitgegaan. Daartegenover staat, dat ruim *f*840,- meer moest worden uitgegeven voor het tijdschrift. Daarin is echter o.a. begrepen een post van *f*162,25 voor 700 klappers op vorige jaargangen, en voorts *f*61,- voor een incidentele uitbreiding van de oplage voor propaganda.

Een en ander had tot gevolg, dat 1954 kon worden afgesloten met een te kort van slechts *f*70,08, tegenover *f*1.685,06 in 1953.

UITGAVEN

Tijdschrift	<i>f</i> 7.752,25
Kantoor-onk.	20,-
Porti	15,12
Administratie	153,43
Vergaderingen	17,45
Representatie	18,99

	<i>f</i> 7.977,24

ONTVANGSTEN

Contributies en abonnementen	<i>f</i> 7.589,68
Interest	303,38
Verk. jaarg.	14,10
Nadelig saldo	70,08

	<i>f</i> 7.977,24

Hendrik Muller, penningmeester.

Science-fiction

‘Daar een goede Nederlandse vertaling van het woord *science-fiction* nog niet gevonden is, zullen wij voorlopig de term maar heelhuids en onverteerd overnemen’, zo lezen wij in de reclame van een groot uitgeversbedrijf, dat overigens - dit zij met nadruk gezegd - zich zeer verdienstelijk heeft gemaakt voor het Nederlandse boek.

Het is weer het oude lied. Het Engelse woord is beter, daar er geen goed Nederlands voor bestaat. ‘Voorlopig’ zegt de uitgeverij, maar de uitstel en de afstel zijn burenen, gelijk wij meer dan eens hebben betoogd, men moet bij het invoeren van een Nederlands woord *v l u g* zijn anders is het onherroepelijk *t e l a a t*!

Onder science-fiction verstaat men ‘verhalen en romans, waarin de techniek een zodanige vooruitgang heet te hebben gemaakt, dat de levensomstandigheden totaal veranderd zullen zijn.’ ‘Science’ betekent ‘wetenschap’, ‘fiction’ betekent ‘verdichting, verzinsel’ en in uitgebreide zin ‘romanlitteratuur’. De samenstelling is doorzichtig en eenvoudig genoeg. Willen we niet aan ‘wetenschap’, omdat het één lettergreep meer telt dan het Engels? Waarom dan niet ‘wetenschapverhaal, wetenschaproman, wetenschap-in-verhaalvorm’? Het Engels drukt veel meer uit. Natuurlijk, dat *g a a t* het doen, als wij een of andere Nederlandse samenstelling niet de kans gunnen zich eveneens vol te zuigen met bijbetekenissen en gevoelswaarden.

Vader zijn jas

(R.) Ik lees in de krant als opschrift boven een artikel ‘Thomas Mann zijn tachtigste verjaardag’. Wilt U mij daarover eens onomwonden Uw oordeel geven?

(Red.) Al zet U het er niet bij, wij voelen wel waar U heen wilt: het behoort te zijn ...s verjaardag. De vorming met *-zijn-* is te gewoon. Welnu, tot deze veroordeling willen wij niet overgaan. Vader zijn jas, Moeder haar hoed, enz. zijn heel normale zinswendingen, die langzamerhand de ‘tweede naamval’ verdringen. Natuurlijk kan men deze ‘nieuwe’ naamval niet altijd gebruiken, er zit nog iets *g e m e e n z a a m s* in, maar toch (naar onze smaak althans) niet zo, dat het bij een opschrift als het door U aangehaalde zou afstoten. Wij hebben wel eens meer betoogd, dat onze taalbeschaving rijker zal worden, als de spanning tussen ‘boekentaal’ en beschaafde omgangstaal geringer wordt. Uit de aard van de zaak zal die spanning nooit geheel ophouden: schrijven is een andere bezigheid dan spreken.

Boekbespreking

Dr. A. Weynen: Prisma-Woordenboek Nederlands. Uitg. Het Spectrum, Utrecht-Antwerpen.

Een zeer handig woordenboek in zakformaat. Het telt bijna 400 bladzijden, klein maar duidelijk bedrukt. Het aantal opgenomen woorden en uitdrukkingen schatten wij op een dertig duizend. Met dit ongelooflijk goedkope boekje (*f* 1,25) heeft de uitgever een belangrijke daad gesteld voor onze Nederlandse taalbeschaving. Dr. Weynen kiest de verzorgde vorm van het Nederlands en richt zijn aandacht niet op tongval of stedelijke platheden. Barbarismen heeft hij principieel geweerd. Dat een zodanig woord (bijv. hopelijk) niet voorkomt, moet men dus beschouwen als een

negatieve aanduiding voor de onjuistheid van het woord. De samensteller heeft er goed aan gedaan de nieuwste officiële spelling te volgen, zodat alle toegelaten dubbelvormen zijn opgenomen.

[Nummer 8]

Met vakantie

In een weiland bij een slootje lag een man op zijn rug naar de lucht te kijken. De zon scheen betamelijk en de wind woei redelijk. Hij streelde met zijn blote voeten langs het eendenkroos. Behalve dat verrichtte hij niet veel meer arbeid dan lang en bedachtzaam kauwen op een grasspriet. De man was met vakantie. Hij deed waar hij zin in had. In het dikke, geleerde boek van Prof. Reichling *Het Woord* komt op bladzijde 347 een zin voor, die ons, zolang wij Nederlands spreken, zal boeien: *de vek blakt de mukken*. De professor doet taalkundige proeven met deze betekenisloze zin. Er zit immers een flink stuk werkelijkheid in: als de mukken geblakt worden door de vek, dan is een blakker van mukken een vek, want wat de vek blakt, is een muk, enz. Deze woorden in *Het Woord* zijn niet langer ordelijk hun plicht aan het doen, ze liggen sprietjes te kauwen bij de sloot; ze doen wat ze willen, of wij dat nu begrijpen of niet. Het is of ze de schrijver onder de penpunt weggeglip zijn: ze dartelen hun eigen leven uit.

Prof. Reichling is geen dichter. Hij maakte zijn zin met een edele, wetenschappelijke bedoeling, gelijk voor hem de Amerikanen Ogden en Richard in hun *The Meaning of Meaning* (beslist geen vacantielectuur!) de zinloze zin gemaakt hadden: *the gostake distims the doshes*. Als dichters, bij uitstek jongleurs met woorden, hun woorden op vakantie sturen, wat zal er dan te voorschijn komen? Dichters zijn zwaar op de hand; dat is de onbewezen gemeenplaats, die de meeste slechte kenners van de poëzie weten te zeggen. Daarom leest men zo weinig gedichten. Maar ze zijn niet zwaar op de hand, tenminste niet altijd. Wij herinneren ons toch allemaal uit onze schooltijd de grappen van de ernstige Huygens? ‘Moeilijke dichter’ stond er in ons leerboekje..

Mijn Drucker leeft in droeven druck,
Want drucken druckt hem weinig druck.
't Waer geen bedruckte Drucker,
Viel 't drucken maer wat drucker.

Vondel, Hooft, Cats, Roemer Visscher, Langendijk, voor het grootste gedeelte van ons volk zijn het topzware namen. Dichters met een voortdurende rimpel op het voorhoofd, die in elke gemeente een straat toegewijd hebben gekregen. Weinigen slechts weten hoe tintelend vrolijk zij zo dikwijls in hun verzen zijn geweest. De rederijkers hadden zoveel plezier in schrijven, dat sommige hunner regels op de raarste manieren gelezen kunnen worden. Maar die volslagen nonsensikale zin zonder zin van Reichling? Is een dergelijke ont-spanning in de dichtkunst te vinden? Hier komt een strofe van Barlemanje van Marten:

't Was grol en gloei en slomig broei
In lure, slore stirren.
Het was sar stomig in mijn krol,
Daar stonk een kwalm van schit en brol,
Er sloomden glome knirren.

Als de dichters eens niet zwaar op de hand zijn, dan krijgen we zoals de jonge Haagse dichter Michel van der Plas het noemt ‘een blik in de speelkamer van muzen en poëten, waarin de muzen soms in haar hemd en poëten op kousevoeten verschijnen en dientengevolge een sfeer van ongedwongen hartelijkheid en hatelijkheid heerst, welke geest en hart verfrist en alle plechtigheid verjaagt uit vijf eeuwen Nederlandse poëzie.’*)

Niet alleen de minnaar van de schone letteren, men vergeve ons deze uitdrukking, maar ook de spraakkunstenaar moet eens de woorden zien buitelen en de wereld op haar kop bekijken. Dit staat vast: de maker van het ongerijmde rijm moet een grote taalvaardigheid bezitten om de gewone (vooral de gewone) maar ook de dichterlijke taal fijn te slijpen tot die verstaanbare onverstaanbaarheid, die men kolder noemt. Kolderachtige spot met onze taalmoeilijkheden dreef de vlijmscherpe zuiveraar Charivarius:

O, vreemdeling, die onze taal bestudeert,
Lees verder. Ik wed dat mijn Rijm je wat leert.
'k Hoop niet, dat de studie je tegen zal vallen,
Zoo zegt men bal - ballen, maar, ach! niet: dal - dallen.
En 't enkelvoud, vreemdling, van koeien is: koe,
Maar de boef draagt wel boeien, de drenkeling geen boe.
En Vondel, je weet het, schreef prachtige reien,
Maar niemand bestelt in een lunchroom ooit eien.
En kinden is niets, noch ook winderen - wel lammeren,
En wortelen, geen eikelen, noch borstelen of kammeren.
Zoo kom je van zelf op de lastige paderen:
Rad - raden? Stad - staden? Is vad stam van vaderen?
En waarom - dat heb ik nog nooit goed begrepen -
Vergaan er geen schippen, die stranden op klepen?

Het gekke germanisme als dichterlijke onzin gebruikt Van der Plas, als hij de gestorven Duitse insectenonderzoekster Merian aan haar biograaf Bertus Aafjes laat zeggen:

Het zal bij mij nooit verzen geven
Zo mild en lijze als jij geschreven:
Ik lig in onbekwame laag;
Doch dat komt ja niet in de vraag.

Daan Zonderland, de merkwaardige naam van die even merkwaardige doctor in de letteren, die in Londen zijn ongeloofwaardige verslagen schrijft voor een Nederlands

avondblad, heeft een boekje samengesteld Redeloze Rijmen, vol spitsvondige, kinderlijke nonsens. Hier is er een: Pa zendt een pakje.

Geachte Heer, ik moet u danken
Voor 't postpakket dat ik ontving.
Maar u vergeeft mij ongetwijfeld
Een zekere teleurstelling.

Toen ik de hand vroeg van uw dochter,
Die ik hartstochtelijk bemin,
Deed ik zulks niet in letterlijke,
Doch overdrachtelijke zin.

Weet u nog hoe u als kleuter van uw vader of moeder die versjes geleerd heeft, die u toen evenmin als nu begreep, maar toch mooi kon opzeggen? Van de hollebollewagen waar die hollebolle gij op zat, van handjeplak ging naar de markt en van de vrouw die koeken bakken wou?

Aan die onvergetelijke tijd doet het werk van Annie Schmidt denken, maar dan met dat scheutje volwassen ironie er door, dat ons van de hollebollegijs-tijd scheidt.

Er was er reis een koning en hij heette Dagobert,
hij had een hele lange baard, die almaar langer werd,
eerst kwam die baard tot aan zijn schoenen, als de koning stond,
maar later sleepte zelfs die baard voortdurend langs de grond.
De koning viel er over en dan riep hij: Hee, Ksantippe!
ik denk, dat ik die lamme baard nou maar eens af laat knippen.
Dat was de koningin, Ksantippe, en zij was niet mis.
Ze riep: Je baard is 't enig mooie wat er aan je is!
en als je hem laat knippen, Dagobert, die lange sik,
dan krijg je nooit meer voor de lunch gestoofde leeuwerik.

Ja, iets van het kind, dat het heel gewoon vindt, dat de reus Klaas Pierewiet in een flesje kruipt, moeten we over hebben, als we berijmde nonsens willen genieten. We moeten de onbevangen pret kunnen hebben gelijk vroeger bij de laatste schoolbel voor de vakantie. Het hele jaar door zitten we met gepoetste schoenen en een vouw in de broek aan ons bureau; éénmaal per jaar laten we de blote voeten in de sloot bengelen.

Een onuitputtelijke voorraad aan dwaze ernst levert de dierentuin op, die de mensenwereld voor het volwassen kind is. Zonderlinge wezens als de gringergoriaan, de blauwbilgorgel, de drommeldaris, de bienekebolder zijn er te vinden maar ook doodgewone als de zwaluw en de ijsbeer. In de vorige eeuw schreef de Schoolmeester zijn Natuurlijke Historie voor de jeugd, waaruit een soort volkseigendom zijn geworden o.a. de Leeuw:

Een leeuw is eigenlijk iemand
Die bang is voor niemand,

en de Hond:

Een hond is vermaard
Om zijn gezellige aard
En 't kwispelen van zijn staart.

In Buddingh's Gorgelrijmen leeft een bizarre wereld van fabeldieren, zo fantastisch als wij ze in onze nachtmerries niet kunnen ontmoeten:

Ik ben de blauwbilgorgel,
Mijn vader was een porgel,
Mijn moeder was een porulan,
Daar komen vreemde kind'ren van.
Raban! Raban! Raban!

Een onbetwiste kampioen echter in deze soort is Trijntje Fop, onder welke schuilnaam - ontleend aan het grappige toneeltje uit Woutertje Pieterse, waarin Meester Pennewip dichtoefeningen nakijkt - Kees Stip verborgen gaat. Hij was reeds onder de oorlog bekend om zijn kostelijke parodie op Maria Lecina: Dieuwertje Diekema. Trijntje Fops taalvaardigheid en dierenliefde zijn onbegrensd. Zijn eekhoorn heeft een Grootmama, die in Groningen gewoond heeft:

Men kan dat soms nog - zegt die eekhoorn -
aan de manier waarop ik spreek hoorn.

Niet alleen het dialect, ook de westelijke omgangstaal kennen zijn dieren; zo is er een gnoe die verzot is op gloeiende saucijzen maar er van nooit meer dan zes dozijn eet:

En als men naar de reden vroeg
dan zei die gnoe: 'Dat vind ik gnoeg.'

Hij goochelt en draait met woorden, zo vliegensvlug dat wij het bij het eerste gehoor niet eens merken, dat we bij de neus genomen worden:

Een geit heeft laatst te Duivendrecht
een porseleinen ei gelegd,
zo sierlijk, dat het zelfs te Sèvres
beschouwd wordt als een oeuf de chèvre.
'Ik heb al legend', zegt zij zacht,
'heel diep aan iets heel moois gedacht.'

Het vreemde woord in Nederlandse uitspraak vinden we in het stoute vers 'op een made'.

Dit weekend ging een groepje maden
in Scheveningen pootjebaden.
De welbespraaktste van het stel
sprak: 'Makkers, merken jullie wel?
Er zijn hier heel wat maden bij
die made zijn in Germanij.'

Gelukkig laat ook de spelling ook zoveel speling toe, dat een onverwachte sprong naar een dwaze betekenis gemaakt kan worden:

In Zeeland, naar is aangetoond,
heeft jarenlang een lynx gewoond.
Want achter het stadhuis te Veere
staat nog een bord met: lynx parkeren.

De werkwoordsvervoeging leren we van de kreeft:

Er was te Rotterdam een kreeft,
die steeds 'ik hebt' zei voor 'ik heeft'.

‘En dit’, zo zegt een Amsterdammer,
‘is daarom zo bijzonder jammer,
omdat het toont welk wanbegrip
men daar van werkwoordsvormen hib.’

Over vervoegingen en uitgangen gesproken. Heeft ooit iemand het zo zot bedacht,
als het volgende grammaticale zwijn?

Een zwijn dat uit de grabbelton
een ham en zeven worsten won,
waarna de luidsprekers hem vroegen
zich aan de uitgang te vervoegen,
vervoegde zich daar zeer verfijnd:
Hij sprak: ‘Ik zwijn, ik heb gezwijnd.’

Uitdrukkingen en woorden te laten zweven tussen letterlijke en figuurlijke betekenis
of homoniemen (woorden met gelijke klank en ongelijke betekenis) gebruiken is een
geliefkoosde jongleertoecht bij de nonsensrijmers. Huygens deed het talloze malen,
bijvoorbeeld met de gauwdief Jan die een uit-nemend man was. Trijntje Fop vindt
homoniemen (zelfs in twee talen tezamen), waaraan waarschijnlijk nog niemand
heeft gedacht.

Een slang verloor op weg naar Tiel
zijn medeklinkers bij Maasdriel.
Wat van hem overbleef daarna
was enkel nog de klinker A,
en daarmee is door Waterstaat
de klinkerweg naar Soest bestraat.
(De Waterstaatscourant vermeldt
dat die sindsdien als A-weg geldt.)
Zo doet onachtzaamheid u, snaken,
op de verkeerde weg geraken.

Een enkele keer kan door een simpele verzetting van woorden een bijzonder onnozel
en daarom juist puntig effect bereikt worden:

Een muis, op zoek naar kruimels kaas,
kroop in de baard van Sinterklaas.
‘Wel eerder’, sprak de Sint bedwaard,
‘werd door een berg een muis gebaard.
Maar dit is wonderlijk, bij Zeus:
Hier bergt zowaar een baard een muis.’

Wij moeten ophouden. Trijntje Fop zou ons voor de rechter slepen, omdat wij zijn/haar oef de chèvre onbeschaamd hebben geplunderd. In plaats van Onze Taal zouden wij een lappendeken vol aanhalingen maken. Misschien zoudt u zich voor deze ene maand bekocht voelen, maar dan zouden we u beklagen. Al deze dichters toveren een glimlach op ons gezicht en met een glimlach is het menselijk gelaat op zijn schoonst. Voor een taal als de onze, waarin hart altijd moet rijmen op smart, is het goed, dat er dichters zijn, die milt laten rijmen op de Bilt. Beide laatste immers hebben wij nodig, als wij zelf met vacante gaan: de milt, ‘bij d'Ouden voor de zetel van de lach gehouden’ gelijk Bilderdijk zingt, en De Bilt voor een redelijke zon en een betamelijke wind. Om maar wat op de rug te liggen en in de lucht te kijken.

Eindnoten:

- *) Wilt U meer van dit alles weten? Schaft U dan voor of na Uw vakantie een (liefst meer) van de volgende dichtbundels aan, waaraan wij de voorbeelden voor dit artikel ontleend hebben. Ze kosten minder dan een kistje sigaren.
 Kees Stip: De dierkundige dichtoefeningen van Trijntje Fop. Uitg. Boucher, Den Haag.
 Michel van der Plas: Ongerijmde Rijmen. Uitg. Het Spectrum, Utrecht. Nederlandse Nonsens op Rijn. Uitg. Het Spectrum, Utrecht.
 Daan Zonderland: Redeloze Rijmen. Uitg. Het Spectrum, Utrecht.
 C. Buddingh: Gorgelrijmen. Uitg. Bruna, Utrecht.
 Annie Schmidt: Veertien Uilen. Uitg. Arbeiderspers, Amsterdam.
 Charivarius: Ruize-rijmen. Uitg. Tjeenk Willink, Haarlem.
 Hard Gelach. Uitg. De Bezige Bij, Amsterdam.

Rechtstreeks uit Amerika

De advertentiezijde van de avondkrant (in Nederland!). Een van de grootste kledingmagazijnen van ons land prijst zijn waren voor jonge meisjes aan. De tekeningen waren zo aardig, dat wij de tekst geheel gelezen hebben. Wij lazen o.a.:

De junior miss beheerst het terrein van de separates: blousjes, slacks en shorts. Model: college girl, in marine, pink, mintgreen, mauve, mais of apricot. Model: sunray, schattig blousje in witte poplin met sunray dessin, garnering op kraagje van Rhine stones. Model: I love you, materiaal van tebilized cotton, in white, burgoise, pink, mais, brown. Model: full swing, pellon lined skirt in black, red, burgoise, pink. Model: scooter shirt, brand new tophit in gold, red en citron.

Wij hebben met de krant op onze knieën minutenlang gekeken naar die pittige, schattige meiden. Waren wij nog maar twintig... Wat worden we oud, muf, krakerig, bokkig, dat we deze charming spring-in-the-fields niet meer hun mintgreen en white en brown en red en gold en black en pink gunnen. En dat allemaal in tebilized cotton.. Het is toch eigenlijk verrukkelijk.

Sint-Gothard

(Nj.L.) Terug van een reis naar Zwitserland, leg ik U in verband met de naam S. Gothard de vraag voor, of we moeten zeggen: sint-got a a r dan wel sint-g o t a r t. Mij is nu pas opgevallen, dat hieromtrent bij velen onzekerheid bestaat.

(Red.) Wij hebben van die onzekerheid nooit iets gemerkt. Nederlands is de tweede uitspraak. De eerste is half Frans, half Nederlands. In Zuid-Nederland hoort men nog vrij veel sint-ber n a a r (S. Bernard) voor sint-b e r n a r t, zelfs sint-lor a n s (S. Laurens) voor sint-l a u r e n s.

Onze eigen fouten

Wij hebben ergens in onze kast een laatje met brieven over.. onze eigen fouten. Wij weten, dat er mensen zijn, die een gat in de lucht springen, als ze een fout in onze geschriften ontdekt hebben. Gelukkig zijn het er maar weinig, d.w.z. mensen, die zo iets doen. De meesten, die ons op een fout attent maken, doen dit met een zeer goede bedoeling: zij willen, dat O.T. een voorbeeld is voor de anderen. Eerlijk gezegd, zijn wij er over blij, dat wij gerekend kunnen worden tot de gewone taalgebruikers, d.w.z. hen, die er naar streven goed te schrijven, maar daarbij fouten niet kunnen vermijden. De wereld zou eigenlijk erg saai zijn, als iedereen volmaakt was.

apparaat

(A.F.) ‘Apparaat’ in Uw betekenis is Duits: het apparaat van het WNT. Bedoelt U het archief, het kaartsysteem, de organisatie met ambtenaren en derzelver geheugen inclusief? Of een ondefinieerbaar allegaartje, waarop een in de mode zijnd bastaardwoord past? Foei!

dienen

(F.V.) In O.T. Mei staat ‘als de dagbladschrijvers zelf niet beseffen welke taalverantwoordelijkheid zij d i e n e n te hebben’. Hier wordt toch bedoeld, dat zij niet beseffen, welke taalverantwoordelijkheid zij h e b b e n. Als men hier ‘dienen’ wil invoegen, zal men mijns inziens gebruik moeten maken van ‘het taalverantwoordelijkheids g e v o e l dat zij dienen te hebben’.

niets is

(J.I.K.) U schrijft: niets z i j n conventioneler dan aanhef en slot. ‘Niets’ is enkelvoud en onderwerp; het wordt vergeleken met twee andere zelfstandigheden, dus ‘niets i s conventioneler dan aanhef en slot’.

de schrik van zijn leven

(L.M.) De schrik - of wat dan ook - 'van zijn leven' (O.T. Juni) behoort tot de door mij verfoeide gemeenplaatsen van onze tijd, waarmee boulevardjournalisten nog altijd hun stijl menen op te frissen. Gij ook?

akkerbouw

(H.B.) U keurt het gebruik van 'akkerbouw' af en beveelt hiervoor 'landbouw' aan. Ik meen echter, dat het tweede meer omvat dan het eerste. Dan moet U 'weidebouw' ook verafschuwen. Er zijn echter gemengde landbouwbedrijven, waar akkerbouw en weidebouw wordt bedreven. U spreekt dan zeker van landbouw en veeteelt? Dit laatste is echter een onderdeel van de landbouw. 'Akkerbouw' is een goed woord, het heeft zijn bestaansrecht en nut allang bewezen naast 'landbouw'.

(Red.) U hebt gelijk.

het is met X dat Y

(A.S.) U schrijft in Juni 'het is evenwel met de grootste schroom dat we dit schrijven'. Dat is een Franse zinsbouw: *toutefois, c'est avec la plus grande timidité que nous écrivons cela*. Het boekje *Taalzuivering* keurt zulke wendingen af. Bijv. niet: het is daarom dat ik thuis blijf, maar: daarom blijf ik thuis. Niet: het was op een mooie dag in April dat wij vertrokken, maar: op een mooie dag vertrokken wij.

(Red.) Wij hebben een halve dag lopen denken, voordat ons de zin te binnen schoot, die naar aanleiding van Uw briefje door ons hoofd tolde, maar toen hadden wij hem:

Het was in eenen sinxendaghe
Dat beede bosch ende haghe
Met groenen loveren waren bevaen.

Het is het begin van het prachtige verhaal Van den Vos Reinaerde (sinxendagh is Pinksteren). Wij geloven, dat het bewuste boekje te n o n r e c h t e Franse invloed veronderstelt. Men kan ook te veel zuiveren. De hoofdzin (het was...) bevat de nadrukkelijke nadere verklaring van de inhoud van de bijzin (dat...). Een dergelijke constructie ontstaat door het ritme waarin de mededeling wordt gedaan, eigenlijk hetzelfde als: met schróóm schrijven we dit. Men kan hiermede een bepaald gebruik van de bijvoeglijke bijzin vergelijken. U moet eens de moeite nemen naar een radioverslag van een voetbalwedstrijd te luisteren: nu is het Lenstra die de bal opvangt... maar daar is het Coppens die hem aanvalt.. Dergelijke analytische zinnen zijn wellicht Indo-europees bezit. Het Duits en het Engels kennen ze ook.

Cafetaria

(J.M.) Zoudt U in Onze Taal eens willen waarschuwen voor de in ons land ingeburgerde uitspraak van het woord c a f e t a r i a , die m.i. verkeerd is? Men spreekt van cafetária, terwijl dit moet zijn cafetaría. Cafetaría is een Spaans woord, dat betekent een inrichting waar men koffie schenkt; lechería: de zaak waar melk gekocht kan worden; sastrería: de schoenmakerswinkel, enz. Het achtervoegsel 'ría' is te vergelijken met ons 'rij' in melkerij, schoenmakerij enz.

Men zal, na het bovenstaande gelezen te hebben, zelf direct inzien, dat het dwaasheid is te spreken over een 'ijs-taria', een 'melk-taria' enz.

(Red.) Er valt voor ons niet veel meer te waarschuwen, als de uitspraak reeds ingeburgerd is. Natuurlijk kan men - en tot die men behoren wij ook - ijstaria's e.d. lelijke woorden vinden, maar de bonte, grillige reclamewereld heeft andere opvattingen van schoonheid. Taalkundig bezien is -taria interessant. Het is bezig een achtervoegsel te worden; zoals bij alle achtervoegsels, de Nederlandse (-lijk, -baar, -zaam, enz.) inclus, verdwijnt daarbij de oorspronkelijke betekenis. Iets dergelijks ziet men in -boer: de jeugd van grote steden heeft het met het grootste gemak niet alleen over melkboer maar ook over ijsboer, krantenboer e.d., woorden die onze generatie wel nooit in het woordenboek opgenomen zal zien. Het begin van de cafetaria moet men zoeken op Cuba, waar 'cafeteria' een koffiewinkeltje is. Vandaar hebben de Amerikanen het meegenomen. De klemtoon ging in Amerika van ri naar te, de betekenis werd zelfbedieningsrestaurant. De uitgang -teria breidde zich weldra uit, o.a. grocerteria. Een kwart eeuw geleden kwam het woord naar Nederland. Verschillende oorzaken zullen tot ons -taria geleid hebben: zo ligt de klank -aria (bijv. aria, aquaria, herbaria, malaria) beter in ons gehoor.

Naar verluid-t

Heeft U ooit van Uw leven wel een rode streep gekregen onder ‘naar verluidt’? Het zou dan moeten zijn ‘naar verluid’. ‘Verluiden’ betekent ‘ruchtbaar, kenbaar worden’. Zo zeggen we: ik heb horen verluiden. ‘Naar verluidt’ is ‘naar men (min of meer officieel) zegt’. Dit kan niet geweest zijn ‘naar men verluidt’. De betekenis laat het niet toe en dat ‘men’ kan niet zo maar verdwenen zijn. We moeten aannemen, dat het een verkorte vorm is van ‘naar verluid wordt’. ‘Verluid’ met een d, omdat het een deelwoord is. Toch schrijft iedereen ‘naar verluidt’. Een zonderling geval. Als het goed is, zou men het een ingeburgerde spelfout moeten noemen.

Zei meneer Coty

(Th.M.) In de Haagse Post lees ik herhaaldelijk stukjes met een vreemde woordschikking. Bijv. President Coty was door een schot hagel in zijn rechterwijsvinger gewond geraakt. *Z e i m e n e e r C o t y*: ‘Ik ben op een vinger na aan de dood ontsnapt’. Of: Eleanor Roosevelt vierde haar 70ste verjaardag. *Z e i d e v r o u w* enz. Of: Matisse werd gevraagd, of... *A n t w o o r d d e M a t i s s e* enz. Is dit niet bespottelijk?

(Red.) De bedoelde stukjes zijn in een lichte toon geschreven. Dat omdraaien is nu juist de specialiteit van die stukjessamensteller. Wij moeten hem dat maar niet kwalijk nemen. Wij hebben ook zo onze eigenaardigheden o.a. dat we altijd ‘wij’ zeggen. Daarover is ook al een meneer kwaad geworden. Wij geven grif toe, dat alle leuke specialiteiten op den duur walgelijk vervelend worden. Dan wordt het tijd iets nieuws te verzinnen of verder gewoon te doen.

Nog iets: de omdraaiing is normaal bij opsommingen, als: volgen de kandidaten A, B, C enz.; zijn voornemens een christelijk huwelijk aan te gaan A en B, C en D enz. Ook in de bekende formule: rest ons nog te vermelden X.

Afschieten

(Mr. C.H.) Ik wijs, in aansluiting aan Onze Taal Juni, op het vreselijk germanisme ‘afschieten’ in de betekenis van ‘neerschieten, doodschieten’. Een geweer kan men afschieten, maar niet een mens, dier of vliegtuig.

De schandpaal

(Mr. d'A.) Uit krant en boek: een Poolse vrouw is haar paspoort ontnomen en zal op last van het Ministerie van Buit. Zaken ons land moeten verlaten; het zijn gevaarlijke instrumenten in de handen van misdadigers en vormen zij een bedreiging voor het defensie-apparaat; aan de overkant gekomen bleek dit weinig moeilijkheden op te leveren; de beweging der Duitse rechtervleugel; de overzijde der Atlantische Oceaan; Gedenkboek der Europese Oorlog. Zij moeten aan de schandpaal.

[Nummer 9]

Doe maar gewoon

Niet lang geleden stond in de meeste Nederlandse kranten een aardige foto. Een aantal schoolkinderen was op een feestje in het Paleis Soestdijk en onze Koningin tracteerde ze op ijsjes. Men zag, hoe een lachende Koningin, zelf moeder van vier kinderen, de ijsjes uitdeelde aan de vrolijke troep. Onder de foto was o.a. te lezen:

Dit gebaar werd door de kinderen ten zeerste op prijs gesteld.

Wij hadden daar wel eens bij willen zijn. De netjes opgevoede kleinen, die van vader en moeder geleerd hebben niet te schreeuwen, juichen beschaafd, af en toe likkende, terwijl een van hen met een buiging declameert: namens ons allen moge ik U mededelen, dat wij dit gebaar ten zeerste op prijs stellen.

Wat doen onze kranten toch deftig! Een ander bericht, uit de maand Juli:

In verband met het bevorderen van veilig verkeer en naar aanleiding van de aanrijding op de Aerdhuisweg onder Uddel, waarbij de wegwerker, de heer H., in dienst van H.K.H. prinses Wilhelmina, door een militair voertuig dusdanig werd gegrepen, dat hij ernstig gewond in een ziekenhuis moest worden opgenomen, heeft prinses Wilhelmina bij monde van haar particuliere secretaresse de minister van Oorlog verzocht zijn bijzondere aandacht te schenken aan het doen betrachten van de nodige voorzichtigheid door bestuurders van militaire voertuigen.

Ruim 80 woorden in één grote zin met kanselarijfranje als in verband met, naar aanleiding van, dusdanig, bij monde van, bijzondere aandacht schenken, doen betrachten, voertuigen, zijn nodig om duidelijk te maken, dat soldaten voorzichtiger moeten rijden.

Het is helemaal geen heksentoer te bewijzen, dat wij Nederlanders, zo gauw we gaan schrijven en vooral als het in drukinkt voor duizenden zichtbaar zal zijn, lijden aan deftigheid. Goede omgangsvormen zijn een teken van eerbied voor anderen, maar laten we elkaar opgeprikte deftigheid besparen! De Nederlander, vooral die uit de westelijke provincies, doet graag deftig. Deze eigenschap is een soort sluier van ‘fatsoen’ om zijn stugge verlegenheid te verbergen. Hij is zo doodsbang om een figuur te slaan: de mensen zouden hem uitlachen, omdat hij niet weet ‘hoe het hoort’. Zijn deftigheid krijgt daardoor iets krampachtigs. Nu, eind Augustus begin September, komen de Nederlandse toeristen weer terug uit Frankrijk, Italië, Spanje, met hun verhalen, dat daar het heel gewone volk zich met een natuurlijke bevalligheid en onbeschroomde vrijheid beweegt. We horen ze al zeggen: ‘Wat zijn wij dáármee vergeleken lomp! Je ziet 't verschil dadelijk. Florence.. en toen een dag later de Nederlandse grens. We vroegen aan het station...’ En dan komt een Nederlandse plaatsnaam en een heel sterk verhaal. In dat verhaal zit allicht enige overdrijving: pas als de indrukken en ervaringen wat bezonken zijn, krijgt de wit-zwart-schildering wat meer schakeringen. Lomp en bevallig zijn ook maar betrekkelijke begrippen.

Wij beschouwen onze taal waarlijk niet als een zuilheilige die boven de menigte zit in onbewegelijke bespiegeling; wij willen haar levend houden in het afstooten van verouderde en het opnemen van nieuwe taalvormen, overeenkomstig de gestadige verandering en vernieuwing van het denken en voelen des volks. Maar wij willen die veranderingen zooveel mogelijk deskundig doen toetsen en leiden opdat onze taal niet behandeld wordt als een lappendeken waarin ieder naar believen een stuk voegt volgens eigen inval, doch een werk waarvan het traditioneele karakter geeerbiedigd blijft.

(Uit het eerste nummer van O.T. 1932).

Als we gaan schrijven, gebeurt er iets eigenaardigs. De feiten mogen onoverzichtelijk zijn, de taal is dat nog meer. Spreken tegen een ander gaat wel. De spreker kan in herhalingen vallen, kan midden in de zin ophouden, gebaren maken, lachen, zuchten, boos kijken. Een toneelcriticus heeft er eens op gewezen, hoe onnatuurlijk eigenlijk de gesprekken op het toneel zijn: de zinnen zijn zo uit een spraakkunstboekje weggelopen. We zouden verbaasd zijn, als onze gesprekken eens heimelijk met de draadopnemer waren opgevangen en later voor onze verschrikte oren werden afgedraaid. Keelschrapingen, halve woorden, driekwart zinnen, het ontbreekt er nog maar aan, dat we liggen - leggen en kennen - kunnen verwarren..

Maar nu gaan we schrijven. Uw goede buurvrouw, die als een waterval haar woorden eindeloos kan laten klateren (en toen zegt zij.. en ik zei.. zeg ik maar zo.. zeg nou zelf) zit in het klamme zweet over het witte papier gebogen en bijt uit haar penhouder: ..moet ik tot mijn leedwezen vanwege het feit de reden berichten alsdat ik.. Het is nu eenmaal veel gemakkelijker te praten dan te schrijven. Wat we schrijven, uiten we voor ons zelf, zwart op wit voor de eeuwen, een ander is er niet. Daarbij komt nog, dat praten aangeboren is en schrijven aangeleerd. Het zijn twee verschillende dingen, al zijn ze beide uitingen van taal. Schrijven is bouwen met de taal. We stellen zinnen samen, zoeken naar woorden, naar juist die ene uitdrukking, die juist dit ene gevoel precies weergeeft; we zijn bondig of omstandig, waar we dit op zijn plaats vinden. We hebben veel meer nodig dan die stuk of wat woorden van onze actieve taalschat. Wat maken we het onszelf daarbij moeilijk, als we daarbovenop nog deftig willen doen of liever m o e t e n doen!

Ons Nederlands wordt door zo'n zware deftigheid¹⁾ in een loden mantel gehuld en in plaats van een natuurlijke zwier krijgt het een lompe dreun. Als PTT ons duidelijk wil maken, dat we in zg. luchtpostbladen niets mogen insluiten, anders gaat de brief over zee of per trein, drukt ze dreigend op het luchtige velletje: i n d i e n z u l k s g e s c h i e d t .. De Inkomstenbelasting wil van ons de verdiensten weten van e e n t i j d g e d u r e n d e w e l k e .. In de krant mag de Koningin niet lopen maar s c h r i j d e n o f t r e d e n , er gebeurt geen ongeluk, maar e r g e s c h i e d t e e n o n g e v a l . Toevallig weten wij van een redacteur, die in het zinnetje 'het schip was aangekomen' ijlings het laatste woord doorschrapte en in 'g e a r r i v e e r d ' veranderde. Zo zeer zit de drang naar omslachtigheid er in, dat een journalist van 'de president is toch maar thuis gebleven' de onvergetelijke mededeling maakte: 'De berichten, als zou de president van zijn woonplaats naar elders vertrokken zijn, moeten ongegrond geacht worden, aangezien hij daar nooit is aangekomen'.

De sollicitant waagt het, in bescheidenheid, niet te schrijven: ik ben daar-en-daar op school geweest, maar maakt er van: o n d e r g e t e k e n d e h e e f t z i j n o p l e i d i n g g e n o t e n . Ambtelijke brieven, wetsartikelen, deurwaardersexploiten, contracten, vonnissen enz. geven zoveel staaltjes, dat het haast onbegonnen werk is er eentje uit te kiezen. Hier volgt toch een heel erg mooie, waarvan de verstaanbaarheid omgekeerd evenredig is aan de lengte:

Bij publieke of onderhandse verkoop en gedurende 3 maanden voor het einde van de huurtijd zal de voormelde huurder het aanbrenge van veilingsbiljetten, verkoop- of huurbordjes moeten toestaan en het gehuurde ter bezichtiging moeten stellen twee dagen per week en wel des Dinsdags en des Donderdags des namidags van 2 tot 4 uur, zonder evenwel het

vragen van belet als voorwaarde te mogen stellen en wel in geval van publieke verkoop gedurende vier weken voor en op de verkoopdag bij onderhandse verkoop tot het verkocht zijn van het perceel en in geval van eindiging van de huur tot de wederverhuring.

De zg. kanselarijtaal is begrijpelijk en tot op zekere hoogte ook vergeeflijk. Er steekt een stuk traditie in, de teksten krijgen iets onveranderlijks, iets heiligs en bij zo scherp mogelijke formulering in samengestelde zinnen worden de mazen van het net, waartussen de slimmelingen zouden willen kruipen, steeds kleiner. Onverantwoord is echter opgeschroefde taal, vooral nu goed lezen en goed schrijven niet meer uitsluitend het voorrecht zijn van ontwikkelde enkelingen en het hele volk te maken heeft met allerlei teksten van de overheid.

Men moet niet denken, dat deftige taal het kenmerk is van de ‘klerken’ alleen, de kunstenaars doen er bij tijd en wijle ook aan mee. Boekbesprekingen, toneelverslagen e.d. lijken soms gemaakt te zijn niet ten dienste van de lezer, maar tot verbreiding van de geleerdheidsfaam van de schrijver. Een reisverslag van een Nederlands dichter, die Griekenland voor de lezers van de Zaterdagse krant bekeek, sprak verheerlijkt over de vrouwelijke lijnen in de bouw van de Akropolis. De schrijver zocht een woord, dat nog vrouwelijker was dan vrouwelijk, en kwam tot ‘het f e m i n i j n e van de tempel’. Maar er is toch sinds ongeveer 1930 een zakelijk proza? Nemen we eens een verhaal²⁾ van Bordewijk, algemeen geprezen en bekroond om zijn heldere, eenvoudige, nuchtere stijl. Op een paar bladzijden vinden we o.a.:

Nimmer (10 keer tegenover 3 keer nooit), ving aan te bewegen, maakte de indruk van een dier te zijn (Frans), de fabriek leek in bedrijf (Duits), vermocht, thans, nochtans, vermits, voorts kwam er, dermate dat, hadt ge, grotelijks, vesting welker munitie, het geviel dat hij, nopens, diens (Duits), de tanden welke, een vloed van mooie tweede-naamvals vormen als: der taptoe, der kermis (in een woordenboek opgezocht?), ener ruïne, zijner verbeelding, zijner fanfares, hij koos een harer (van lanen in een park gezegd).

De schrijver wil vast niet echt oud doen, want hij gebruikt net zo goed: prompt, grote grutten, typewriter, ectoplasma, goodwill enz. Is dit nu werkelijk het zakelijke proza, de moderne stijl? Sommige van deze zakelijkheden zijn beslist on-Nederlands. Wie over lanen in een park spreekt, kan niet schrijven: hij koos e e n h a r e r . Dat is niet eens aanstellerij, maar gewoon fout. De natuur is sterker dan de leer, want over ‘dochters’ sprekende, zegt hij heel gewoon ‘h u n aanwezigheid’.

Laten we anderen niet te veel verwijten, wij allen lijden min of meer aan de deftigheid. Onze Taal ook.

Wij kennen - nog maar een beetje! - onze eigen fouten. Nu moet men ons er niet van beschuldigen, dat wij op die manier alle poëzie, afwisseling, rijkdom, traditie, pit en merg uit de taal willen halen en het hele Nederlands ellendig willen vervlakken tot een paar honderd woorden van Jan-met-de-pet. Wie dat doet, begrijpt de verhouding spreken - schrijven niet of legt onze woorden moedwillig verkeerd uit.

Tegengaan van gewilde mooidoenerij is geen vervlakking of verslapping; taaltucht lijkt ons veel eerder mogelijk, als we onze taal nemen met de klemtoon op het eerste woordje: van òns, zoals wij die nu als beschaafde omgangstaal gebruiken. Dan mogen nog altijd aan de grenzen onschuldige schermutselingen oplaaien als ‘is gemakkelijk beter dan makkelijk?’ Het is tamelijk zinloos te verzuchten, dat honderd jaar geleden alles beter was. Honderd jaar geleden bestond er geen leerplicht: voor geschreven en gedrukte taal zorgde een kleine groep, die voor het overgrote deel een geduchte klassieke scholing had gehad, een scholing overigens, waarvan bij lange na niet vaststaat, dat ze zo heilzaam is voor het Nederlandse taalstelsel. Zelfs het overdreven gebruik van vreemde woorden zal dan langzamerhand minder kunnen worden. Er is een buitengewoon tekenend Nederlands gezegde: doe maar gewoon, dan doe je al gek genoeg! De angst gewoon te zijn brengt ons tot de schijndeftigheid van het vreemde woord: wat van buiten komt, valt op en is dus mooier. ‘Aangekomen’ veranderde de krantenman in ‘gearriveerd’. Zo trapt door een Haagse wijk een mannetje op een ouwe bakfiets, waarop een vat water, een emmer en een borstel liggen. Hij doet een nederig maar nuttig karwei: huis aan huis lege vuilnisbakken schoonmaken. Op zijn karretje staat met fraaie letters: CLEANER. Doe maar gewoon..

Aan de taal van onze schrijvers en dichters heeft Gerard Brom onlangs een uitvoerig boek gewijd: Boekentaal. Hij onderzoekt hierin, in hoeverre de Nederlandse schrijvers, van de vroegste tijden af, een natuurlijke taal gebruikt hebben. Zijn oordeel is dikwijls vernietigend. De minnaar van de letterkunde, die vroeger rustig kon gaan slapen in het veilige besef, dat Hooft, Vondel, Cats, Bilderdijk, Potgieter enz. geen stijve harken waren, zal voortaan met een pijnlijke achterdocht naar zijn boekenkast moeten kijken. Broms onderzoek is ongetwijfeld eenzijdig, hij wilde trouwens niet anders. Een van zijn conclusies luidt:

Dat onze letterkunde in de wereld zo weinig bekend is, wordt meestal toegeschreven aan het kleine van Nederland. Maar is Denemarken groter, waar Andersen en Jacobsen binnen de wereldlitteratuur doordrongen, of is Noorwegen met Ibsen en Björnson soms een groot land? Het feit, dat zo voelbaar afsteekt tegen de roem van onze schilderkunst, moet aan iets anders liggen. Een literatuur zonder echte taal kan geen echte literatuur zijn. Het is daarom begrijpelijk, dat onze meest vertaalde schrijvers dezelfde zijn, die de meest natuurlijke taal schreven: Multatuli en Gezelle.

Te hard dit vonnis? Laten de geleerden het uitmaken. Het lijkt ons geen grote kunst onnatuurlijke taal bij wereldberoemde Duitse, Franse of Engelse schrijvers aan te wijzen. Hoe dan ook, Brom heeft in de boekenwereld een zeer statige kat een rinkelende bel aangebonden. Zij, die wat thuis zijn in onze letterkunde, moeten dit werk niet ongelezen laten. Zijn laatste woorden zijn niet zo somber:

Waarheid en schoonheid verenigen, eenvoudig zijn zonder armoedig te worden, gekunstelde verfijning evenals barbaarse verwildering voorkomen met een natuurlijk ritme, waarin ons volk zijn eigen harteklop voelt, dat is geen werk van een dag, maar in die richting wijst het nieuwe verloop van onze letterkunde.

Eindnoten:

- 1) Men leert de eigenaardige gevoelswaarde van 'deftig' goed kennen bij vertaling in het Engels, Duits en Frans. Stately, dignified, stattlich, würdevoll, distingué, honnête etc. zijn niet goed bruikbaar. Het Duits kent ook het woord 'deftig' in de betekenis van 'degelijk, burgerlijk'(!) Bij vertaling andersom zit men voor dezelfde moeilijkheid. Wat moet men bijv. nemen voor de Duitse zin 'er war wirklich ein vornehmer Mensch'? Deftig in ieder geval niet.. Keurig, voornaam, aanzienlijk, voortreffelijk?
- 2) Geschiedenis van een vermogen. Uit: Studiën in volksstructuur.

U vraagt

wat 'ooziedrup' betekent. Wij dachten, dat het een woord uit het Etruskisch was. Dat is pas een taal. Nog niet eens ontcijferd. Laat nu ooziedrup een gewoon Nederlands woord zijn! Het betekent 1) de drup die van de oozie valt; 2) de oozie zelf; 3) de grond waarop de drup van de oozie valt. □ Dit is geen experimentele poëzie. □ 'Oozie' zelf betekent 'het gedeelte van het dak dat over de muur uitsteekt en het regenwater afwerpt'. Zoiets als goot dus. □ Of er verschil is tussen 'ambtenaar' en 'beambte'? Wij ruiken lont bij deze vraag: er zit iets gemeens achter waarschijnlijk. Een a. is een persoon die door het openbaar gezag is aangesteld en belast met een werkring van publiekrechtelijke aard. Een b. is iemand die een ambt bekleedt en belast is met een werkring door een ander gezag. Het spraakgebruik beperkt de beambten meer tot de lage en midden rangen, de ambtenaren echter worden in alle rangen zodanig genoemd. Tenminste, zo denken wij dat het is, en in Den Haag wonen héél wat ambtenaren. Maar als iemand van mening is, dat onze uitleg kant noch wal raakt, laat hij het zeggen! □ 'Hotelier' uitspreken als 'hotelier' en niet als 'hoteljee'. Of dat mag? Wij zouden het willen aanprijzen. Tuin-tuinier, glas-glazenier, zelfs met een beetje Fransigheid: pontonnier, gaardenier (jardinier). □ 'Onze Taal lees ik graag, maar dat eeuwige gehak op enigst, meerdere, kleiner als, hij wast z'n eigen enz., bevalt me niet. Kunt u die nu eindelijk niet burgerrecht geven?' Ziedaar iets, wat niet in drie regels te beantwoorden is. We zullen u een lange brief sturen. Hier toch nog iets: op 'enigst' hebben wij nooit gehakt, op 'kleiner als' zeer slapjes, op 'meerdere' de laatste tijd haast nooit meer (niet omdat wij het woord aanvaardden, maar omdat wij het beu zijn) en 'hij wast z'n eigen' - dat moet u zelf maar eens gaan schrijven, dus 'z'n eigen verwijderen, z'n eigen bewegen, z'n eigen interesseren enz.' U zult dan wel wat te horen krijgen. □ 'Research' kan beter vertaald worden met 'speurwerk'. 'Onderzoek' is inderdaad wat kleurloos. Men behoeft in 'speurwerk' helemaal geen politielucht te ruiken. Hadden de Nederlanders jaren geleden maar gedurfd 'speurder' te gebruiken, dan hadden we nu

niet opgescheept gezeten met het lelijke ‘rusjusjeur’. □ Niet zozeer.. als wel, en n i e t zoals wij schreven: dan wel. □ Wie zijn fouten toegeeft, blijft nederig. Hoogmoed komt voor de val. Goed voorbeeld van ritmische invloed. Bijna ieder zegt: voor de vâl, terwijl de betekenis vergt: vóór de val. □ Wordt ‘khaki’ uitgesproken als kakie of als keekie. Antwoord: kakie. Het is een Indisch woord en de Engelsen hebben de oorspronkelijke uitspraak behouden.

Zei meneer Coty

In het vorige nummer waren we te vriendelijk tegenover deze specialiteit. Wij meenden, dat het een leukigheid van de stukjessamensteller was. Iemand heeft ons er nu van overtuigd, dat het een ‘vervelende, goedkope nabootsing is van de stukjes in Engelse bladen met s a i d M r . X. Zelfs in het Engels is er niets meer aan’.

Op/met - op/in

‘Met vakantie’ heette ons artikel over de rare rijmen. Is er verschil tussen ‘op’ en ‘met vakantie’, wordt ons nu gezegd, en: is het niet zo, dat dit verschil gelijk staat met ‘op’ en ‘in de eerste plaats’? Katholieken gebruiken in beide gevallen het eerste. Over op - met vakantie kunnen wij niet oordelen. Het woordenboek tekent aan: in Z. Nederland en bij Katholieken in N. Nederland ook veelal: op vakantie. Onszelf is, eerlijk gezegd, dit verschil nooit opgevallen. Anders is het gesteld met op - in de eerste plaats. Het is ook een tot onderzoek prikkelende kwestie. Op een volkomen ondergeschikt punt is er een duidelijk verschil tussen de taal van twee groepen. Men kan zo langzamerhand een aardige lijst van artikelen samenstellen, die er aan gewijd zijn. Hele inktpotten zijn wel leeg geschreven - helaas niet altijd zonder bedekte of openlijke verwijten aan elkaar - zonder dat men nu voor eens en voor altijd weet ‘hoe het komt’. Wij zullen trachten een kort overzicht van dit onderzoek te geven.

Ongeveer twintig jaar geleden schreef Van Ginneken, dat de Katholieken tot ‘op’ waren gekomen, omdat de Mechelse katechismus de uitdrukking op de eerste plaats gebruikte. De katechismus wordt van jongsaf goed uit het hoofd geleerd, zodat de uitdrukking bleef hangen. De Statenbijbel gebruikt ‘in’, zodat Protestanten daaraan gewend waren. Deze verklaring bevredigde iedereen, totdat... Gerlach Royen op de gedachte kwam eens in die Mechelse katechismus te kijken. Hij las vele drukken, maar vond nergens ‘op de eerste plaats’. Zonder enige uitzondering stond overal ten eerste, ten tweede enz.! Weg was de mooie verklaring..

De kwestie was des te zonderlinger, daar ‘o p de eerste plaats’ vanouds zo goed paste in de uitdrukkingen met ‘plaats’: op zijn plaats, op de beste plaats, enz. Van Haeringen hield ‘in de eerste plaats’ voor een navolging van ‘en premier lieu’, een gallicisme dus, dat steun had gekregen van de uitdrukking ‘in plaats van’.

Salverda de Grave, de man van de Franse invloed op het Nederlands, verwierp deze mening met kracht, andere taalkundigen handhaafden haar. Een aparte reden opgeven, waarom Katholieken op gebruiken kon (en kan?) niemand. Sommigen zien nu de oplossing ongeveer als volgt. ‘Op de eerste plaats’ is het oudste, ‘in de eerste plaats’ is verbreid door de Statenbijbel. Daarnaast moet ‘en premier lieu’ invloed

gehad hebben. Het is eigenlijk het beste het woord oplossing maar als ‘oplossing’ te schrijven, want er blijven nog vragen bestaan.

Wat er evenwel ook aan onzeker en onbevredigend bij de verklaringen moge zijn, beide uitdrukkingen zijn goed Nederlands. Er is misschien geen kwestie, die zo de aandacht van leken heeft als deze. Op kantoor, in gezelschap (let op de voorzetsels!) vlamt telkens weer de strijd op. Nog een paar dagen geleden hoorden we, dat ‘op’ gebruikt werd bij letterlijke uitdrukkingen (hij zit op een stoel) en ‘in’ bij overdrachtelijke uitdrukkingen (hij zit in moeilijkheden); dus is ‘in de eerste plaats’ goed en ‘op de eerste plaats’ fout. De verklaring is niet onaardig, maar wie enige kennis heeft van de geweldig uitgebreide gebruikssfeer van ‘op’ en ‘in’ (tezamen hebben ze in het WNT ongeveer 120 grote kolommen kleine letters, de talloze samenstellingen niet eens meegerekend!), zal er om glimlachen en niet eens aan tegenspraak beginnen. Jammer genoeg wordt, op kantoor en in gezelschap, de strijd om ‘op’ of ‘in’ wel eens ontsierd door allerlei flauwe hatelijkheden aan het adres van de inners of de oppers. Wij leven in een land met, zoals men dat zo fraai zegt: gemengde bevolking. Zouden de twee uitdrukkingen niet in vrede naast elkaar kunnen leven?

Taaldag

Congres voor goed taalgebruik, georganiseerd door het Genootschap Onze Taal, op Zaterdag 15 October 1955, in het Instituut voor de Tropen te Amsterdam.

Programma

10.30 uur	Opening door de voorzitter, Ir. J.T. Duyvis.
11.00 uur	Prof. W.F.J.M. Krul, buitengewoon hoogleraar te Delft, spreekt over ‘Taal en Techniek’.
11.45 uur	Prof. Dr. G.A. van Es, hoogleraar in de Nederlandse taalkunde te Groningen, spreekt over ‘De spanning tussen voorschrift en werkelijkheid’.
12.30 uur	Koffietafel in de hal van het gebouw.
13.30 uur	Dr. J. Leenen, Belgisch lid van de Nederlands-Belgische spellingcommissie, spreekt over ‘De toekomst van het Nederlands in België.’
14.30 uur	Prof. Dr. Garnt Stuiveling, buitengewoon hoogleraar in de taalbeheersing te Amsterdam, spreekt over ‘Het belang van een verantwoord taalgebruik’.
16.00 uur	Sluiting door de voorzitter.

De leden van het Genootschap Onze Taal zullen in de loop van deze maand een uitnodiging om het congres bij te wonen ontvangen.

[Nummer 10]

Ieder wordt geacht de wet te kennen

De verhouding boekentaal-omgangstaal, anders gezegd gestileerde geschreven taal-algemeen beschaafd Nederlands, heeft in de laatste tijd vrij veel van de ruimte in ons blad gevraagd. We dachten eigenlijk met onze laatste beschouwing in september van deze kwestie voorlopig af te zijn, maar een aantal reacties die alle getuigen van een onbeheerste woede tegen een bepaalde soort taal, dwingen ons nogmaals het probleem aan de orde te stellen. Welke soort taal? Een snipper tekst van de aanvallers maakt het U duidelijk:

Als U van plan bent ons Nederlands te maken tot een goed verstaanbare taal, weet ik nog een heel mooi werkterrein voor U, waarop nog nooit iemand gewaagd heeft de voet te zetten: de taal van onze wetboeken. Dat achttiende-eeuwse Nederlands is een apartje van de heren juristen onder elkaar. Wie zet daar nu eens het mes in? En wanneer U daarmee klaar bent, blijft er nog de ambtelijke taal over... Maar zover zult U nooit komen, tegen die tijd bent U de letterdood tussen de artikelen gestorven.

We vonden het zonde deze stijlbloem te laten sterven tussen de bladen van onze brievenknip. Het is wel verleidelijk zijn gevoel de vrije teugel te laten in schimpscheuten op de taal van onze overheid; nog beter is het evenwel zijn klachten nauwkeurig te noemen en voorstellen ter verbetering te doen. De lachers krijg je gauw genoeg op je hand, maar ze vallen er ook zo weer af.

Ieder wordt geacht de wet te kennen; dit latijnse Nederlands kan de politie-agent U voorhouden, wanneer U beweert niet te weten, dat je op een bromfiets een rem voor en een rem achter moet hebben. De wet, meneer, Uw naam.. adres.. beroep..? Ieder wordt dus geacht de wet te kunnen lezen. De wet moet dus zo geschreven zijn, dat ieder die kan lezen. Deze redenering is al te eenvoudig. Kennen en kunnen lezen is niet hetzelfde. Wie is ieder? Ook de man die helemaal niet kan lezen? Wat is 'de' wet? Het is niet zo moeilijk uit te drukken dat het maken van vals geld strafbaar is. Op de bankbiljetten staat het precies omschreven: hij die muntspeciën of munt of bankbiljetten namaakt of vervalscht met het oogmerk om die muntspeciën of munt of bankbiljetten als echt en onvervalscht uit te geven of te doen uitgeven, wordt gestraft met gevangenisstraf van ten hoogste negen jaren. Afgezien van het onderscheid tussen munt en muntspeciën is het voor iedereen even duidelijk als het kernachtigste wetuittreksel, dat langs alle vaderlandse wegen staat: Verboden Toegang. Nu een willekeurig artikel, toevallig zeker niet het moeilijkste, uit het Burgerlijk Wetboek:

1131. Indien een of meer der erfgenamen zich buiten staat bevinden om hun aandeel in de ter zake van eenige vrijwaring aan hunnen mede-erfgenaam verschuldigde schadeloosstelling te voldoen, wordt het door hem of hen verschuldigde aandeel, naar evenredigheid van ieders

erfdeel, omgeslagen over den gewaarborgden en de mede-erfgenamen, die in staat zijn te betalen.

Wie kan dit begrijpen? Alleen degene die weet, wat boedelscheiding is en welke gevolgen zij kan hebben. Als we een oningewijde in gewoon Nederlands moeten uitleggen, wat deze 7 regeltjes betekenen, hebben we het dubbele aantal nodig. De bekende smalle gele boekjes zouden weldra veranderen in makkelijk te verstouwen maar moeilijk te versjouwen turven. Of ze dan te vertrouwen zouden zijn..?

Behalve van de taal moet de wetlezer ook nog iets van het recht weten. Moet nu de wetmaker rekening houden met de gewone taalgebruiker of met de taalgebruiker die tegelijk rechtsgeleerde is? Prof. Mr. I. Kisch geeft in het Weekblad voor Privaatrecht (16-30 juli 1955) een scherp antwoord op deze vraag:

Moeten de regels in een wetboek zó zijn geformuleerd, dat een niet-jurist ze, zonder veel moeite, kan begrijpen? Ik zeg hier in principe: n e e n . Wat de moderne wetgeving nastreeft, en wat het ontwerp (het ontwerp B.W. van Meyers. Red. O.T.) ook in menig opzicht heeft bereikt, dat is: verfijning van de vorm, de onderscheiding van het geval dat anders is. En, wil men het wetboek dan niet laten uitdijen tot een reeks van leerboeken, dan kan men dit resultaat slechts bereiken door vaktermen in te voeren, door, in gecondenseerde vorm, hypothesen te poneren, te ingewikkeld dan dat de leek ze aanstonds kan doorzien, door kortelijk situaties te vermelden die buiten zijn werk- en denksfeer liggen, door dus op allerlei punten de kennis, die alleen de jurist bezit, te voor-onderstellen. In die zin laat zich zeggen, dat beter recht in omgekeerde relatie staat tot ‘volkstümliche’ rechtsformulering. En in die zin ware het onredelijk het ontwerp te verwijten dat de juridisch ongeoefende er misschien nòg minder weg mee weet dan met ons tegenwoordige B.W.

De rechtstaal is een vaktaal, een groepstaal. Het Nederlands is niet alleen geschakeerd in streektaalen maar ook in maatschappelijke kringen. Een dokter legt ons heel gewoon uit, waarom we zoutloos eten moeten hebben bij een nierontsteking; een professor in de medicijnen zal hetzelfde op een andere manier aan zijn studenten verklaren. De buitenstaander weet dan waarschijnlijk niet eens, waarover het gaat. Dat komt heus niet, omdat de hooggeleerde het nu over een nefritis heeft, maar omdat zijn hele formulering en uitleg voor een ter zake kundig gehoor bestemd zijn. Zo is het met elke vaktaal: ze blijft binnenskamers; wie er in thuis wil zijn, moet zelf vakman zien te worden. Bij de rechtstaal en de ambtelijke taal zijn de deuren niet potdicht en blijft het boek niet voor de leek gesloten, want ieder wordt geacht. Daarin zit voor de rechtsgeleerde de grote moeilijkheid. Hoe meer mensen direct met de wetsbepalingen te maken hebben, des te uitgebreider de verfijning van het recht; hoe verfijnder het recht, des te spitsvondiger en ‘juridischer’ de rechtstaal. In de negentiende eeuw heeft onze rechtstaal, Latijns van afkomst, haar beslag gekregen en al zijn er vele ouderwetse vormen in de moderne wetten verdwenen, de stijl er van is typisch negentiende-eeuws gebleven. Toen kwam het zelden voor, dat de gewone man teksten van de overheid moest lezen, maar nu heeft de kleine winkelier te maken met de wet op de uitverkoop, de ijkwet, de warenwet, de hinderwet, de prijsopdrivings- en hamsterwet, de winkelsluitingswet enz. enz. Als hij een groentewinkel wil openen, is het niet genoeg knollen van citroenen te kunnen onderscheiden, hij moet een Middenstandsdiploma hebben. Hij gaat naar een cursus, schaft zich een boekje aan en leert van de wet, dat zijn winkel is ‘een besloten inrichting waar in de uitoefening van kleinhandel of ambacht waren plegen te worden verkocht’, en de sigarenwinkelier leert, dat een automaat is ‘een toestel waaruit daarin ten verkoop aanwezige waren, hetzij door inwerking van geldstukken, hetzij door betaling op andere wijze, worden betrokken, zonder dat daartoe onmiddellijke medewerking van andere personen dan de koper vereist is.’ Moet nu de wetgever ten gerieve van de groenteman en de sigarenman de schouders ophalen en evenals deze brave mensen zeggen: wat je met zo'n ding bedoelt, dat snapt iedereen..? Ai, wat zou er met winkel en automaat geknoeid worden!

Van de Franse schrijver Stendhal is bekend, dat hij het Franse wetboek op zijn nachtkastje had liggen om zich telkens aan de schoonheid en preciesheid van dit proza te kunnen laven. We zullen U maar niet aanraden ook zoiets te doen. ‘Hij die zonder daartoe gerechtigd te zijn zijn niet-uitvliegend pluimgedierte laat lopen in tuinen of op eenigen grond die bezaaid, bepoot of beplant is, wordt gestraft met geldboete van ten hoogste vijftien gulden,’ kan onze fantasie nog wel aan het werk zetten, maar niet ‘het regt van wederinkoop mag voor geenen langeren tijd dan voor vijf jaren worden bedongen’. De wetstaal dient de schoonheid niet, ze dient het recht. Prof. Kisch eist van de wetsbepaling, dat ze gemakkelijk in het gehoor ligt, dat ze goed te onthouden is. De formulering behoeft daartoe niet zo kort mogelijk te zijn, want daarmee zijn bij het recht evenveel gevaren verbonden als met de omslachtigheid. De kenner moet de wet, zonder toelichting, kunnen begrijpen. Als de wet niet zo gesteld wil zijn, dat de uitlegger zich allerlei listigheidjes kan veroorloven, moet zij consequent zijn in woordgebruik en definitie. Kan de wetstaal na de vervulling van deze eisen ook nog ‘schoon’ zijn, des te beter, nodig is het echter niet.

Tegen deze ideeën is niet veel in te brengen. De moderne wetgeving richt zich nu eenmaal meer tot de jurist dan tot het grote publiek, al heeft dit bij tijd en wijle direct met wetteksten te maken. De moderne samenleving is zo ingewikkeld geworden, dat het wetboek meer moet geven dan wat zinnestjes in de trant van dit-mag-wel en dat-mag-niet. Vooral bij de zaken waarover het Burgerlijk Wetboek gaat. Het uiteenrafelen van deze situaties en het formuleren van het recht dienaangaande moeten we aan de rechtsgeleerden over laten.

De wetlezer, niet-rechtsgeleerde, heeft toch nog een paar bescheiden wensen. Waarom onbegrijpelijk als het begrijpelijk kan zijn? De uitgestorven en overtollige negentiende-eeuwse woorden en zinswendingen kunnen wegblijven. De waardigheid van de wet en de strengheid van de wetgever blijven ook bewaard zonder het herhaaldelijke ‘der’ en ‘des’ en ‘nochtans’. De sfeer van het recht brengt vanzelf een statige taal mee: de statigheid behoeft niet extra aangedikt te worden. De zin, bijvoorbeeld, mag vooral niet te lang worden. De lengte is niet alleen negentiende-eeuws; bladert men in wetten van ongeveer 1850, dan wordt men soms getroffen door een rake, korte formulering. De lengte komt evengoed in de twintigste-eeuwse wetten voor, waar zij helemaal niet nodig is. Halverwege in zo'n zin moet men stoppen en opnieuw beginnen. Taalkundige scholing is niet vereist om de volgende zin tot gewoon Nederlands terug te brengen. De zin is niet uit 1835 maar uit de wet van de 29e november 1935, artikel 13:

Door de Staten der onderscheiden provinciën worden zoowel in de bestaande als in nieuw door hen vast te stellen inrichtingen en reglementen voor de onder hun toezicht

staande waterschappen, veenschappen en veenpolders bepalingen opgenomen, krachtens welke de besturen dier waterschappen, veenschappen en veenpolders verplicht zullen zijn de onder hen ressorteerende ambten en betrekkingen aan te wijzen, welke - met uitsluiting van andere gegadigden - slechts kunnen worden vervuld door militairen en gewezen militairen, die ingevolge eene wettelijke regeling aanspraak hebben op benoeming tot ambtenaar in dienst van een der lichamen, genoemd in artikel 3 en artikel 4 der Pensioenwet 1922.

Laat nu niemand van ons, niet-rechtskenners, het idee krijgen, dat hij als eerste afgeleefde vormen in de rechtstaal ontdekt en dat hij de lang verwachte vernieuwer is. Sommige briefschrijvers doen als de meneer, die gelezen had, dat het onpractische kalenderjaar van de oude Babyloniërs afstamt, en die dacht de wereld daarvan te verlossen door een voorstel om twee maanden af te schaffen. Ook in de wereld van het recht wordt gewerkt aan vernieuwing. In 1941 begon men daarmee. Naar aanleiding van een rapport richtte de Ministerraad in 1948 de contactcommissie voor de Wetgevingstechniek op. Deze commissie stelde nieuwe richtlijnen op; deze werden door de Ministerraad aanvaard. In juli van het vorige jaar verscheen bij de Staatsdrukkerij het boekje 'Richtlijnen voor de Wetgevingstechniek'. Een gering gedeelte daarvan is gewijd aan de stijl. Wij lezen daarin o.a.:

29. Men vermijde het gebruik van de lijdende vorm, als men evengoed de bedrijvende kan gebruiken.
30. Men vermijde onoverzichtelijke zinnen; met name vermijde men een opeenstapeling van toe- en tussenvoegsels, verwijzingen, voorbehouden en uitzonderingen.
31. Men vermijde een opeenstapeling van voorzetsels.
32. Men vermijde het gebruik van overtollige woorden.
33. Men vermijde het onnodig gebruik van vreemde woorden. Men bezige niet dan bij noodzaak termen, die nog geen volledige ingang in onze taal hebben gevonden.

En nu maar wachten tot al onze wetten stuk voor stuk opnieuw worden geschreven in deze nieuwe stijl! Van het hart moet ons, dat inderdaad de lijdende vorm (door Onzen Minister voornoemd zal worden bepaald) de wet, en niet alleen de wet, topzwaar maakt; volstrekt bijgeloof is het echter te denken, dat de lijdende vorm altijd weg moet als een bedrijvende vorm mogelijk is. Nauw taalonderzoek leert ons, dat de lijdende vorm soms diensten aanbiedt, die de bedrijvende vorm niet kan vervullen. De aanvoegende wijs van de richtlijnen (men vermijde, en verder: men citeer, men beperk, men drage zorg, men zij, men voeg toe enz.) is een mooi bewijs er van, hoe de ene stijfheid de voorkeur wordt uitgejaagd en de andere door de achterdeur binnen sluipt. Het ligt voor de hand: 'de term moet worden vermeden' mag niet, 'vermijd de term' is geen richtlijnenstijl, dus: men vermijde.. Wij hopen, dat de commissie 'voornoemd' er in zal slagen onze rechtstaal te ontdoen van de onbegrijpelijkheden en een taal zal kunnen scheppen, die zowel stilistisch als rechtskundig aanvaardbaar is. Gemakkelijk is haar werk niet! Misschien zullen ook

wij nog wel eens naar bed gaan met de ‘wet tot vaststelling van voorschriften betreffende overzetveren en veerrechten’ in de hand.

Er blijft nog over: de ambtelijke taal. Wij zouden echter met een beschouwing daarover grotendeels in herhalingen vallen van wat wij over de rechtstaal zeiden. Ook hier is elke overbodige zwaarwichtigheid, die zich uit in omslachtigheid, onoverzichtelijke lange lintwormen van zinnen, afgesleten uitdrukkingen en vreemde woorden, uit den boze. Vooral omdat het ambtelijke stuk zich meestal richt tot het publiek. Wil de ambtenaar met zijn collega een ingewikkeld, schriftelijk woordenspelletje spelen, goed; de gewone man is op klare taal gesteld. Ook in de ambtelijke taal is echter de laatste jaren heel wat veranderd en als wij de toestand juist beoordelen, gaat de echte ouderwetse stadhuistaal haar laatste levensjaren tegemoet. Dr. L.J. Rogier haalt ergens de volgende stadhuiszin aan:

In verband met de wenselijkheid, dat ten aanzien van de bij beschikking van de minister van financiën van (datum) no. zoveel ingevolge artikel zoveel van de wet op de personele belasting (Staatsblad no. zoveel) aan belastingplichtigen, die een of meer gedeelten van het door hen bewoonde perceel of perceelsgedeelte uitsluitend gebruiken tot de uitoefening van hun beroep of bedrijf, uit dien hoofde toegestane aftrek van een aan de grootte van het tot het betrokken doel aan de normale woonruimte onttrokken perceelsgedeelte geëvenredigd percentage van de aan de hand van de artikelen zoveel en zoveel van de wet voornoemd vast te stellen huurwaarde de nodige door de billijkheid geboden voorzorgen zullen worden betracht, ten einde met inachtneming van de dienaangaande in voornoemde ministeriële beschikking vervatte beginselen deze aftrek op eenparige voet zal kunnen worden vastgesteld, in dier voege, dat ongelijke behandeling van ten aanzien van het onderhavige punt in gelijke omstandigheden verkerende belastingplichtigen, voorzover zulks doenlijk zal blijken, zal worden voorkomen, worden de betrokkenen, die, en wel op de gronden voornoemd, menen enig recht op de bedoelde aftrek te kunnen doen gelden, uitgenodigd, vóór 1 Maart 1938 nauwkeurige opgave van de in het door hen bewoonde perceel of perceelsgedeelte bestaande situatie in te zenden ten burele van de inspecteur der directe belastingen zoveelste kantoor te R., ten einde deze in de gelegenheid te stellen ambtshalve een onderzoek in loco te doen instellen, zullende bij in gebreke blijven der betrokken belastingplichtigen het door hen bewoonde perceel of perceelsgedeelte voor de volle huurwaarde worden aangeslagen, onverminderd het recht tot het indienen van bezwaarschriften binnen de daarvoor gestelde termijn.

Als er nog ergens een ambtenaar leeft, die gewoon is zijn brieven in dergelijke stijl op te stellen, dan krijgt hij op onze kosten een apart paviljoen op de a.s. Brusselse Wereldtentoonstelling in 1958. Als het afgezaagde gezegde over de stijl en de mens waar is, moet men immers zo iets niet alleen gelezen maar ook gezien hebben.

De troonrede

Het wordt zo langzamerhand traditie, dat elk jaar in de kranten de stijl van de Troonrede wordt beoordeeld. Eén keer per jaar spreekt de regering een taal, waarnaar het hele land luistert en die 's avonds nog eens honderdduizenden lezen. Wat een kans voor de samenstellers van dit stuk proza! Dit jaar is de stijl wat losser dan de vorige jaren. 'Wij' en 'ik' komen er ook in voor, en meer dan eens. Vreemde woorden zijn heel spaarzaam: sociaal, cultureel, economisch, internationaal, atoomenergie kan men nauwelijks nog 'vreemd' noemen. Over het geheel echter blijft de tekst, die als redevoering juist bijzondere kwaliteiten moest hebben, te vlak. Wij bedoelen daarmee niet het 'abstraherend' karakter dat aan dergelijke teksten onvermijdelijk eigen is; de regering d o e t niet iets: door de regering moet iets w o r d e n gedaan. Zo is hoop geput, is de formulering in studie genomen, werd overgegaan, worden contacten gelegd, moet worden

voorkomen, moet worden gewaakt enz. Wij denken eerder aan de overvloed van cliché's: van belang, blijft geboden, stemt tot voldoening, het verheugt, vindt plaats, taak vervullen, perspectieven openen, in verband met, contacten leggen, mede, met kracht steunen, een plaats verkrijgen, met name, beïnvloeden, eerste vereiste, aan de hand van, onder het oog zien, zijn te gemoet te zien, bevorderen. Het kan natuurlijk zijn, dat deze cliché's evenmin op Prinsjesdag gemist kunnen worden als de turf-in-je-ransel-mars van de Kon. Militaire Kapel. Dan is het goed, want die onvergetelijke muziek doet ons ieder jaar de tranen in de ogen springen.

Lelijke dingen? Zaken waarvan een b e n a d e r i n g in wereldverband de meest gewenste is. □ T e r w i j l de regering nog steeds enkele jaren geleden zag, is er thans.. □ Bij het treffen van maatregelen ter verbreiding en verbetering van het onderwijs richt de regering zich in het bijzonder op de opleiding van een voldoende aantal docenten en op de indiening van een wet voor het voortgezet onderwijs.

Nog iets. Toen wij op dinsdag 20 september om kwart voor één bij de radio gingen zitten, begon de verslaggever met bevende baritonstem: Hier op het Binnenhof heerst zoals elk jaar die bijna niet te omschrijven sfeer van afwachtende spanning.. De zin kwam ons bekend voor. Hij staat in de geheime, gestencilde wenken voor radio-verslaggevers als de beginzin die de man op een papiertje klaar moet hebben. Invullen naar verkiezing, bijv. in het stadion, op het vliegveld, enz.

Overtrokken

In de N. Taalgids (1955, 269) wijst Prof. van Haeringen op een k e r s v e r s a n g l i c i s m e : overtrökken. Het betekent 'aangedikt, overdreven' en moet een over-zetting zijn van het Engelse 'overdrawn'. Een verklaring is overtrokken, overtrokken nationalisme enz. In de vorm 'overtrekken', bijv. je moet het niet overtrekken, is het nog niet bekend. Of kan iemand ons helpen aan een bewijplaats? Het woord moeten we afwijzen, geheel en al. Er is geen behoefte aan.

U vraagt,

wat het verleden deelwoord van 'douchen' is. 'Gedoucht' natuurlijk. Niet alle woordenboeken geven het op. Het valt ons tegen, dat de nieuwe woordenlijst het werkwoord niet kent. Na de oorlog is in tienduizenden woningen dit schoonmaakding gezet, zodat het een 'snelgroeiend' werkwoord is. In de woordenlijst staat wel 'doeane' naast 'douane', maar hij kent geen 'doesjen'. Die sj is iets anders dan in 'Loesje'. Overigens, wij hebben het in dit nummer zo veel over wetboeken: het Nederlandse wetboek, dat het leven in de gevangenissen betuttelt, heeft het over s t o r t b a d . Veel mooier. □ Met 'geplanned' is de zaak niet zo eenvoudig. Het is een walgelijk woord, maar als iemand ons de spelling er van vraagt, moeten we antwoord geven. Schrijf maar 'gepland', volgens de regels plennen - plenden - geplend. Aan de e zal wel niemand willen: de 'trem' is ook mislukt en de 'sjem' is zelfs nog ongeboren. De moeilijkheid is natuurlijk, dat U 'geplanned' (van voren Nederlands, van achteren Engels) wel met è uitspeekt en van 'gepland' 'geplant' maakt. Dan wordt het tijd om een keuze te maken uit: een plan maken, hebben, beramen, bedenken, verzinnen, ontwerpen, uitstippelen, vormen, smeden, bespreken, overleggen, in elkaar zetten

en (onder schooljongens) in elkaar draaien. □ ‘Ik hoop niet, dat ik U beledig’ moet zijn ‘ik hoop, dat ik U niet beledig’, volgens iemand. Alles goed en wel, taal is geen logica en het woordje niet in de taal wel het allerminst. ‘Lievelling, wat ik allemaal niet voor je zou willen doen!’, hebben wij wel eens nog niet-getrouwden tot elkaar horen zeggen. □ O.T.-juni zei, dat ‘schade’ alleen ‘stoffelijk onheil’ betekent. Dat was niet juist, getuige de zinnen: dat berokkent schade aan zijn ziel; ik zal mijn schade inhalen, enz. □ ‘Op zichzelf - op zich’ noemen enkelen ook een Protestants-Katholiek verschil in de taal. Misschien is dat zo. Wij kunnen het niet verklaren. □ Wij hebben eens gedurfd een uitleg te geven van het gebruik van ambtenaar-beambte. Een spoorwegman deelt ons nu mee, dat de N.S. alleen maar ‘ambtenaren’ kennen; vermoedelijk, zo zegt hij, omdat beambte te gewoon was. □ ‘Vele dieren zijn uitgestorven of naar andere streken g e w a n d e r t.’ Dat is een mode, die ons kwaad maakt. Geen trekvogels meer, maar wandervogels. Met gitaar, witte kniekousen, leren broeken en lustig ist das Zigeunerleben. □ Een knipsel uit een artikel: deze prestatie behoort tot (!) één van de meest belangrijke (!) l e i s t u n g e n . Zo wordt de wereld bedrogen.. □ Dateert de uitdrukking ‘gebelgd zijn’ uit de tijd van de Belgische opstand? ‘t Lijkt er niet op. De uitdrukking is oeroud. Het is natuurlijk wel mogelijk, dat in die tijd een of andere schrijver daarmee een actueel woordenspelletje deed. □ Wat moet het zijn ‘zij worden gewezen op hun fouten’ of ‘hun wordt gewezen enz.’? Het tweede. Wijzen ten behoeve of gunste van iemand op de fouten. Het derde-naamvals karakter is misschien niet zo erg duidelijk, een vergelijking met ‘tonen’ helpt. De twijfel zit een beetje in de hoek van ‘hij/hem wordt verzocht’. □ ‘Overleggen’ is een lastig werkwoord. In een verslag van een proces ‘overlegde de raadsman de president een verklaring’. Moet zijn ‘legde over’. Het eerste betekent ‘overwegen’. Opletten op de klemtoon, net als in de fraaie zin: het kan voorkomen, dat een heer met voorkomen niet kan voorkomen dat hij moet voorkomen. □ Flauwe zin, maar wel geschikt om buitenlanders te tonen, dat de klemtoon in het Nederlands een bijzonder geval is. □ Het Spaanse sastreria (O.T. pag. 32) is niet schoenmakerij maar kleermakerij. □ In Amsterdam is de Prins e n gracht, in Den Haag de Prins e gracht. Hoe zit dat? Niets doodt de geest meer dan de eenvormigheid. De Amsterdammers doen het goed, men denke aan prinsenkinder, prinsenvlag, prinsenhof, prinsenleven. Het uitgangspunt was vroeger de zg. zwakke tweede naamval op -en. Ook in de wat de krant noemt nieuwe spelling blijft het prinsen-, maar daarin is de regel anders geformuleerd. Ondertussen moeten die Hagenaars op een verkeerde gracht lopen. □ ‘Schiemannen’ is afgeleid van ‘schieman’, en dat weer van ‘schipman’. Het werkwoord betekent, gelijk U overal kunt vinden, ‘rondlopen op een schip om te kijken of er een of ander karweitje op te knappen valt’. Zeg nu maar, dat het Nederlands zo'n omslachtige taal is: 17 woorden opgevangen in één! □ ‘Overlappen’ is ook zo'n woord. Alleen jammer, dat het van to overlap komt, maar het zou kinderachtig zijn vol te houden, dat taaloverneming geen taalverrijking kan zijn. De T.H. in Delft kan niet meer buiten ‘overlappen’. Een vergelijking tussen ‘plannen’ (è) en ‘overlappen’ (à) leert ons, dat het laatste mooi ingeburgerd is. Het deelwoord is dan ook niet ‘overlapped’ maar ‘overlapt’. Het past in vorm en betekenis bij ons Ned. ‘lappen’.

Onze Taal

De kosten voor het lidmaatschap zijn f2,50 per jaar als minimumbijdrage. Het maandblad is gratis. Voor de voorwaarden van een groepsabbonnement kan men zich tot de secretaris wenden.

[Nummer 11]

Dag van de moedertaal

Onze eerste Taaldag is een volledig succes geworden. Vrijwel alle Nederlandse dagbladen en enige weekbladen hebben er uitvoerige, waarderende en zelfs geestdriftige verslagen van opgenomen. Men is er van overtuigd, dat ons werk niet een aardig tijdverdrijf is van enige lieden die er een taalliefhebberijtje op na houden, maar een noodzaak voor de taalbeschaving van een volk, dat zich met zijn eigen taal midden in de meeslepende stroming der wereldtalen moet handhaven.

Een succes, niet alleen door de weerklank in de pers, maar ook door de opkomst van het publiek en de kwaliteit van de sprekers. De grote zaal van het Instituut voor de Tropen was zo goed als vol. Vele honderden hadden een reis naar Amsterdam en urenlang ingespannen luisteren over voor een zo abstract onderwerp als een taal!

De vier sprekers - geen van hen een 'Hollander' in de strikte zin des woords - verstonden allen de kunst hun luisteraars te boeien. Krul, de geestige Brabander, die met de 46 boekjes van de C.T.T. op zijn kathedor ons inwijdde in de taalzuivering der ingenieurs; Van Es, de scherp formulerende Noorderling, die op ongemeen boeiende wijze, systematisch en helder de grenzen tussen leek, schoolmeester en taalkundige trok; Leenen, de gemoedelijke Belg, die ons met tal van aardige voorbeelden het pijnlijke gemis van een algemeen Nederlands in zijn vaderland toonde; ten slotte Stuiveling, die met zuidelijke hartstocht de taal schilderde als de weerspiegeling van de menselijke geest.

Onze Taal zal in de toekomst meer van zich moeten laten horen. Nieuwe plannen worden beraamd. De belangstelling die nu gewekt is, mogen wij niet zachtjes laten sterven. Wij mogen het niet bij een congres laten! Ernstige woorden die luid klinken en een daverend applaus krijgen. Wij moeten de groten en de kleinen in ons land brengen van de sympathieke belangstelling tot de daad: verantwoordelijkheid voor de taal tonen in eigen gebruik en deze eisen van anderen.

Deze maand hebben wij in ons blad de gebruikelijke behandeling van taalzaken beperkt en daarvoor in de plaats een beknopte samenvatting gegeven van de vier inleidingen. Degenen die niet op ons congres aanwezig konden zijn, krijgen dan tenminste een indruk van het besprokene. U dient wel te bedenken, dat de inleidingen elk ongeveer een uur geduurd hebben, zodat de samenvatting op de volgende bladzijden maar uiterst gedrongen is. Wij raden U allen, deelnemers of niet, ten sterkste aan de volledige tekst van de inleidingen aan te schaffen. Een mededeling dienaangaande vindt U op de voorlaatste bladzijde van dit nummer.

Taal en techniek

Prof. W.F.J.M. Krul

Voor U staat een technicus, die niet over de techniek der taal maar over de taal der techniek zal spreken. Mijn liefde voor de taal is een jeugdliefde, schuchter en onwennig. Ik hoop, dat U een voorrecht genoten heeft zoals ik dat heb gehad: een inspirerende leraar in de meest ontvankelijke levensperiode, beslissend vaak voor de toekomst. Heerlijk was het onze dichters te lezen: ook na de studie van vreemde talen bleef voor ons het Nederlands de schoonste taal op aarde. Latere levenservaringen, reizen in het buitenland, leerden mij, dat dat geenszins het geval was. Andere factoren echter dan schoonheid bepalen trouw en blijvende liefde; door bezinning op deze factoren in tijden van twijfel kan de liefde behouden blijven.

Twijfel rijst in het groeiende wereldverkeer, dat ons coördinatie op velerlei gebied brengt. Is in die wereld nog plaats voor een kleine taal? Moet de beoefenaar der wetenschap zich niet in het bijzonder toeleggen op publikaties in een der wereldtalen en daarbij zijn moedertaal gaan verwaarlozen? Het antwoord op deze vragen kan overgenomen worden door het antwoord op de vraag: dekt onze taal een culturele gemeenschap van een zodanig eigen karakter, dat zij een factor van betekenis is in onze samenleving en positieve impulsen geeft aan hen die tot die gemeenschap behoren? Dat antwoord is te vinden bij Huizinga: 'Zolang wij de eigen denkwijze, het eigen begrippenstelsel handhaven, waarvan onze taal vorm en uitdrukking is, en daarin het vreemde opnemen en verwerken, behoeven wij geest en taal voor geen invloed van elders angstvallig te sluiten. Een overmatig purisme is een zonde tegen de cultuur. Houd het Nederlands zo, dat het goed Nederlands en tevens zo internationaal mogelijk is.'

Zo geeft ons onze eigen Nederlandse cultuur een hechte grondslag, waaruit wij levenssappen puren voor onze taak in de wereld. Onze activiteit in de wereld moet bevrijd zijn van nationalistische engheid maar tegelijk gesterkt door het bewustzijn van een nationale cultuur.

De ongekende groei der techniek stelde de technicus voor ongekende taalproblemen. Hij kon meewerken aan de verrijking onzer cultuur door het vormen van nieuwe woorden en door het overnemen van vreemde woorden. Maar ook kon hij onze taalcultuur zwakker maken door klakkeloos gebruik van slecht vertaalde, half begrepen woorden en zinswendingen, die tegen ons taaleigen indruisen, zonder onderzoek of de eigen taal mogelijkheden tot goede en zelfs betere begripsuitdrukking biedt.

Doelbewuste taalzuivering vindt men reeds in de 16e en 17e eeuw. Spieghele schreef een grammatica van het Nederlands, Coornhert sprak in de voorrede over 'bouwen en schuimen'. Stevin verrijkte het Nederlands met woorden die in de meeste talen ontbreken, als 'wiskunde', 'kegelsnede', 'middellijn'. Eenmaal bemoeide zelfs de overheid zich met taalzuivering. Bilderdijk werd in 1806 voorzitter van een commissie die onze taal moest zuiveren 'van de haar versmorende last der bastaardwoorden'. De commissie is nooit helemaal klaar gekomen..

Bijna anderhalve eeuw later stelde het Kon. Instituut van Ingenieurs een zuiveringscommissie in: de Centrale Taalcommissie voor de Techniek; de klachten over taalbederf waren in eigen kring te talrijk geworden. In deze commissie waren

verschillende organen vertegenwoordigd, o.a. het Genootschap Onze Taal. Het is een ongelofelijk uitgebreid werk geweest: het hele veld der techniek moest bekeken worden! Tweehonderd technische specialisten hebben jarenlang met geestdrift en zonder honorarium gewerkt. De C.T.T. werd als groepscommissie in de Hoofdcommissie voor de Normalisatie opgenomen. Na voortdurend overleg werden woordenlijsten gepubliceerd. Elk boekje bevat een woordenlijst van drie kolommen: het behandelde woord, het aanbevolene, de taalkundige verantwoording. In de derde kolom vindt men herhaaldelijk vermeld, waarom ingeburgerde internationale woorden worden aanvaard. Niet het vreemde woord op zich zelf moet worden veroordeeld. Goede smaak en doordachte aanpassing van het vreemde woord aan de eigenaardigheden van eigen taal behoren bij zuivering het richtsnoer te zijn. Afkeurenswaardig is een vreemd woord, wanneer het motief dat tot het gebruik er van dreef, afkeurenswaardig is: aanstellerij, haast, gemakzucht. Vele jonge wetenschappen hebben een voorkeur voor het vreemde woord: het is of zij bang zijn zonder die geleerdheid niet voor vol te worden aangezien..

Na 14 jaar arbeid heeft de C.T.T. de eerste etappe afgelegd. Het resultaat is 46 boekjes, waarin meer dan 10.000 woorden zijn behandeld. Dit werk, ongetwijfeld de meest omvangrijke en systematisch geordende taalzuivering ooit in onze geschiedenis ondernomen, was mogelijk door de noeste vlijt van velen en de steun van officiële zowel als particuliere instanties. Verscheidene bedrijven stellen de toepassing van de woordenlijsten voor hun personeel verplicht. Nu zal het onderwijs moeten volgen. In de loop van 1956 zal een verzamelwoordenboek volgens deze lijsten worden uitgegeven.

Wij leven in een tijd, waarin de techniek het aanschijn der aarde verandert en haar stempel drukt op de hedendaagse cultuur. Groot is de verantwoordelijkheid der technici, die in steeds toenemende mate in de leiding der samenleving betrokken worden. Zij zijn op een belangrijk, ons allen vertrouwd gebied der cultuur, de taal, niet voor het nemen van een initiatief teruggedeeind.

Spanning tussen voorschrift en werkelijkheid

Prof. G.A. van Es

Spanningen in een taal liggen op een ander vlak dan spanningen in de politiek of de economie, maar daarom zijn ze niet minder werkelijk. In iedere taal, die zich heeft ontwikkeld tot een beschaafde gemeenschapstaal, is de spanning tussen 'hoe men het doet' en 'hoe het moet' een natuurlijk verschijnsel, een

kenmerk van het zich telkens vernieuwende leven der taal. Zo'n spanning kan zo hevig worden, dat er een ontlading komen moet, langs natuurlijke weg of door een ingreep van bovenaf. Multatuli's optreden is een voorbeeld van het eerste, het jongste spellingbesluit, vooral op het punt van de woordgeslachten, van het tweede.

Alle taalgebruikers zijn bij die spanningen betrokken. We kunnen ze in drie typen onderscheiden: de leek, de schoolmeester, de taalkundige. De leek staat voor vragen, waarop hij geen antwoord kan geven; de schoolmeester spreekt goedkeuring of afkeuring uit op grond van de taalboeken die hij bestudeerd heeft; de taalkundige 'weet het niet', maar is de man 'die er probeert achter te komen': hij is leek en schoolmeester en wetenschapsbeoefenaar tegelijk. In hem komt de spanning tussen wet en praktijk, abstractie en leven het hevigst voor.

De leek kan talloze vragen op taalgebied stellen: moet het zus of moet het zo? De schoolmeester kent al die kwesties uit ervaring en staat niet verlegen met zijn antwoord: het moet zus of het moet zo. Zijn antwoorden zijn beslist en helder. Mogelijk voelt de leek zich niet op zijn gemak en steekt zijn licht op bij een andere schoolmeester en daar hoort hij op bepaalde punten precies het tegenovergestelde! Zo komt men tot de hoogste autoriteit: als die het nog niet weet, dan..

Voor de taalkundige is 'goed' of 'verkeerd' geen in wetten verankerde onderscheiding maar een door velerlei factoren beheerste relativiteit. Hij staat kritisch tegenover de grammaticale regel en vraagt zich af: waar komt die regel vandaan? Het voorschrift kan berusten op een opzettelijke afspraak of kan de resultante zijn van het onderzoek der taalpraktijk. Zo heeft men langs diezelfde weg van de opzettelijke afspraak weer regels over boord geworpen. Andere regels blijven bestaan. Onderzoekt nu de taalkundige bijv. de achtergrond van de bekende doordat/omdat-regel (oorzaak/reden), dan vindt hij in de taalpraktijk geen enkele steun, noch in het heden, noch in het verleden. De taalkundige weet, dat alle taal, zolang zij in levend gebruik is, onderhevig is aan verandering. Vernieuwing is even onloochenbaar als de traditie. Op ieder terrein van de taal vinden verschuivingen plaats. De taalkundige neemt deze verschuivingen waar en hij poogt die te begrijpen. Hem interesseren de feiten van de verandering in hoge mate, omdat hij daaruit het leven der taal kan verklaren. Huiverig staat hij evenwel, juist door dit historisch aspect van de taal, tegenover al te apodictische uitspraken van de grammatica, die slechts het taalsysteem in één bepaalde tijdsperiode beschrijft.

De houding van de taalkundige wordt echter in de derde plaats bepaald door een ander wezenlijk kenmerk van de Nederlandse cultuurtaal: dat is haar rijke gevarieerdheid, tengevolge van het feit dat zij de taal is van een historisch gegroeide gemeenschap. Heel het maatschappelijke leven weerspiegelt zich in de taal; er zijn taalkringen ontstaan door het beroep, taalgewoonten door de welstandsverschillen, taalstijlen door milieu en doel. Ingrijpender in de ontwikkeling van de algemene taal zijn nog de verschillende dialecten. Door het intensieve verkeer wordt de algemene landstaal steeds meer een taal, waaraan werkelijk iedere Nederlander persoonlijk deel heeft. Streek-eigenaardigheden komen zo in de algemene taal; dit betreft niet alleen uitspraak maar eveneens woordgebruik en zinsbouw. Daarbij komt nog een openlijk streven naar eenheid ook met het Nederlands sprekende deel van België.

De spanning tussen voorschrift en werkelijkheid is in de diepste zin de spanning tussen gesproken en geschreven taal. Bij de beschouwing daarvan is niet alleen de zakelijke waarneming van de taalkundige in het geding, maar springen ook zijn

taalkundige beginselen naar voren. Er zijn twee extreme opvattingen. De eerste is: schrijf zoals je spreekt. De tweede leert, dat de z.g. spreektaal maar armoedig is en dat de geschreven taal het richtsnoer is. De waarheid ligt in het midden: het wezenlijke van iedere beschaafde taal zit in de synthese van gesproken en geschreven taal, die elkaar beïnvloeden. Er zijn echter typische verschillen in aard en doel, zodat deze twee elkaar nooit kunnen dekken. Het ideaal ‘schrijf zoals je spreekt’ is een illusie, die al onnoemelijk veel schade heeft gedaan aan de praktijk van het beschaafde taalgebruik. Al moeten van tijd tot tijd de bakens van de geschreven taal verzet worden in de richting van de gesproken taal, het is beslist onjuist daaruit te concluderen dat de gesproken taal de natuurlijke taal is en de geschreven niet meer dan een gekunstelde, verstarde taal. Hoe gevarieerder de doeleinden van de mens zijn of worden, hoe rijker de taal zich ontplooit. De geschreven taal heeft aan die veranderingen zelfs veel intensiever deel dan de gesproken omgangstaal. Men propageert zelfs wel eens, dat in de letterkunde de z.g. schrijftaal moet verdwijnen. Totale gelijkwording echter van gesproken en geschreven vormen zou de dood van de letterkunde betekenen, maar ook een totale vervlakking van de veelsoortige, gestileerde schrijftaal.

Voor een goed taalgebruik zijn kennis en ervaring nodig. Bij alle verscheidenheid van stijl is voor de algemene landstaal toch eenheid nodig. De sterkste eenheidvormende kracht gaat uit van de geschreven taal. Het onderwijs in de taal is uitermate belangrijk. Nooit moeten we de taak van de taalschoolmeester kleineren. Zijn werk bestaat niet in het starre vasthouden aan verouderde of verouderende regels, noch in het eenzijdig bevoordelen van één der taalcomponenten. Hij moet zijn leerlingen oefenen; tucht, gebonden aan regels is daarvoor nodig.

Spanningen zullen er altijd blijven. De moeilijkheden moeten opgelost worden door de samenwerking van leek, schoolmeester en taalkundige in onderling vertrouwen en uit eensgezinde liefde voor het Nederlands. In het Genootschap Onze Taal hebben de drie typen elkaar gevonden. Wij moeten zijn werk met overtuiging steunen. Het moge voortgaan met zijn belangrijk aandeel in onze taalcultuur te nemen.

De toestand van het Nederlands in België

Dr. J. Leenen

Wie wil spreken over de toestand van het Nederlands in België kan dat doen vanuit tweeërlei gezichtspunt. Men kan de verhouding tot het Frans beschrijven en men kan nagaan, hoe het Belgische Nederlands er uit ziet. Wij zullen ons beperken tot het tweede. De gedachte waarvan men uitgaat is, dat wij elkaar verstaan: we lezen elkaars boeken, we horen elkaars sprekers. Toch zijn er grenzen in die verstaanbaarheid. Eenheid van taal tussen België en Nederland is geen eenheid zonder voorbehoud: er zijn nu eenmaal Noord-Zuidnederlandse taaltegenstellingen, ook al hebben we een gemeenschappelijke basis: het Nederlands.

Omdat de Nederlander over de dialecten heen een algemene cultuurtaal kent, denkt hij, dat in België ook zo iets bestaat. Hij noemt die dan Vlaams of Belgisch of Zuidnederlands. Het zijn echter zeker niet drie gelijkwaardige grootheden, die met deze termen genoemd worden. Nederlanders die Belgen beschaafd Nederlands horen spreken, vragen hun wel eens Vlaams te spreken: ze horen dat zo graag. Men is ietwat teleurgesteld als bijv. een Belgisch toneelgezelschap gewoon Nederlands en geen Vlaams spreekt. Men heeft de indruk, dat er in België een soort eenheidstaal zou zijn: het 'Vlaams'.

Deze verkeerde mening is o.a. ontstaan door de literatuur. Een groot aantal Vlaamse schrijvers hebben in een sterk afwijkende taal geschreven: Gezelle, Streuvels. Anderen schreven gewoon Nederlands maar lieten hun romanfiguren dialect spreken: Buyse, Sabbe. Jongere schrijvers als Timmermans, Claes, Walschap schrijven in romans nu eens dialect dan weer niet. De gewone Nederlandse lezer ziet de onderlinge verschillen niet en stelt vast: dat is 'Vlaams'. Er zijn ook Nederlanders, die het een Belgisch schrijver kwalijk nemen als hij gewoon Nederlands schrijft. Blijkbaar heeft hij het recht niet Vlaming te zijn, als hij Nederlands schrijft. Als de Nederlander door België reist, noemt hij alle taal, die niet Frans is, 'Vlaams'. Tenslotte: als hij in woordenboeken kijkt, vindt hij bij sommige woorden genoteerd: Zuidnederlands. Er staan overigens in die woordenboeken vele 'Zuidnederlandse' woorden, die in heel België totaal onbekend zijn!

Wat is dan de werkelijkheid? De werkelijkheid is, dat er niet één 'Vlaamse' taal bestaat, maar dat de Nederlandssprekende Belgen in talloze dialecten geschakeerd zijn. Er is in het 'Vlaamse' België geen algemene cultuurtaal, zoals dat in Nederland is. In zeer beperkte mate is die algemene taal in België... het Frans. De Nederlandssprekende Belgen kennen hun dialect maar ook niet meer, althans de meeste. Veranderen zij van woonplaats dan verandert hun dialect. De Nederlanders spreken de taal die zij schrijven: hun interprovinciale cultuurtaal. De Belgen schrijven in hun kranten het algemene Nederlands - enige taaleigenaardigheden, waaraan men gauw went, daargelaten - maar spreken doen ze die nooit, ten hoogste in zeer bijzondere omstandigheden. De algemene Nederlandse omgangstaal in België, voor zover aanwezig, blijft dialectisch gekleurd. Zij is stijf, houderig: boekentaal en staat sterk onder de invloed van het Frans, in woordkeus en zinsbouw. Om een beeld te gebruiken: in België hebben we de regenboogkleuren van de dialecten, die maar heel even verdoezeld zijn door een dunne witte sluier van algemene taal, terwijl in Nederland alleen het wit van de eenheid te zien is met aan de kanten nog heel even

de regenboogkleuren van de dialecten. Het zijn dan ook de bovengeschetste omstandigheden, die aanleiding hebben gegeven tot oprichting van de Vereniging voor Beschaafde Omgangstaal; deze vereniging is overigens al de derde van die aard in de veelbewogen halve eeuw die wij achter ons hebben. Ons doel is de bevordering van de eenheidstaal zoals die in Nederland bestaat. In ons streven kunnen wij niet buiten Nederlandse steun, want wij vinden in Nederland als spontane uiting aanwezig, wat bij ons nog maar opzettelijk, kunstmatig moet worden aangekweekt. Wij zien in het noordelijke Nederlands een leidraad, een houvast, vooral in de moderne taal: zoveel moderne begrippen hebben wij in België alleen via het Frans leren kennen en noemen!

De Nederlander die naar België komt, moet niet trachten ‘Vlaams’ na te doen, maar moet goed en zuiver Nederlands spreken. Meermalen menen Nederlanders de Belgen een goede dienst te bewijzen, als ze een soort ‘Vlaams’ gaan spreken. Daarmede doet men België géén dienst! Wij weten wel, dat er geen eenheid in de strikte zin des woords mogelijk is: een taal blijft altijd gevarieerd; dat is in Nederland ook en wij zouden dat in België ook niet anders wensen. Wel wensen wij die graad van eenheid, die de ons omringende landen hebben. Het is in het belang van onze beide vaderlanden, dat de taaleenheid tussen België en Nederland zo ver mogelijk verwezenlijkt wordt. Nu nemen wij Belgen nog meer dan wij geven. Er zal echter vast en zeker een tijd komen van normale wederzijdse beïnvloeding, tot eer en roem van onze gemeenschappelijke moedertaal.

Het belang van een verantwoord taalgebruik

Prof. G. Stuiveling

Wanneer wij over taal spreken, spreken wij over de mens: taal is een menselijk uitingsvermogen. Bepaalde voor de mens onontkoombare functies dragen een karakter van kunstmatige vervorming, van stilering. Voeding, kleding, huisvesting, er is wel geen menselijke functie, of zij is op de basis van het natuurlijke in een gestileerde vorm aanwezig. Deze stilering berust op de menselijke mogelijkheid om de dingen die in sommige opzichten gelijk zijn, toch te vergelijken en er uit op grond van een beoordeling een keuze te doen. De mens neemt deze verschillen niet alleen waar bij dingen, maar ook bij mensen en tenslotte ook bij zich zelf. Zo is de mens tegelijk handelend

en beschouwend: hij ziet zichzelf handelen. Hij heeft het besef, dat het betere behoort te worden nagestreefd. De menselijke cultuur en ook de gevormde menselijke persoonlijkheid dragen een gestileerd karakter.

De taal, een belangrijk stuk van de beschaving, ontkomt niet aan dit dubbele feit: tegelijk is zij een gegeven werkelijkheid en een gestileerde vervorming, die onder de controle staat van de menselijke zelfbeheersing en zelfkritiek. Zowel de gesproken als de geschreven taal staan onder de norm van het besef, dat er betere en mindere vormen zijn. Voor de meesten is de taal niet meer dan een gave: zij reproduceren in ongestileerde vorm; voor hen is de taal geen taak, zij vragen zich niet af, of zij beter zouden kunnen spreken of schrijven. Als de mens tot enige culturele verantwoordelijkheid gekomen is, kan hij zich echter niet langer aan het normbesef onttrekken. Er is geen taalbeschaving denkbaar, tenzij in de gebruikers een besef aanwezig is, dat er betere en slechtere taal bestaat.

De eerste eis van elk verantwoord taalgebruik is deze, dat die geestesinhoud, die in de mens aanwezig is, zo compleet mogelijk in een taalvorm onderdak vindt. Men moet zeggen, wat men zeggen wil. Er moet overeenstemming zijn tussen de inhoud en de vorm. De toonaard van de taal moet gelijk zijn aan de toonaard van het onderwerp. De tweede eis is dan onvermijdelijk, dat de toonaard van de taal in overeenstemming is met die van het publiek. Voor eenvoudig ontwikkelden moet men anders spreken of schrijven dan voor een publiek van academisch gevormden. Er zijn boeken met z.g. populaire wetenschap, waarin alleen maar de formules zijn weggelaten: de taal blijft er in even geleerd.

De derde eis vormt de kern van dit betoog. Hij luidt: de taal, die men als een stuk culturele erfenis heeft gekregen, moet men eerbiedigen en toepassen volgens haar wetten en mogelijkheden. Onze taal is een zeer ingewikkelde zaak, zij is een fijn en hoog gestructureerd apparaat. Kan men wel spreken van beter of slechter Nederlands, zijn er wel taalnormen? Het feit dat er stijlkritiek bestaat, levert reeds het bewijs voor de normatieve beschouwing ook van de taalgebruiker. We vinden dit normatieve reeds in zo'n technische afdeling van de taal als de spelling. Het behoort tot de bagage van een ontwikkeld mens tenminste zonder al te ernstige spelfouten te kunnen schrijven. In de uitspraak is eveneens een norm merkbaar. Er is natuurlijk geen eenheidsuitspraak van onze taal, maar de oude stelling, dat de beschaafde omgangstaal van dialectische smetten vrij moet zijn, is een uitstekende norm. In de zinsbouw geldt hetzelfde. Daarbij komt nog, dat de zin overzichtelijk en zakelijk moet zijn. Allerlei samentrekkingen en opstapelingen maken van de zin soms een onontwarbare puzzle. We moeten liever de Franse dan de Duitse stijl hebben, liever de Multatuliaanse dan de Potgieteriaanse. Ook in de woordkeus voelen we mogelijkheden van goed en kwaad. We leven in een internationale tijd, die ons talloze vreemde woorden heeft opgedrongen, maar ergens in ons is blijkbaar het besef, dat het eigene en oude beter is, bij gelijkwaardigheid van betekenis, dan het nieuwe en het vreemde. Men hoeft niet tot zinloze vervangingen over te gaan om toch op een bepaald ogenblik te menen, dat een voorkeur voor het Nederlands en een afkeur van het vreemde inderdaad voor onze stijl een van die normatieve eisen is. In de woordkeus moet men streven naar duidelijkheid: geen abstractie, geen aanlenging. Tegenover de taal die we dagelijks spreken, staat een ongekende hoeveelheid van taalmogelijkheden, die tezamen de rijkdom van onze taal uitmaken. Wij moeten onze bescheiden kern van taalkennis

uitbreiden, zodat wij voor iedere schakering over woorden beschikken, die de inhoud van wat we willen uitdrukken, volledig dekken.

De taal is een gemeenschappelijk bezit. Eerbied voor wat geworden is, is een onvermijdelijke voorwaarde, willen we van de cultuur waarin we leven, naar die van de toekomst overgaan. Dit erfgoed mogen we niet klakkeloos verspillen. Het normatieve besef, dat er tal van mogelijkheden zijn, die men tot het uiterste zou moeten gebruiken, komt gelukkig bij duizenden leken voor, maar ontbreekt helaas bij honderden deskundigen. Wij moeten bezwaar hebben tegen een taalopvatting, die meent dat wij met een natuur en niet met een cultuur te maken hebben. Het is het moeizame maar toch heilzame werk van het Genootschap Onze Taal de taalgebruiker er van te doordringen, dat hij door zijn taal deelt in een van de fijnste instrumenten overeenkomstig de fijnheid van de menselijke geest. Het streven naar een goed taalgebruik is een voorwaarde van een goede levensstijl. Taalverantwoordelijkheid is een stuk opvoeding van de taalgebruiker en van het publiek dat hij bereiken wil. De gedachte, die men overdragen wil, dient men aldus op de nobelste wijze.

De volledige tekst van de vier inleidingen,

op 15 oktober gehouden en in dit nummer zeer beknopt samengevat, zal in de loop van de maand december verschijnen in de vorm van een boekje, getiteld:

VERZORGD NEDERLANDS
vier voordrachten gehouden op de
TAALDAG 1955

De prijs hiervan zal bedragen f 1,50. Bestellingen uitsluitend bij Adm. Onze Taal, Breestraat 117 Leiden, onder gelijktijdige overschrijving op giro 529740.

Wij raden alle lezers en leden met nadruk aan zich deze belangrijke tekst aan te schaffen.

Makkelijk

(T.F.) U betoogt in O.T., dat onze taalbeschaving rijker zal worden, als de boekentaal niet wordt overwoekerd door dode vormen en zich in sommige gevallen meer richt naar de beschaafde omgangstaal. In verband hiermee een concrete vraag: vindt U ‘makkelijk’ goed?

(Red.) Wij hopen niet, dat U Uw lidmaatschap zult opzeggen, wanneer ons antwoord ja is. Zegt U zelf altijd ‘makkelijk’? Hoort U van iedereen ‘makkelijk’? Wij dachten, dat voorlopig nog ‘gemakkelijk’ het wint, althans van ons zelf menen we met zekerheid te kunnen zeggen, dat we ‘gemakkelijk’ gebruiken. Van één idee moet men echter rotsvast overtuigd zijn, wil men de verhouding boekentaal - omgangstaal nuchter bekijken: een woord wordt niet plotseling onbeschaafd als het in drukletters op papier staat. Er zijn natuurlijk tientallen schakeringen in woordgebruik, situatie, maatschappelijke gewoonte, stijlniveau, die er voor zorgen, dat het ‘probleem’ boekentaal - omgangstaal niet met één simpele regel, al wordt die nog zo vet gedrukt, opgelost kan worden. Keren we terug tot ‘makkelijk’. Wij schrijven het niet, omdat het voor ons eigen gebruik niet leeft. Maar ‘behoeven, behoren, bemerken’? Het lijkt ons toch heel gewoon, dat iemand s c h r i j f t : hij hoort tot die en die partij, of: hij heeft gemerkt. Wij voelen (gevoelen?) een zekere aarzeling ‘ik hoef, wij hoeven’ te schrijven, hoewel wij ‘ik behoef, wij behoeven’ in de gewone dagelijkse omgang v r i j w e l n o o i t horen. Misschien komt het, omdat ‘hoef’ en ‘hoeven’ (van een paard) in de weg zitten of omdat ‘behoefte’ steun geeft, zoals ‘gemak’ aan ‘gemakkelijk’. ‘Makkelijk’ wordt weer geholpen door ‘moeilijk’. Er is een sterke neiging ‘makkelijk’ in de geschreven taal op te nemen. Voor ons ligt toevallig een krant, waar in hetzelfde artikel zowel makkelijk als gemakkelijk voorkomen.

Russische namen

Drie jaar geleden (september 1952) behandelden we de moeilijkheid van de Russische namen, die in Nederlandse letters omgezet moeten worden. Kranten en boeken tonen op dat punt een grote verscheidenheid: Tolstoï, Tolstoj, Tolstoi, Tolstoy. De schrijvers nemen de spelling over van Franse, Duitse of Engelse geschriften en persbureau's zonder zich er van rekenschap te geven, dat de namen op een voor het Nederlandse stelsel deugdelijke manier geschreven moeten worden. ‘Pouchkine’ is Frans, ‘Poesjkin’ is Nederlands. Wanneer men heel zeker van zijn zaak wil zijn, moet men wel een deskundige te hulp roepen. In Ned. bibliotheken wordt meestal het boekje van Van Wijk (Translitteratie van Russische eigennamen) gebruikt. Het Russisch heeft een ander alfabet; de eigennaam moet omgezet worden voor ons gebruik, in ons stelsel. Wij kunnen dus een beeld geven, zoals we het woord horen. De Russen doen dat zelf ook met alle niet-Russische eigennamen: New York spellen ze Njoe Jork, Chicago Tsjikago enz.

Lezers die zich de beginselen van deze translitteratie wensen eigen te maken, raden wij aan kennis te nemen van het uitvoerige artikel, dat Johan Daisne in Nu Nog (het blad van de Ver. voor Besch. Omgangstaal in België) in juni van dit jaar heeft geschreven. Hij ontwerpt daarin een ander en beter systeem dan dat van Van Wijk.

Op-in de eerste plaats

Wij hadden niet verwacht, dat met één bespreking deze kwestie af zou zijn. Sommige lezers hebben met de bekende Concordantie van Trommius in de hand de Statenbijbel nagekeken op 'plaats'. Nu gebruikt inderdaad de Statenbijbel de uitdrukking 'in de eerste plaats' nooit, wel 'eerstelijk, ten eerste enz.', evenals de Catechismus en andere teksten. Van Ginneken bedoelde andere verbindingen met plaats, bijv.:

Dat de wateren in eene plaatse vergadert worden. (Gen. 1, 9).

De snoeren zijn mij in lieflicke plaetsen gevallen. (Ps. 16, 6).

Keert uw sweert weder in syne plaetse. (Math. 26, 52). Er bestaat een sage, dat Dr. Schaepman de eerste is geweest met 'op de eerste plaats'. De verklaring van het verschijnsel komt daarmee niet veel verder.

Handzaam

Handzaam, handzaam? Is dat niet een stumperige vertaling van het Engelse *handsome*? Ja, dat kan wel, maar dat hoeft het beslist niet te zijn. Het is een goed Nederlands woord, dat niet de betekenis heeft van het Engelse *handsome*. Vroeger betekende het bij ons 'vaardig, handig, behendig'. Nu betekent het *handelaar* in verschillende opvattingen; van personen: gedwee, zacht; van dieren: mak, tam; van zaken: buigzaam, lenig, gemakkelijk te hanteren. Zeelieden spreken wel van 'handzaam weer'. Natuurlijk hangt het woord naar zijn bouw wel samen met *handsome*, maar het is daaruit niet voortgekomen. Het achtervoegsel *-zaam* is ontstaan uit een bijv. naamw. met de betekenis 'verbonden met' (men vergelijk hiermee 'verzamelen, samen'). Het komt voor achter zelfst. naamw. o.a. handzaam, deugdzzaam, minzaam, achter werkwoordstammen o.a. spaarzaam, gehoorzaam, groeizaam, achter bijv. naamw. o.a. langzaam, gemeenzaam.

[Nummer 12]

Wie B zegt, moet A zeggen

Delft, de stad van de grachten, oude gevels en rijzige torens. Mevr. Bosboom-Toussaint schreef erover in haar statige negentiende-eeuws. Dirk Coster en Aart van der Leeuw, beiden daar geboren, bezongen het in lyrische volzinnen. Marsman trachtte de schoonheid ervan in woordflitsen op te vangen: zacht verdronken donker-groene dood in de gracht verzonken..

Er is nog een ander Delft, grotendeels buiten de grachten: dat is het Delft van de ingenieurs. Een stad op zichzelf van meer dan zesduizend mensen: hoogleraren, assistenten, studenten en technisch personeel. De jonge mensen van de B-afdeling der middelbare school maken hun jarenlange, inspannende tocht door collegezalen, laboratoria, instituten en bibliotheken om hun ingenieursdiploma te kunnen behalen. De ingenieurs van Delft zwermen dan uit naar talloze, telkens verschillend gearde leidinggevende posten in ons land. Zij staan midden in het moderne leven. Door hun kwaliteiten moeten zij het respect afdwingen van hun ondergeschikten en hun meerderen.

De pen is voor de ingenieur een even belangrijk gereedschap als het potlood. Met dat potlood ontwerpt hij, tekent hij, maakt hij zijn berekeningen; met de pen stelt hij zijn rapporten en verslagen samen. Hij moet daarom niet alleen zijn vak maar ook zijn taal beheersen. Zijn gedachten, plannen, ideeën blijven onontwikkeld, als ze niet of zeer slecht tot uitdrukking zijn gebracht. Hij staat in een bedrijf zowel tussen de afnemer en de leverancier als tussen de werknemer en de werkgever. Mocht hij, toen hij de middelbare school verliet, blij geweest zijn ‘eindelijk van die talen af te zijn’, na zijn academische opleiding zal hij pas beseffen, hoe hij nooit buiten die talen kan en zeker niet als ingenieur. De wereld heeft door de verbreiding en de verdieping van de technische wetenschap een ander aanzien gekregen. In ons oude Europa is in vele kringen de gedachte gemeengoed, dat uit de taalwetenschap niets nuttigs voor de techniek kan voortkomen en omgekeerd. Op de scholen reeds is een splitsing: de A- en de B-afdeling. De A-man ziet in minachtend leedvermaak zijn B-broeders zwoegen over de sommen, de B-man vindt die opwinding over gedichten en taalvormen maar hoogst onzakelijk. Deze splitsing - al te licht aanvaard als onvermijdelijk - blijft min of meer van invloed in latere jaren ook. Zwartkijkers zien er een dreigend onheil in voor de beschaving, zij zien cultuur en civilisatie steeds verder van elkaar verwijderd raken. Alsof het openleggen van de geheimen der natuur niet tot de cultuur zou behoren!

A moet, in volslagen onkunde, zwijgen over het vakgebied van B. Ergens echter komen ze bij elkaar: dat is in de taal, beider gemeenschappelijk communicatiemiddel. Daar stelt A, die de formules niet kan begrijpen maar de taal wel kan lezen, met onverholen plezier en in onwaardige veralgemening vast: die ingenieurs mogen dan knap zijn, ze praten krom en ze schrijven slecht. Daar gaat zijn rode potlood in een eerbiedige boog om de formule heen en zet de zoveelste grimmige haal onder de zoveelste technische taalzonde:

ONZE TAAL

De kosten voor het lidmaatschap zijn f2,50 per jaar als minimumbijdrage. Het maandblad is gratis. Voor de voorwaarden van een groepsabbonnement kan men zich tot de secretaris wenden.

persdraad, meetbereik, bedrijfszeker, staalhouder, drosselen, Bourdonse buis, kritische diepte, blauwzwarte ontwikkelaar, rastersteeg, vertikaalcamera, labourturnover, zandklinkersheet, titer stellen, destilleerblaas, inbouw, reinwater, volumebestendig, nevenproduct, 10%-ig zuur, corrosiebestendig, apparatuur, spitsbelasting, gasgevuld.

Om met Paaltjes te spreken: hij aarzelt niet, ten minste niet heel lang, en verbetert het in:

pakdraad, meetgebied, betrouwbaar, beitelhouder, smoren, buis van Bourdon, grensdiepte, blauw-zwartontwikkelaar, rasterkam, verticale camera, verloop, zand-slakkenasfalt, titer bepalen, destilleerketel, binnenwerk, zuiver water, vormhoudend, bijproduct, tienprocentszuur, corrosievast, uitrusting, topbelasting, met gas gevuld.

Dan trekt hij grote slangen door de zinnen heen, verbetert er één en geeft het verder op

wat het monteren der buis betreft, daarbij moet bijzonder op de dikte daarvan gelet worden □ op de hoogte van het gebruik van milligramaequivalenten bij de berekening van volumetrisch werk □ men leest nooit af met een druppel aan de opening □ door meerderen wordt aangenomen □ er vond een ijking door hem plaats □ door het uitweiden over dit probleem kan het gevaar geschapen worden dat wat het probleem aan gemakkelijk biedt, hierdoor wordt overzien..

Hij vindt een lintwurm van een zin en zet, in plaats van komma's in de tekst, grijnzend een uitroepteken aan de kantlijn.

In deze hydrodynamische inloop wordt dan naast bedoelde langsstroming ook dwarsstroming gevonden wat eenvoudig in te zien is wanneer we bedenken dat de snelheid in het centrum van de buis verhoogd is wat niet anders mogelijk is dan dat er vanuit de randgebieden van de stroming bij de wand vloeistof is aangevoerd wat dus massatransport loodrecht op de stromingsrichting geeft en hierdoor dus de warmte-overdracht verbeterd.

Dat de laatste d een t had moeten zijn, ziet zelfs de nakijker niet, laat staan de maker. Inderdaad, het is helemaal niet moeilijk in technische literatuur kromme taal te vinden. Men kan er mee een stijlboekje maken met voorbeelden hoe het niet moet: germanisme, lijdende vorm, omslachtigheid, constructiefouten. Maar, beste A-man, bij welk beroep zou men dit niet kunnen doen? Is er niet aan de literaire faculteit van een onzer universiteiten, uit bittere noodzaak, een leerstoel voor taalbeheersing ingesteld? Zijn er geen romans, zelfs bekroonde romans waarin kromme taal voorkomt?

Het eert de ingenieurs, dat zij zelf erkennen moeilijk met de taal overweg te kunnen: de klachten over het taalgebruik in de techniek komen zeker niet in de laatste plaats van de technici. Voor de oorlog zette het Koninklijk Instituut van Ingenieurs, ontevreden geworden door de gerechtvaardigde klachten, een forse organisatie op:

een autonome Centrale Taalcommissie voor de Techniek. Deze trad als besturend orgaan op en droeg de uitvoering van de technische taalzuivering en taalvorming op aan commissies van deskundigen die de speciale onderdelen der techniek gingen bewerken. Zoals Prof. Krul op ons Congres in oktober uiteenzette, hebben 200 specialisten jarenlang met geestdrift gewerkt aan hun taak. Het resultaat is nu onlangs officieel aan het Instituut overhandigd: een algemene woordenlijst en een kleine vijftig boekjes, elk een apart deel der technische wetenschap bestrijkend. Het werk moet nu aan de man.¹⁾ Al stellen vele fabrieken het gebruik van de boekjes voor hun personeel verplicht, toch ontmoet men nog telkens technici die zelfs van het bestaan der CTT niets gehoord hebben. Met regeringssteun wordt nu een verzamelwoordenboek van deze kleine boekjes gemaakt. Ons Genootschap, dat ook in de samenstelling van de CTT vertegenwoordigd was, zal zijn best doen via ons maandblad aan het werk grotere bekendheid te geven. Als men zich niet houdt aan de aanbevelingen van de CTT en daar zelfs niet van op de hoogte is, moet dit grootse taalwerk, dat reeds in de internationale vakpers geprezen werd, als vruchteloos beschouwd worden.

Met het einde van het werk der CTT is de rust in de ingenieurswereld niet teruggekeerd. Hoe zou in deze zo dynamische wetenschap ooit rust komen! De CTT zuiverde het woordgebruik, normaliseerde het, maar een taal is geen aaneenrijgsel van woorden. Ze wordt opgebouwd in zinnen en zinsgedeeltes, ze is onderworpen aan een stelsel van regels die dwingend voorschrijven maar niet zonder onderhevig te zijn aan verandering, verjonging en veroudering. Met de blauwe taalboekjes alléén komt men er niet. Er blijft een taalvraagstuk in de techniek bestaan. Taalbeheersing is een noodzaak voor de technicus, een essentieel deel in de opleiding tot ingenieur: wie B zegt, mag A niet vergeten. Bij de voorbereiding van de nieuwe TH is met dit essentiële deel rekening gehouden, maar ook Delft heeft, het geklaag van wetters, niet-wetters en betweters beu, een prachtig initiatief genomen. De Senaat heeft een commissie ingesteld ter bevordering van een goed taalgebruik. Deze commissie heeft met grote voortvarendheid plannen ontworpen. Al worden deze plannen in bescheiden stilte binnen de muren der TH tot uitvoer gebracht, het werk verdient de belangstelling van allen die streven naar een grotere taalbeschaving van ons volk. De studenten moet een scherp taalbewustzijn bijgebracht worden. De docenten zijn ervan doordrongen, dat zij mensen moeten helpen die nog betere ingenieurs zouden worden, als ze hun taal beter zouden beheersen. In Delft echter zijn theorie en praktijk onverbrekkelijk verbonden: daarom is aan de TH een neerlandicus aangesteld die zich uitsluitend bezighoudt met de praktijk van het technische taalgebruik. Al staat deze A-eeënling te midden van een duizendkoppige B-menigte, het begin is er!

Na alle hoon nu alle hulde aan Delft. De ingenieurs zagen al eerder in dat klagen niet helpt. Bij zuchten en rode strepen zetten laten zij het niet: een poging ter verbetering wordt daarnaast gedaan. Niemand verwacht, dat het morgen met de Delftse taal in orde zal zijn, zelfs niet overmorgen, maar niemand kan meer zeggen, dat de technici niet het belang van een juist taalgebruik inzien.

De krantenwereld, de radio, de reclame en nog vele

1) De boekjes van de CTT zijn uitgegeven door de Uitgeverij Waltman, Delft.

andere instellingen mogen een voorbeeld nemen aan Delft, dat van zich zelf, zonder verontschuldiging, erkende 'dat het zo niet langer ging'. Als Onze Taal met de luide bekendmaking van dit stille Delftse werk zal kunnen bereiken, dat andere groepen in ons land eveneens een positieve bijdrage gaan leveren tot beter taalgebruik, dan zal ons Genootschap zijn eerste kwart eeuw met de schoonste vrucht beloond achten.

Uit het werk van de Centrale Taalcommissie voor de Techniek

niet:

wel:

aanname	- veronderstelling
afdoden	- doden, vernietigen
apparatuur	- uitrusting, toestellage
bedrijfszeker	- betrouwbaar
-bestendig	- -vast, bestand tegen
betonen	- de nadruk leggen op
bottleneck	- knelpunt
brandgevaarlijk	- brandgevaar opleverend
Foucaultse stromen	- stromen van Foucault, foucaultstromen
checken	- vergelijken, verifiëren
dauerleistung	- duurvermogen
diepdruk	- dieptedruk
edelgas	- edel gas
enge grenzen	- nauwe grenzen
Europazender	- zender voor Europa
fraisen	- frezen
fijnheidsgraad	- fijnte
halfvast	- halve belasting
handelsschip	- koopvaardijchip
leegloop	- nullast
leidraad	- leidraad
middels	- door middel van
normaalformaat	- eenheidsformaat
oliegestookt	- met olie gestookt
ontnemen aan	- ontlenen aan

onwerkbaar weer	- verletweer, geen werkweer
output	- vermogen, opbrengst
politieel	- politieel
public utility	- (o.a.) nutsbedrijf
reincultuur	- zuivere kweek
research	- spuurwerk
self-supporting	- zich zelf bedruipend
speciaalzaak	- speciale zaak
techniker	- technicus
tweetrappig	- tweetraps-
uitnutten	- benutten
uitvullen	- uitgieten, uitschenken
vakbekwaam	- in het vak bekwaam
verschildruk	- drukverschil
voorliggend	- onderhavig, deze, dit
wagenvoerder	- bestuurder
waterproof	- waterdicht, waterproef
wederopbouw	- heropbouw
zekering	- veiligheid
zwaar wegen	- zwaar zijn, veel wegen

(Uit: Algemene Woorden. N 5050. Uitg. Waltman Delft)

Te(n) tweede(n) male

(J.B.) ‘Hij ging te tweeden male met groot verlof’ schreef ik eens (op het ministerie), over welk ‘te tweeden male’ verschil van mening ontstond, omdat het ‘ten tweede male’ zou moeten zijn. Ik wees op hetgeen in dit verband staat in Damsteegts ‘In de doolhof van het Nederlands’, 5e druk, pag. 46, Charivarius’ ‘Is dat goed Nederlands?’, 8e druk, pag. 26, Onze Taal 1947, pag. 24, idem 1949, pag. 39, idem 1950, pag. 4, waaruit mij blijkt, dat het ‘te tweeden male’ behoort te zijn. Maar omdat ‘te tweeden male’ daarin niet letterlijk staat behandeld, meent men, dat ‘ten tweede male’ zeer waarschijnlijk een uitzondering op de regel is, net als ‘ten alle tijde’. Is dit nou niet verschrikkelijk?

Nu spreekt Dominicus in zijn ‘Volledige spellinggids’ (1953), pag. 20, van ten tweeden male (van elkaar) en van ten enenmale (enenmale aan elkaar). Naar mijn mening inconsequent, mede omdat hij bijvoorbeeld ook aangeeft: te zijnen huize, te dezen opzichte en te allen tijde.

Mijn oude Koenen/Endepols, 14e druk, vermeldt ‘ten tweeden male’. Van Dale's Nieuw groot woordenboek der Nederlandse taal, 5e druk (1914): ten tweeden male, ten eenen male, in de 7e druk (1950): ten tweeden male, te enen male. Het grote

W.N.T. (9e deel, 1913): te desen male, te eenen male, en - voor wat 'te allen tijde' betreft - 'te of tot allen of elken tijde, te of tot allen tijden'. Van Dale's Handwoordenboek der Nederlandse taal, 5e uitgave (1948): te enen male, te allen tijde.

Zou 'ten tweede male' misschien ontstaan zijn doordat men 'ten eerste, tweede, derde' enz. zegt en daar dan 'male' gewoon tegenaan heeft geplakt? En 'ten alle tijde' doordat men intussen aan 'ten tweede male' gewend is geraakt?

Zou thans 'ten tweeden male' wellicht naast 'te tweeden male' mogen worden gebruikt, met voorkeur voor het laatste, dus in elk geval geen tweed e, maar tweede n?

(Red.) Onze raad om in deze wir-war vastheid te krijgen: t e n t w e e d e n m a l e .

U kent natuurlijk het verschijnsel te + den = ten. Welnu, 'voor de tweede keer' levert dus op 'ten tweeden male'. Een nog betere raad is: de uitdrukking nooit gebruiken.

Over 'te(n) e(e)nen male' bestaat twijfel. Men kan deze uitdrukking niet direct met de vorige vergelijken: ze heeft immers een aparte betekenis gekregen, namelijk 'geheel en al' en wordt niet meer gekend als 'voor één keer'. Zo ziet men in de n geen 'naamvals'-karakter meer en door de volgende e gaat de n als verbindingsklank optreden. Eigenlijk zou het beste zijn 'tenenenmale', gelijk 'uiteraard, uitentreuren', maar dat ziet er nog al mal uit met die drie e's en drie n's, dus 't e n e n e n m a l e'. De nieuwe Woordenlijst geeft die spelling ook aan (p. 148).

In 'te allen tijde' is 'te' weer duidelijk. Geen n, daar er voor 'allen' geen lidwoord komt. Dat er soms wel

een n gehoord en geschreven wordt, ligt voor de hand. De n doet weer dienst als overgangsklank.

Het is jammer, dat de Woordenlijst niet een lijst van z.g. ‘staande uitdrukkingen’ heeft opgenomen. Telkens en telkens betraapt men zich weer op onzekerheid. De Woordenlijst zegt op pag. XXX: ‘de naamvals-n blijft geschreven in staande uitdrukkingen, waar de n-klank in de uitspraak van beschaafd sprekenden wordt gehoord’. Er volgen dan een paar voorbeelden, zoals: om den brode, in koelen bloede. Ook... ten derden male. In oude nummers van O.T. kunnen veel besprekingen van de moeilijkheden met te/ten/ter gevonden worden. Meermalen is ons al gevraagd een volledige lijst van de staande uitdrukkingen te geven. Dit zou een te grote ruimte van ons blad vergen, maar, afgezien nog daarvan, stuit men op een grensprobleem. De Woordenlijst zelf zegt, dat de n geschreven moet worden, als de n-klank in de uitspraak van beschaafd sprekenden gehoord wordt. Is dat het geval bij bijv. ‘in de(n) regel’, ‘op de(n) duur’, ‘aan de(n) enen kant, aan de(n) anderen kant’? Wordt de n werkelijk g e h o o r d in ‘in groten getale? De schrijver van pag. 1 van de lijst heeft het over ‘in beperkte n getale’. Misschien is hij juist een van de zes Belgische leden...

Handeling aangaan

(A. de B.) In het ontwerp der statuten van een nieuwe stichting komt de volgende zin voor: ‘Een besluit tot het a a n g a a n van rechtshandelingen welke het normale beheer te buiten gaan, wordt genomen door het Algemeen Bestuur.’

Naar mijn mening was de woordkeuze niet juist en diende ‘het aangaan van rechtshandelingen’ vervangen te worden door ‘het verrichten van rechtshandelingen’.

De ontwerper, een jurist, repliceerde daarop met: ‘Rechtshandelingen kunnen worden aangegaan, verbintenissen vallen ook hieronder.’ Nu hebben juristen wel een andere woordkeuze dan gewone mensen, maar desondanks blijf ik van mening, dat handelingen worden verricht en niet aangegaan, en dus ook rechtshandelingen. Het sluiten of aangaan van een verbintenis is een rechtshandeling, maar de verbintenis blijft bestaan, als ze aangegaan is, terwijl de handeling is afgelopen. Ik heb eens gekeken in het Burgerlijk Wetboek en in de artikelen 500, 501 en 502 is ook sprake van het verrichten (‘verrigten’) van handelingen, waarmee klaarblijkelijk rechtshandelingen zijn bedoeld.

(Red.) Handelingen gaat men niet aan, zelfs niet in juridische taal. ‘Aangaan’ wordt van een overeenkomst gezegd, waaruit bepaalde verplichtingen ontstaan. Een verbintenis, verbond, verdrag, weddenschap, geldlening, verplichting, schuld kan men aangaan. Leerzaam is, wat het WNT in 1882 opmerkte over het verschil tussen: aangaan, sluiten, treffen en voltrekken:

‘Treffen is het vaststellen der voorwaarden, aangaan het aanvaarden der verplichting, sluiten het tot stand brengen der overeenkomst. Treffen en sluiten worden alleen van eene wederzijdsche verbintenis, eene overeenkomst, verbond, verdrag of vrede gezegd, niet van eene eenzijdige verplichting of schuld. Eene weddenschap wordt alleen aangegaan. Een huwelijk wordt aangegaan, gesloten of voltrokken; het eerste ziet op de vrijwillige verbintenis; de beide laatste zien op het tot stand komen der vereeniging: sluiten meer op den echt als burgerlijke of kerkelijke

handeling met hare wettelijke gevolgen, voltrekken op den echt als feestelijke plechtigheid.'

Als we voortaan huwelijksaankondigingen krijgen, waarop het huwelijk dan en dan en daar en daar wordt gesloten of voltrokken, weten wij meteen, of de jonge echtgenoten den echt met hare wettelijke gevolgen bedoelen dan wel den echt als feestelijke plechtigheid.

Tra

(R. Pl.) Men zou menen dat er maar heel weinig verband bestaat tussen kruiswoordraadsels en Onze Taal, maar dat is slechts schijnbaar. De samenstellers van die problemen zijn er namelijk op uit - om het niet te gemakkelijk te maken - weinig voorkomende woorden er in te verwerken, soms ook streekwoorden of woorden die min of meer of geheel verouderd zijn. Bij het oplossen ontmoet men die nog al eens. Over één zo'n woord zou ik enige opmerkingen willen maken. Ik bedoeld het woord 'tra'. De omschrijving daarvan is 'baan voor balspel'.

Koenen-Endepols verwijst daarbij ook nog naar het woord 'boltra'; hieruit wordt duidelijk, dat het bedoelde balspel het 'bollen' is. Ik herinner mij, dat in mijn jeugd (die in de vorige eeuw ligt) in Zeeuwsvlaanderen dit spel, waarbij zware houten bollen werden gebruikt, gespeeld werd, maar kan mij niet meer herinneren, dat de baan of plaats waarop men speelde, tra heette. Koenen tekent bij dit woord aan Zuidned., waaruit men blijkbaar moet opmaken, dat het hier te lande niet meer wordt beoefend en men tegenwoordig boven de bollen de voetbal verkiest.

Hieruit zou men allicht kunnen verwachten, dat met de zaak ook de naam in het vergeetboek zal raken en 'tra' het merk 'verouderd' zal krijgen. Dit is echter niet juist, het woord leeft nog midden op de Veluwe. In Ede (misschien ook nog elders?) is een tra een wegje of laantje dat de grensscheiding vormt, aan de bosrand, van het bos aan de ene zijde en de open heide aan de andere.

Ik heb mij als niet-deskundige aan de gissing gewaagd, dat tra voor weg of baan vroeger een veel ruimere betekenis heeft gehad en daardoor ook kon gelden voor een plaats voor een spel en in dat verband met dat spel in onbruik en vergetelheid zal raken. Het dunkt mij niet onmogelijk, dat tra, waarvan ik de afleiding niet ken, een oud woord is of afgeleid van een oud woord. De Tra in Ede ligt in een oude omgeving; evenwijdig daaraan loopt nog door de hei over verscheiden kilometers lengte een van de oude Hessenwegen, ook restanten van zeer oude datum. Ik had het in het begin over raadsels, maar dit woord

is voor mij een groter raadsel dan de puzzle waarin ik het tegenkwam.

(Red.) Tra is een grotendeels verouderd woord. Het hangt samen met het werkwoord ‘treden’. Als gemeenschappelijk element hebben de vele betekenissen: plaats waar gelopen wordt. Wij hebben de volgende betekenissen gevonden: plaats waar vee geweid wordt; open strook in of langs bos als afscheiding of brandgang; aangetreden pad door de sneeuw; baan voor balspel; plek waarop vogels gelokt worden; in beeldspraak zelfs: de tra passeren (op de verkeerde weg komen) en in tra (in zwang).

Uitgeefster

(T.F.) Herhaaldelijk tref ik aan ‘de uitgeefster’ als er een uitgeversmaatschappij bedoeld wordt. Is dat goed Nederlands?

(Red.) Wij kennen de gewoonte. Ze leeft voornamelijk in schriftelijke taal en is in strijd met het taalgevoel van Noordnederlanders. Maak verschil tussen ‘genus’ (woordgeslacht) en sexe! ‘Maatschappij’ is een zij-w o o r d en ‘uitgeefster’ geeft door de uitgang een vrouwelijke p e r s o o n aan.

Overtrokken

Wij hebben, met andere taalkundigen, de staf gebroken over ‘overtrokken’ in de betekenis van ‘overdreven’, omdat wij daarin het Engelse ‘overdrawn’ herkenden. Iemand uit de vliegerwereld wijst ons er op, dat het in de vliegerij betekent: een vliegtuig te steil of te vroeg in de stijgende beweging brengen, zodat het omlaag stort. Uit deze betekenis zou dan het overdrachtelijke gebruik van ‘overtrokken’ (bijv. een overtrokken nationalisme) verklaard kunnen worden. Absoluut onmogelijk is dit natuurlijk niet, maar het lijkt ons, dat tussen de bedoelde vliegbeweging en het begrip ‘overdreven’ geen punt van vergelijking is, dat zou kunnen voeren tot goedkeuring van de gewraakte uitdrukking. Wij houden haar voor een anglicisme.

Niet te voorzien

(G.B.) Altijd heb ik gedacht - en ik doe dit eigenlijk nog - dat het goed Nederlands is te schrijven: een niet te voorziene tegenslag. Kortgeleden hoorde ik, dat het beslist moet zijn: een onvoorziene tegenslag, omdat achter een onb. wijs geen buigingsuitgang kan komen, bijv. een niet te overkomen tegenslag, te verwachten geluk, te leveren goederen, het over een maand te verschijnen boek.

(Red.) De man is ziek - de zieke man; de tegenslag is te voorzien - de te voorziene tegenslag. Is er iets tegen deze redenering? De verbinding ‘is te + onb. wijs’ is al menigmaal in ons blad besproken. De conclusie luidde altijd: goed Nederlands in de betekenis ‘kan worden’; een gebiedende wijs (moet worden) hebben we afgekeurd, ondanks het feit dat deze verbinding (het raam is te sluiten) niet direct uit het Duits stamt. Het nu in bepaalde stijl veel voorkomende ‘zijn te + onb. wijs’ kwam vroeger veel minder voor; ‘staan te’ (dat staat te bezien) was veel gebruikelijker. ‘Staan te’ is nu nog in zwang met de datief voor de betrokken persoon (dat staat ons te doen)

en in enkele vaste verbindingen: staat te vrezen, te verwachten, te betwijfelen, te bezien. Ook bij deze verbindingen heeft 'staat' al terrein moeten afstaan aan 'is'.

De verbinding 'zijn te' is de aanleiding geweest de onb. wijs gelijk te stellen met een z.g. naamwoordelijk deel van het gezegde - de man is z i e k - en langs deze trap van overeenkomst kwam men er toe de onb. wijs als bepaling vóór het zelfst. naamw. te gebruiken. Eerst los er achter 'het besluit, te nemen bij enz.' (reeds bij Hooft te vinden), dan er geheel voor 'het te nemen besluit'.

Dit laatste gebruik is pas in de achttiende eeuw ontstaan. In de gewone omgangstaal is de constructie nooit goed doorgedrongen. Ze blijft min of meer stadhuisstijl, vooral als er nog nadere bepalingen bijkomen: de door de commissie van bijstand voor het einde van deze maand in te dienen voorstellen... Dergelijke Latijnachtige kanselarij-uitdrukkingen kan men beter omschrijven met een bijv. bijzin: de voorstellen, die de commissie enz. Wij gebruiken met opzet het woord 'Latijnachtig', omdat we gerust kunnen aannemen, dat het Latijn onze kanselarijtaal sterk heeft beïnvloed. Het Latijn kent, ten overvloede, een verbogen vorm van de onb. wijs.

Er is hierbij nog een spraakkunstige eigenaardigheid, we kunnen zeggen: de beslissing is spoedig te verwachten - de spoedig te verwachten beslissing. Niet echter: een te verschijnen boek. Waarom niet? Omdat men ook niet kan zeggen 'het boek is te verschijnen'. De verbinding met 'zijn te' gaat alleen op bij overgankelijke werkwoorden. Aan de actieve en passieve betekenis van de onb. wijs hebben wij in februari van dit jaar een beschouwing gewijd.

Tenslotte de 'verbuiging'. In 'een niet te begrijpen vergissing, een moeilijk te omschrijven begrip, een spoedig te verwachten beslissing' doet de werkwoordsuitgang van de onb. wijs voor het gehoor dienst als buigingsuitgang, temeer daar in de uitspraak de n niet of nauwelijks wordt verwezenlijkt. Men h ó ó r t : een niet te begrijpe vergissing, moeilijk te omschrijve begrip enz. Het is dan ook geen wonder, dat de paar werkwoorden op n - doen, gaan, staan, zien - meedoen met de overgrote meerderheid, die wel een -en als uitgang van de onb. wijs heeft. Keurt men 'een moeilijk te omschrijven begrip' goed, dan moet men 'een niet te overzien tegenslag' ook goedkeuren en ieder voelt ergens in zijn taalbewustzijn, dat hier iets niet deugt. De buigingsuitgang verschijnt, 'een niet te voorzien-e tegenslag', en het taalgevoel is weer bevredigd. De uitgang wordt nog gesteund door een overeenkomstige uitgang bij de voltooiden deelwoorden 'een onvoorzien tegenslag, een aangegane lening enz.'

Schiemannen

(Ph.U.) Het verbaasde mij Uw verklaring te lezen voor het woord 'schiemannen', namelijk: 'rondlopen'

op een schip om te kijken of er een of ander karweitje op te knappen valt'. Ik weet niet waar deze betekenis gevonden kan worden, maar zeker niet aan boord van een schip. Schiemannen betekent namelijk: het splitsen en knopen van touwwerk of staaldraad, het breien van platting, het maken van leguanen, willen e.d., zeilnaaien en meer van dergelijke werkzaamheden.

Met het verdwijnen van de zeilvaart zijn vele van de, tot het schiemannen behorende, werkzaamheden in onbruik geraakt, doch eertijds was schiemannen een vak dat onder de zeelieden als zeer belangrijk werd beschouwd en waarin vooral de zeilmakers uitblonken.

Zwarte-donkere dag

Onlangs werd, even voordat de nieuwsberichten werden uitgezonden, door de omroepster gesproken van 'een zwarte dag in de geschiedenis van de Franse Republiek'. Zij sprak deze woorden om een kort verslag in te leiden van de Mis, opgedragen voor de nagedachtenis van wijlen de vrouw van President Coty. Het komt ons voor, dat deze woorden hier verkeerd werden gebruikt. Onder een zwarte dag in het leven van de Franse Republiek verstaan wij een dag waarop de Republiek of het Franse volk zich heeft misdragen. Onder een donkere dag in het leven van de Franse Republiek verstaan wij een dag waarop de Franse Republiek of het Franse volk verdriet heeft. De betrokken radioomroep heeft inmiddels volledig toegegeven, dat 'donkere dag' beter is en 'zwarte dag' in deze zin misplaatst is.

U vraagt

veel. Er is ook veel te vragen. Kleine problemen zijn niet minder belangrijk dan grote. Met de grote zijn wij wel vertrouwd, althans dat het 'riep' is en niet 'roepte'. Maar of 'sparing' in 'het recht om de premie te krijgen geldt evenzeer voor sparingen in de spaarkas' er door kan..? Het eenvoudigste antwoord is: neen, want het staat noch in het grote Woordenboek, noch in de dikke Van Dale. Maar van dit kastje is nog een weg naar de muur: stam + -ing is een goede Nederlandse vorm-ing: paren-paring, dus ook sparen.. □ In elke taalredenering zit misschien wel een kronkel en zeker in dit rubriekje, al is het nog zo serieus bedoeld. □ 'om geen correctie behoeven aan te brengen'. Fout? Fout. Moet zijn 'om geen correctie te behoeven aan te brengen'. Wel lelijk, maar niets aan te doen. □ 'Komt zo pas te verschijnen', zegt een uitgever over een boek. Het wordt ons 'aan de geringe prijs van 20 gulden' aangeboden. Het 'handelt over het geschiedkundige van een groot aantal edele familiën'. Wij weten nu, uit welke hoeken dit boek waait. Wij kopen het niet, zelfs niet aan niets. □ Een advertentie vraagt voor de tekenkamer 'calcenses en leerlingcalcenses'. Wat zijn dat? Calculeren is ons bekend. Calceren kennen we niet. De mooie uitgangen zouden kunnen wijzen op het Latijnse werkwoord calcere, maar dat bestaat niet. Calqueren (ook: kalkeren..) was toch wel ouderwets! Daarbij komt nog dat dit calqueren van het Latijnse calcare = drukken stamt. Dus calcantes. Dan maar liever: kalkeerders gevraagd voor de tekenkamer. □ Niet het gebruik van vreemde woorden is iemand onwaardig, lazen wij in een boeiend geschrift, maar wel het verknoeien ervan. □ De uitspraak van 'douche' rijmt niet op 'Loesje', zeiden we in oktober. Dit is niet waar volgens een ander. De twee klanken zijn aan elkaar gelijk:

ze hebben een klank als het begin van het Franse chef. Er is in de taal nog zo iets als assimilatie. □ Het moet zijn ‘U aller medewerking’ en niet ‘Uw aller m.’.. Geen bez. voornaamwoord. We zeggen evenmin ‘onze aller medewerking’. □ Waarom ‘vooralsnog’ wel twee o's hebben mag en ‘merendeels’ niet twee e's. Omdat het eerste woord is samengesteld uit voor-als-nog en het tweede uit ‘meren’ (een buigingsvorm van meer, dus de e staat in een open lettergreep) en ‘deels’. □ Het onderscheid tussen doordat (oorzaak) en omdat (reden) vindt, zo hebben wij op ons taalcongres gehoord, geen steun in de beschaafde gesproken en geschreven taal. Aan den enen kant is dat jammer voor ons, want wij vonden het zo aangenaam anderen voortdurend daarmee op fouten te kunnen betrappen; aan den anderen kant is er een pak van ons hart gevallen. □ Een student die met een beurs begiftigd is, heet een ‘bursaal’; ‘beursaal’ is verouderd. Wist u dat een er een mislukt purisme voor bestaat? ‘Burzeling’. Als men niet wist, wat het betekende, zou men een burzeling onder de knaagdieren zoeken. □ De verwantschap tussen ‘België’ en ‘gebelgd’ hebben we bestreden. Er is wel verwantschap met ‘verbolgen’. In vroeger Nederlands bestond ‘belgen-balg-gebolgen’, hetwelk ‘opblazen’ betekende. Tussen boosheid blazen en blaasbalg is dus wel verband te zoeken. □ ‘Gedegen’ is door onze Raad verworpen in de betekenis van ‘degelijk’. □ Het goede Nederlandse woord voor ‘raket’ is ‘vuurpijl’. Dit verzoekt ons een ingenieur rond te bazuinen. Wij doen dit graag en met overtuiging, al zit ergens in ons niet-technische hoofd een moeilijkheid, dat het vuurwerkding nog niet hetzelfde is als het voertuig dat ons naar de maan zal brengen. □ Is ‘ongeacht’ in ‘ongeacht de bezwaren’ een germanisme? Sommigen hebben dit inderdaad zo beschouwd, maar wij geloven niet, dat daartoe reden is. Het komt reeds in de zeventiende eeuw in die positie voor en het past in de groep voorzetsels als: betreffende, aangaande, uitgezonderd, afgezien, gedurende enz., die uit deelwoorden in zg. absolute constructies zijn ontstaan. □ Uitdrukkingen verklaren. Niets liever dan dat. Wij hebben een paar boekjes waar alles in staat. Er staat, jammer genoeg, niet in: lik-op-stuk-vraag. Daar zitten we echt mee. We komen niet verder dan de bescheiden wetenschap, dat ‘lik’ een bargoens woord voor ‘gevangenis’ is.